

A
KEGYES-TANÍTÓREND
KECSKEMÉTI FŐGIMNÁZIUMÁNAK
ÉRTESÍTŐJE

AZ
1906/1907-IKI TANÉVRŐL.

*

KÖZLI

DR. TÓTH GYÖRGY

IGAZGATÓ.

I.

Octavius.

IRTA: M. MINUCIUS FÉLIX.

Bevezetés M. Minucius Félix „Octavius“ című párbeszédéhez.

— Octavius kézírata. Szerzőjének életrajza. A mű keletkezésének oka és körülményei.
A párbeszéd jellemzése, hatása és jelentősége. —

Azt a dialogust, melyet Értesítőnkben anyanyelvünkön közlünk, az 1661. számmal jelzett „Párisi kódex“-ben találták meg, mely Kr. u. a IX. században készült. E kézirat Arnobius jeles keresztény írónak „Adversus nationes II. VII.“ című művét tartalmazza, s hozzá minden megjegyzés nélkül egy párbeszéd is csatlakozik mintegy folytatásként. Mindkét résznek ugyanaz a célzata: a pogányok keresztényellenes támadásának visszaverése.

Mikor az Arnobius-féle munka 1543-ban nyomtatásban is megjelent Rómában, még mindig bennehagyta a kiadó e kis dialogust. Csak mikor komolyabban foglalkoztak a tudósok e könyvvel és az eredeti kódexszel, akkor vették észre, hogy két külön mű van előttük, melyek egy szerzőre nem vezethetők vissza. Később Lactantius és szent Jeromos nyilatkozataira támaszkodva megállapították, hogy a VIII. könyvnek M. Minucius Félix a szerzője, kinek neve alatt először Balduinus (Francois Baudouin) közölte 1580. évben s azóta mások is kiadták. Különösen a németek foglalkoztak vele.

A mű szerzőjének életéről nagyon keveset tudunk. Az a néhány adat, az a szűkszavú tudósítás, melyet Lactantiusnak és szent Jeromosnak feljegyzései nyújtanak, éppenséggel nem elég ahhoz, hogy Minuciusról tiszta képet alkossunk magunknak. Annyi azonban bizonyos, hogy bár szüleinél és születésének évéről úgyszólván semmit sem tudunk, gondos nevelésben kellett részesülnie, mert Rómában jeles ügyvéd hírében állott. Munkájából értesülünk arról, hogy fiatalkori benső barátság fűzte szeretett iskolatársához, Octavius Januariushoz. Mindkettő pogány szülők gyermeke és mindketten ugyanazt az életpályát választották.

Minucius mint fiatal ügyvéd nagy műveltsége, a görög és római irodalomban való járatossága, szónoki képzettsége folytán a birodalom fővárosának előkelő társaságaiban otthonos volt.

Hivatása gyakran összehozta a törvényszék elé hurcolt keresztényekkel. És noha már az édes anyja tejével magába szívta a pogány vallást, bár a pogány eszmékkel telített tudományok elsajátítása közben hitében megerősödhetett: gyötrő lelki küzdelem után mégis szakít előbbi világnézetével.

A nagy lelkirázkódtatásnak, melyen e férfiú keresztülment, természetesen megvoltak az előzményei.

Minucius is, Octavius is akárhányszor a keresztények vádlóiként szerepeltek a törvényszék előtt. Együtt járt ez már hivatalukkal. És ott nap-nap után tapasztalhatták, hogy a keresztények, ezek a szent eszméktől áthatott, vallásos meggyőződésükben rendületlenül kitartó emberek bátran néznek a halál szemébe. E jelenség gondolkozóba ejtette a jó barátokat. Octavius Januarius hosszú tépelődés, érett megfontolás után szakítva multjával és talán környezetével is, férfikorában kereszténnyé lett. Nem sokáig habozott Minucius sem, hanem meghitt barátja példáját követte, kivel együtt esett át a fiatalkori botlásokon és ő is felvette a keresztiség szentségét. Octavius nem maradt élete végéig Rómában, hanem valamelyik tengerentúli tartományba költözött; de ott sem tudott megfelekedezni kedves iskola-társáról, mert később is meglátogatta a fővárosban lakó barátját. Mindössze ennyi az, mit szerzőnk életéről mondhatunk. Úgy látszik, az ügyvédi praxis mellett szakított magának időt irodalmi munkásságra is.

Dialogusán kívül, melyet jóval barátjának halála után írt, részben azért, hogy szeretett Octaviusának örök emléket állítson, emleget még egy munkát, melynek címe: *De fato*. Nem tudják e művét föllelni. Szent Jeromos ugyan szól egy iratról, melyet Minucius neve alatt olvastak e címmel: „*De fato vel contra mathematicos.*“ Mikor azonban a tudós író ezt följegyzi, nem késik annak a kijelentésével sem, hogy ő maga kételkedik a munka szerzőségében. Kételkedését arra a nagy különbségre alapítja, mely a két mű stílusában észlelhető s amely az egy szerző lehetőségét kizárja.

Hogy az „Octavius“ című párbeszédet jól megértjük és kellőképen méltányoljuk, tisztában kell lennünk azokkal a körülményekkel, melyek arra kényszerítették szerzőnket, hogy e kis munkáját megírja.

Az új eszmék, melyeket Jézus Krisztus, a kereszténység isteni alapítója lefektetett szent vallásába, kezdetben ugyan csak a zsidóság és a közöttük lakó pogányok előtt voltak ismeretesek, de csakhamar kitörtek a szűk korlátok közül és hódító útra indultak. Rövid idő alatt forrongásba hozták az egész világot. Nem is csoda. Hiszen az ázsiai görögség átveszi és magával hozza az akkor ismert világ szívébe, Rómába. Eleinte az egyszerű halászok vezetése alatt álló vallásfelekezet nem keltett semmi feltűnést; alig vettek róla tudomást s ha egyik-másik pogány író fel is említi a keresztényeket, lekicsinylésben részesülnek. Az új vallás rendkívül gyors elterjedésével magára vonta a figyelmet. S ez pecsételte meg későbbi sorsát. Bán-

totta a zsidóságot, hogy oly vallás hódítja meg a szíveket, melynek szent alapítóját ők gonosztevéként megfeszítették; aggasztotta a pogány eszmék szóvivőit is az a jelenség, hogy az új hitre való tömeges áttérésekkel soraik egyre ritkultak és nemzeti vallásuk elvesztette a nép lelkére gyakorolt vonzó erejét; azért a két elem szövetkezik egymással, hogy a közös ellenségüket tehetetlenné tegyék. A terv keresztülvitelében nem rettentek vissza semmitől sem. A gyenge császárokat rávették, hogy mint felségsértők ellen szigorú törvényeket hozzanak; a kegyetlenkedésre hajló uralkodókkal pedig egyenesen üldözéseket rendeltettek el. Ezért panaszkodik a „Diogneshez írt levél“ ismeretlen szerzője, hogy a zsidók a keresztények iránt táplált gyűlöletükben nekik mindenképpen ártanak, a pogányok pedig halálra keresik őket.

De ezzel sem elégedtek meg! A kardot és a hóhérpallost tollal cserélték föl és a leggyalázatosabb rágalmakat szórták Krisztus követőire. Gonosztevő és hitvány hazaáruló névvel bélyegezik meg őket. Egész irodalom fejlődik ki ez irányban.

Ezek alapján szükségessé vált a védekezés. A kereszténységnek be kellett bizonyítania létjogosultságát; meg kellett győzniök támadóikat arról, hogy a velők szemben tanúsított bánásmód méltatlan, sőt a legnagyobb mértékben igazságtalan. És ez időben, t. i. a Kr. u. II. században akadtak löbben a keresztények soraiban, kik bátran síkra szálltak igazságuk védelmére, belementek az irodalmi harcba. Vagyonukat és életüket kockáztatva valóságos röpiratokat juttatnak a császárok, helytartók és a művelt közönség kezeibe s így felelnek azokra a támadásokra, melyek naponként érték a kereszténységet.

Hatalmas, virágzó hitvédelmi vagy hitvitázó irodalom keletkezik, melynek művelőit apologetáknak nevezik. A keresztény hitvédők a Szentírásban és a világi irodalomban egyaránt jártas egyének, kik szorgalmasan tanulmányozták a pogány bölcséletet is, minek következtében lehetővé vált, hogy ugyanazokkal a fegyverekkel verheték le ellenfeleiket, melyekkel azok támadtak.

Ez apologetikus irodalomnak nyelve kezdetben a görög volt. Említettük már, hogy Krisztus vallása keletről indult el hódító útjára s mindjárt Ázsiában rátalál a művelt görög gyarmatosokra, kik megismerik, legfőbb elveit fejtegetik. És mikor az új tanítást közlik a rómaiakkal is, magában Rómában még jó ideig a görög nyelv marad a kereszténység hivatalos nyelve, csak lassankint szorítja ki a latin, mely majd mint irodalmi, majd pedig mint népi nyelv (vulgaris latinság) jelentkezik.

Az első latin nyelvű apologia, mely a Kr. u. II. századból ránk maradt, M. Minucius Felix „Octavius“ című párbeszéde. Az irodalmi és művelt köröknek szól e kis munka, melynek szerzője a hitsorsosaira szórt galád

rágalmakat akarja megcáfolni és a keresztényeknek szeplőtlen erkölcsi tisztaságát bevitatni.

Az ember azt várná, hogy egy ilyen irányú műnek írója előzőleg kifejti főbb elveit, legalább röviden ecseteli világnézetét és ezek alapján útasítja el azokat a vádakát, melyek már magukkal az elvekkel összeférhetetlenek.

De „Octavius“-ban hiába keresünk szoros értelemben vett keresztény gondolatokat, annál kevésbé találkozunk a kereszténység tudományos fejtegetésével, ellenkezőleg, mintha csak félve kerülné a bibliai idézeteket, mintha nehezére esnék felemlíteni Krisztus Urunk nevét, a kinyilatkoztatás tanának részletezését; mindezt szándékosan mellőzi. Gondolatait nem önti száraz értekező stílusba, mert jól ismeri embereit, kiknek művét szánta. Meg volt győződve, hogy a kereszténységet lekicsinylő, sőt az iránt izzó gyűlölettel viseltető művelt pogány világ félredobja munkáját, ha abban erkölcsi prédikációt ad, ha fejtegetésében oly könyvek tekintélyére hivatkozik, melyekre ez emberek mit sem adtak, legföllebb utálattal gondoltak; alkalmazkodnia kellett tehát ízlésükhöz. Hogy azokat is olvasói közé édesgesse, kik a kereszténység iránt teljesen közönyösek voltak, Plátó, helyesebben Aristoteles fogásával élt és előadásának formájául a párbeszédet választotta, mely drámai elevenségével, hatásosságával könnyebben felkeltette és ébren tarthatta az olvasó közönség érdeklődését és tudásvágyát. Elénk vezeti két jó barátját, Octavius ismerősünket és Caecilius Natalist. Elbeszéli, hogy az előbbi azt a rövid szüreti szabad időt, mely alatt a törvénykezés és hivatala szünetel, felhasználta Rómában lakó régi iskolatársának meglátogatására. S hogy jobban egymáséi lehessenek, elhagyják a zajos fővárost, kirándulnak Ostiába, hol szintén nyüzsgött az ezerfejű élet, a csendes tengerpart gyönyörű kilátásával mégis elég nyugalommal kecsgettette őket.

Séta alkalmával Serapis-szobor mellett vitt el útjuk. A bálvány láttára pogány Caeciliusunk kezét szájához emelte és csókot hintve üdvözölte a szobrot. Bántotta nagyon Octaviust e bálványimádás és szemrehányó tekintettel kérdezi Minuciustól, hogyan hagyhatta eddig „ily durva tévelygésben“ közös jóbarátjukat. Azután tovább vonultak és elmerültek a remek kép élvezésébe, melyet a végtelen tenger nyújtott nekik. Azaz Caecilius figyelmét nem tudta lekötni a szép látvány, hanem félrehúzódott barátjaitól és gondolataival foglalkozott. Komor tekintete elárulta, hogy az egyébként víg kedélyű embert aggasztja valami. Meg is kérdezte Minucius tőle különös viselkedésének okát, mire közéjük állt és felszólította Octaviust, feleljen arra a védőbeszédre, melyet a maga vallása mellett mond s megkéri Minuciust, legyen bíró és döntse el, melyik részen van az igazság. Tehát megindul az érdekes vita „oly kérdésekről, melyek akkoriban izgatottságban tartották az egész világot.“

Ily eleven bevezetés természetesen nagyon alkalmas volt arra, hogy felkeltse az olvasó kíváncsiságát s gondja volt a szerzőnek arra, hogy ez érdeklődés a fejtegetés folyamán se csökkenjen. Először Caeciliust szerepelteti, kinek heves, lelkes beszéde elragadta a pogány eszmék hívét úgy-hogy nem tudta letenni a könyvecskét s mikor Octaviusra kerül a sor, az sem válik theologussá, ki elvont tételeket magyaráz, mély keresztény gondolatokat elemez s elméleti okoskodásával kimeríti hallgatóját. Nem. Alig tesz egyebet, mint azt, hogy az ellenvetésekre, az Egyházát ért támadásokra felel és pedig éppen oly elevenséggel, ügyesen, szellemesen beszél, mint Caecilius, úgyhogy a felkeltett érdeklődés folyton fokozódik.

De bármily szépen és meggyőzően szónokol Octavius, előadása még sem enged mélyebb bepillantást vallásába. Ennek okát némelyek abban találják, hogy Minuciusnak e kis munkája csak bevezetés akart lenni egy nagyobb műhöz, mely a kereszténység rendszeres ismertetését tartalmazta volna. Mások meg azt hiszik, hogy a szerző azért nem ad positiv keresztény tételeket, mert csak kevéssel műve megírása előtt tért meg és így nem volt még elég ideje, sem alkalmá Jézus tanítását kellőképen elsajátítani. De Schanz M. magyarázata legelfogadhatóbb. E jeles tudós egybevetve az okokat és körülményeket, melyek a dialogus keletkezésében jelentékeny szerepet játszottak, abban állapodott meg, hogy Minucius iratában egy előző tényleges támadásra felel és így nincs neki más dolga, mint a vádlóirat tételeit egyenkint megcáfolni. S e véleményt megerősíti maga a szerző is, mert két helyen is említi M. Cornelius Frontót és annak egy beszédjét és nagyon valószínű, hogy Caecilius tulajdonképen az előbb említett pogány szónok szócsöve. Történeti adataink vannak arra, hogy M. Cornelius Fronto tényleg írt egy beszédet a keresztények ellen. Az pedig természetes, hogy a magas állású egyén koholmányát, nyílt rágalját nem lehetett figyelmen kívül hagyni. E férfiú, ki Numidia fővárosának, Cirtának szülöttje, nagy szorgalmával rövid idő alatt szép ismeretekre tett szert és a heves vérű afrikai ügyvéd szónoklataival nem egyszer ragadta el a Forum közönségét. Sikere és jó hírneve gyors haladást biztosított számára és tényleg már Hadrianus császár idejében a senatorok közt találjuk; nagyon valószínű, hogy említett beszéde is a senatusban hangzott el. Érdemeit a legmagasabb polgári hivatallal jutalmazták meg, mert 143-ban konzullá lett. S hogy a császári udvarnak is kedvelt embere volt, mutatja az a nagy kitüntetés, mely akkor érte, midőn a császár gyermekei mellé került nevelőnek. Nagy hatással volt Marcus Aureliusra, a későbbi császárra és másik tanítványára, Verusra. Rendkívül becsülték és szerették fejedelmi növendékei, mert az a bizalmas viszony, mely a tanító és tanítvány közt lassankint kifejlődött, akkor sem hidegült el, mikor M. Aureliust a római birodalom magas trónja elválasztotta mesterétől. Tehát el lehet képzelni, hogy egy ilyen férfiútól jövő támadás mily veszé-

lyes lehetett. Hiszen nagy volt tekintélye; tisztelet és szeretet övezte; szavait őszintéknek és igazaknak tartották. Fel kellett tehát ezzel szemben venni a fegyvert és ha nem is lehetett még a legjelesebb apologétának sem valami vérmes reménye, hogy kora társadalmának magasabb rétegeit és vezető embereit megnyeri Krisztus vallásának, mikor oly izzó gyűlölettel viseltettek irányában, de arra bizvást számíthatott, hogy egy erős érvekkel dolgozó apologia ha nem is szünteti meg a rágalmakat, mindenesetre elveszi a támadás életét. Elölép tehát Minucius és ahelyett, hogy az előtte levő beszédnek egyes pontjait megcáfolta volna és azokkal szemben a keresztények ártatlanságát kimutatná, finom műérzéke a párbeszédet választatja vele, melyben személye háttérbe szorul és két egyént léptet fel úgy, hogy a pogányság képviselője szóharcot vív a kereszténység védelmezőjével. Azt a beszédet, melyet Fronto mondott talán nem sokkal azelőtt a senatusban, földijének, a szintén cirtai születésű Caeciliusnak szájába adja, vele szemben Octaviust találjuk. Két beszéd hangzik el, mintha csak egy vádló- és védőbeszédet hallgatnánk végig egy törvényszéki teremben. De ne gondoljuk, hogy Fronto előadása egészen eredeti alakjában olvasható. Ennek oka a régieknek különös felfogásából magyarázható meg. Náluk az a törvény, mely az írásmű stílusának egységét megkövetelte, nagyon szigorú volt. Egy hajszálnyira sem mertek attól eltérni. Így érthetjük meg, hogy a régi görög és római történetírók műveiben akár hadvezér, akár egyszerű katona, akár valamelyik képzelt államférfi, akár a gyűlésnek közönséges tagja beszél, a kifejezésekben, gondolkozásmódban különbséget nem igen észlelhetünk.

A jelenkor irodalmi emberei ez eljárásban természetellenességet látnak és méltán! Minucius azonban nem alkalmazkodhatott a mi felfogásunkhoz, hanem kora irodalmi ízlését kellett tekintetbe vennie és így történt, hogy Fronto beszédjét a saját stílusába átgyúrva mondatja el Caeciliussal.

Éles szeme észrevette a Fronto támadásában rejlő veszély nagyságát és nem kis érdeme, hogy talált módot annak elhárítására. Mikor tapasztalta, hogy Fronto állásfoglalása nem elszigetelt, hanem a nagynevű pogánnyal együtt kora művelt társadalma is csak kicsinylőleg nyilatkozik hitsorsosairól, lenézi Jézus követőit s mint elmaradott, durva tömegről beszél a kereszténységről, ugyanakkor azt is érezte, hogy Fronto vádjai csak másodrangúak s nem is annyira azok ellen kell küzdenie, mint inkább szent vallásáról elterjedt balhiedelmet kell megszüntetnie. Azért könyvecskéjében azt igyekszik bebizonyítani, hogy alaptalan az a híresztelés, mely szerint a kereszténység a kultúrával összeférhetetlen. Ennélfogva érveit mindig a nemzeti irodalomból meríti, mindig a nemzeti műveltség alapján áll és így ugyanabban a fegyvertárban látja el magát a szükséges felszereléssel, honnan támadói szerzik be fegyvereiket.

Tehát könnyű neki a védekezés, mivel ismeri a támadó fél minden

fortélyát. Rengeteg olvasottsága lehetővé tette, hogy a régi görög és római irodalom gazdag kincsesházából bármely pillanatban megfelelő gondolatot rántsion elő, vagy egyenesen maguknak az íróknak szavait mondja el; pedig jól tudjuk, hogy egy-egy találó idézet sokszor többet ér, mint oldalakra terjedő bizonyítás. Hasonlóképen a pogány bölcselők és történetírók műveiből sajátította el azokat a változatos kifejezéseket, a logikus gondolkozást, a finom ékesszólást, a művészi vitatkozást, mely kis párbeszédnek még pogány olvasóit is kellemesen lephette meg. Amit csak a költőktől és általában a szépirodalomból vagy a tudományos művekből tanult, alkalomadtán mind felhasználja, anélkül azonban, hogy tudományának fitogtatásával vádolhatnók. Nagy szeretettel kovácsolja érveit azokból az adatokból, melyeket a bölcséleti munkákból, főleg Cicerónak, a pogányság egyik legnagyobb tekintélyének idevágó műveiből merített. „Octavius“ akárhány helye úgy hangzik, mintha csak a „De natura deorum“, vagy pedig a „De divinatione“ egy-egy részletét olvasnók. Máskor meg Seneca stoikus gondolatai csillannak meg a párbeszédben, sőt gyakran még szavait, kifejezéseit is átveszi anélkül, hogy a legesekélyebb változtatást is szükségesnek tartaná.

Meg volt győződve, hogy a filozófiával legjobban lefegyverezheti ellenfelét. Csak erre kellett hivatkoznia, hogy a kereszténység egy Isten imádsának észszerűségét hebizonyítsa. Múltán úgy tüntethette fel a bölcséleti monotheismust, mely Xenophanes vallásos irányú filozofálása óta állandó kérdése volt az elvont gondolkodásnak, mint a kereszténység tanításának előre vetett árnyékát.

A szerzőnek nagy műveltsége, melyről a párbeszéd minden sora bizonyosságot tesz, választékos kifejezései, könnyed előadása, az elfogulatlan tárgyalás, melyet egyetlen erősebb kifejezés sem zavar meg, az a költőiség, mely munkáját prózában írt költeménnyé teszi, nem maradt hatás nélkül, nem legalább a pogányoknál. Tetszett nekik a tartalom, nemkülönben a forma s a szerző elérte célját, mert nem dobták félre „Octaviusát“ olvasatlanul, hanem elragadtatva, rendkívül nagy élvezettel lapozgatták a szelletes munkát.

De az már nagyon kétséges, hogy a keresztényeket is annyira megnyerte magának. S ez talán annak tudható be, hogy Minucius egy új irány megteremtője és így nem értette meg kora. Említettük, hogy ő írt először latin nyelven apologiát. Úgy látszik, hogy az akkoriban közkézen forgó moralizáló könyvek hatása alatt kissé bántólag hangzott Octavius vagy Caecilius egy-két szabadabb, nyers kifejezése, de mindenestre rosszul esett nekik a párbeszédnek nem annyira keresztény, mint inkább pogány színezete, amit pedig legjobban helyeselhetünk benne. Mert csak így szerzhetett olvasóközönséget Minucius és csak így győzhette meg vallásának és hitsorsosainak leghevesebb ellenségeit is arról, hogy Krisztus hívei nem zárkóz-

nak el sem a nemzeti, sem az egyetemes műveltségtől, s így alaptalanok azok a vádak, melyek őket a felvilágosodás, a művelődés gyűlölöinek tüntetik fel.

Noha a szerző nagytekintélyű, magas állású férfiú támadását verte vissza művében, a keresztények még sem részesítették kellő méltánylásban, sőt egyenesen agyonhallgatták. Egyetlen egy kódex mentette meg számunkra munkáját az enyészettől és csak két régi író emlékezik meg nevééről.

Annál jobban megbecsülte a hálás utókor. A könyvnyomtatás könnyen hozzáférhetővé tette s azóta sokat és sokan olvasták. „Arany könyvecske-nek“ nevezi egyik kiadója és helyesen, mert nagyon tanulságos. Élvezettel forgathatja lapjait a hívő keresztény, ha Egyházának történetéből akar egy korral megismerkedni, mert elvezeti „Octavius“ a zsenge kereszténység bölcsőjéhez.

Rendkívül sok adatot halmoz föl az egyiptomi, görög és római mythologiából és így ezeknek a népeknek isteneivel, a jóslások, jövendölések módjaival, szertartásaikkal is megismerteti az olvasóközönséget. Amit tehát a tanulóifjúság a görög és latin szövegek magyarázása és a rövid régiségtani összefoglalások alkalmával mindezekről hall, azt e dialogus több oldalról megvilágítva, eleven, élvezetes módon tárgyalja. S ha tekintetbe vesszük azt a sok történeti vonatkozást is, melyben e mű bővelkedik, ismét egy újabb indító okot találunk a munka tanulmányozására, mert jelentéke-nyen tájéltja történelmi ismereteink körét.

Ezeknek a szempontoknak mérlegelése adta azt a gondolatot, hogy az „Arany könyvecske-t“ lefordítsam és édes anyanyelvünkön adjam ifjúságunk kezébe. De mert van az eredeti szövegnek egy-két helye, melyet fejletlenebb korú és tehetségű tanulóink nem értenének meg, vagy melynek közlésétől a „maxima debetur pueris reverentia“ elv tart vissza, azokat tehát a fordításból kihagytam.¹⁾

Octavius.

1. Valahányszor el-eltünődtem és eszembe jutott derék és meghitt ifjúkori jóbarátom, Octavius, annyira lelkesedtem érte, hogy azt képzeltem, mintha nem egy átélt és rég letűnt idő emlékét idézném fel lelkemben, hanem valahogyan magam szállnék vissza a múltba: mert minél inkább távolodott alakja szemem elől, annál jobban vésődtek vonásai szívembe, — hogy úgy mondjam — lelkem mélyébe. Nem is hiába sóhajtoztam e

¹⁾ Fordításunk a Bibliotheca Teubnerianában megjelent szöveg alapján készült, melynek teljes címe: M. Minucii Felicis Octavius. Recensuit et praefatus est Herm. Boenig. Lipsiae 1903.

kiváló, jámbor ember után, mikor elváltunk egymástól, hiszen ő maga is oly szeretettel viseltetett irántam, hogy tréfában és komoly dologban teljesen egyezett akaratunk annyira, hogy azt hihette volna az ember: kettőnknek egy lelkünk van. Tehát egyedül ő volt bizalmasom kedvteléseimben, együtt követtük el ballépéseinket; mikor pedig a homály eloszlott és a sötétség mélységéből a bölcsesség és igazság fényéhez felemelkedtem, nem tagadta meg a vezetést barátjától, hanem, ami még dicsőbb, maga ajánlotta fel. Mikor így barátságos együttlétünk összes emlékeit felkeresték gondolataim, különösen az a beszéde ragadta meg figyelmemet, mellyel Caeciliust talpraesett vitakozása által a keresztény vallásra térítette, ki még akkor is hiábavaló babonában leledzett.

2. Történt egyszer, hogy Octavius otthon hagyván családját, nejét és gyermekeit, eltávozott hazulról és Rómába jött, hogy egy bizonyos ügyet lebonyolítson és engem meglátogasson. Kicsinyei éppen az ártatlanság éveiben voltak, abban a korban, melyben a gyermeket legjobban szeretjük; akkor kezdtek gügyögni, s csacsogásuknak az akadozó nyelv töredezett hangjai csak kellemet kölcsönöztek. Nem tudom szóval kimondani, mily végtelenül örültem eljövételének, mert örömemet csak fokozta az a körülmény, hogy éppen az én legkedvesebb barátom látogat meg és hozzá váratlanul. Azért néhány nap mulva, mikor már a folytonos együttléttel és társalgással a viszontlátás örömein átestünk és elválásunk óta szerzett tapasztalatainkat kölcsönösen elmondtuk egymásnak, abban egyeztünk meg, hogy kirándulunk Ostiába, e kedves városba, mert szüksége volt testemnek az ártalmas nedvek eltávolítására, mire a tengeri fürdő nagyon előnyösnek látszott; azért is, mert a szüreti napok felmentettek a törvényszék előtt való megjelenéstől; látogatása ugyanis az időtájban volt, mikor a forró nyári napokat a hűvösebb őszi időjárás váltja fel. Mikor tehát egy kora reggel a tenger felé tartottunk, hogy a gyengén fujdogáló szellő felfrissítse tagjainkat és amikor kiváló élvezetet találtunk abban, hogy a homok könnyed lépteink alatt besüppedt, Caecilius megpillantván Serapis szobrát, a babonás nép szokása szerint kezét szájához emelte és csókot nyomott ajkára.

3. Akkor Octaviusom így szólt: „Marcus testvérem, hiba a tudatlan nép e durva tévelygésében hagyni azt az embert, aki otthonodban is, a házon kívül is állandóan melletted van; elnézed-e, hogy ily fényes nappal megcsókoljon egy köszobrot, melyet egyébként olajjal kennek meg és koszorúkkal látnak el, mikor jól tudod, hogy ez a téves hit nem kevésbé lealázó te reád, mint a mily szégyenletes rá nézve.“ Míg így beszélt, a város közepére jutottunk s már-már elértük a nyílt tengerpartot. Fövenyes szélét csendes hullám nyaldosta és egyengette, mintha csak séta-utat akarna létesíteni. És amint a tenger színe szélesendben is mindig nyugtalan, bár akkor nem csapott ki szürke és tajtékzó hullámaival a szárazra, mégis

rendkívül gyönyörködtetett bennünket a fodros és hatalmas hullámtánc. Minthogy a part szélén haladtunk, a tenger vize áztatta lábunkat, amennyiben hullámai felváltva majd a parthoz verődtek és lábainkat nyaldosták, majd visszahömpölyögték magába a tengerbe. Tehát lassan és halkán sétáltunk az alig észrevehetően kanyarodó tengerpart mentén és útunkat beszélgetéssel rövidítettük meg. Octavius mesélt tengeri útjáról. De mikor már jókora utat megtettünk így beszélgetve, visszafordultunk és ismét ugyanazon nyomokon haladtunk; mikor pedig arra a helyre értünk, hol a szárazra kivont csónakok tölgygerendákon nyugodtak, hogy így megmeneküljenek a nedves talajjal járó rothadástól, gyermekeket pillantottunk meg, kik abban lelték örömüket, hogy kövecseket dobáltak versenyezve a tenger tükrére. Ez a játék abban áll, hogy kavicsot szednek a tengerparton, melyet a hömpölygő hullámok gömbölyűre csiszoltak, majd harántékosan újjaik közé fogják, azután amily mélyen csak tudnak, lehajolnak és olyképpen dobják el, hogy a víz tükrén táncoljon végig, vagy úgy, hogy a kövecs a tenger színét horzsolja, vagy fel-fel ugrik, mikor a víz csendesen hullámszik; ha pedig háborog, a hullámok tetejét alig érintve repül tovább, közben folyton felfelszökell. Az a gyerek lett nyertes, akinek kavicsa legmesszebbre röpült és legtöbbször pattant fel a víz tükrén.

4. Míg ez a játék bennünket egészen lebilincsel, Caecilius ügyet sem vetett rá, nem nevetelt a versengésen, hanem néma, lehangolt volt, félrehúzódt, arcán fájdalom kifejezése ült. Így szóltam hát hozzá: „Mi dolog ez? Miért kell nélkülöznöm a te megszokott jókedvedet? Hol van vidám tekinteted, melyet még komoly dolgokban is meg szoktál örízni?” Mire ekképen felelt: „Már régen gyötör és kínoz Octaviusunknak az a megjegyzése, melyben szemedre hányt a hanyagságodat, látszólag csak rád támadva, hogy így kerülő úton annál keményebben vádoljon engem tudatlanságomért. Éppen azért tovább megyek: elvileg döntő harcot kell vívnom Octaviussal. Ha jönnek látod, mint a skeptikus iskola híve vitatkozom vele és bizonyára egyetértünk abban, hogy könnyebb a szóvita a jóbarátok közt, mint egy tudományos összemérkezés. Csak ülünk le a tengerbe benyúló kőgátra, melyet a fürdő védelmére emeltek, hogy egyrészt a séta fáradalmait kipihenhessük, másrészt meg, hogy figyelmesebben vitatkozhassunk. Ajánlatára úgy telepedtünk le, hogy két oldalt foglaltak helyet és engem harmadiknak közbevettek. Ez nem udvariasságból történt, sem a rangra, sem az állásra való tekintetből, — mert a barátságnak vagy föltétele, vagy következménye a személyek egyenlősége, — hanem részint azért, hogy mint döntő bíró, mindkettőjüket közelebről hallgassam, részint pedig, hogy a két félt, mint pártonkívüli, elválasszam egymástól.

5. Akkor Caecilius így kezdett beszédében: „Marcus testvérem! Noha tájékozódva vagy jelenlegi vitatkozásunk tárgyáról, minthogy mind a pogány,

mind a keresztény vallást szorgalmasan tanulmányoztad és így az egyiket megtagadtad, a másikat pedig elfogadtad: ez alkalommal mégis úgy kell viselkedned, hogy mint lelkiismeretes bíró tartsd kezvedben az Igazság mérlegét és ne légy részrehajló, nehogy úgy tűnjék fel ítéleted, hogy nem annyira a mi vitatkozásunk eredménye, mint inkább saját gondolkozásmódod folyománya.

Ha tehát úgy ülsz le, mintha teljesen idegen volnál és egyikünk álláspontját sem ismernéd, nem lesz nekem nehéz bebizonyítanom, hogy az ember életében minden kétes, bizonytalan, titkos és minden inkább csak valószínű, mint igaz. Annál inkább csodálkoznia kell az embernek azon, hogyha némelyek beleunván az igazság fürkészésébe, vaktában bármily véleményt elfogadnak ahelyett, hogy kitartó szorgalommal kutatnának. Azért meg joggal boszankodik és háborodik fel minden ember, hogy egyesek, bár nélkülözik a tudományos képzettséget, az irodalomban való jártasságot, sőt nem egyszer közönséges mesterséghez sem értenek, mégis biztos ítéletet merészelnek mondani a legfőbb világrendről, amelyre vonatkozólag annyi százezerdon át a mai napig a legtöbb bölcséleti iskola nem jutott megállapodásra. Nem is ok nélkül; mert az emberi korlátoltság az Isten megismerésétől oly távol van, hogy már azt sem ismerhetjük meg, ami felettünk az égen van, vagy ami a föld mélyén rejlik; sőt nem is kutathatjuk, vallásunk tilalma folytán ezeket nem is feszegethetjük; azért joggal eléggé boldogoknak és okosoknak tarthatjuk magunkat, ha a böles régi, közismert mondása szerint magunkat kissé alaposabban ismerjük. De ha örült és haszontalan fáradozásunkban a számunkra kijelölt kis hatáskört átlépjük és bár a porba vagyunk száműzve, vakmerő vágyunkban magának az égnek és maguknak a csillagoknak a régióinál is magasabbra törünk, e tévedésünk mellett legalább ne hódolnánk alaptalan és ijesztő véleményeknek. Ha az összes dolgoknak magva kezdet óta a magamagát megtermékenyítő természet gyümölcse, melyik isten itt a teremtő? Ha az egész világnak részei véletlen találkozás folytán képződtek, oszlottak meg és vették fel alakjaikat: melyik isten akkor a rendező? Lehetséges, hogy az östüztől gyúltak ki a csillagok, lehet, hogy az eget saját anyaga emelte a magasba könnyűségénél fogva, a földet ellenben ugyancsak saját anyaga súlya következtében a mélységbe helyezte; lehet, hogy a tenger az ősnedvességből gyülemlett össze; akkor honnan van az a vallásos aggodalom, az a rettegés, mire jó ez a babona? Hiszen az ember és minden élőlény, amely létezik, lélezkedik, fejlődik, olyan, mintha az elemeknek önkényes összealakulása volna, amely elemekre az ember és valamennyi élőlény újra szétkülönül és felbomlik: így minden saját eredetéhez megy vissza és körmozgást végez igazgató, bíró és teremtő nélkül. Így látjuk, hogy a tűzatomok sűrűsödése következtében mindig más-más napok ragyognak; tapasztaljuk, hogy a föld kigőzölgéséből folytonosan új köd száll föl

és ha ez megsűrűsödik és összegomolyodik, felhővé válik és magasabbra emelkedik; ha a felhők leereszkesznek, zuhog az eső, fúj a szél, esik a jég, a fellegek összeütközésekor dörög az ég, cikáznak a villámok, tündöklük a lecsapó mennykő, majd itt, majd ott üt le, egyszer a hegyekbe, máskor fákba, minden válogatás nélkül rombol szent területen és közönséges helyeken, gyakran különbség nélkül sújtja a gonoszokat és jámbor embereket. Mit szóljak a különböző és bizonytalan zivatarokról, melyek minden tárgyat össze-visszadobálnak terv és cél nélkül? Mit arról, hogy hajótörés alkalmával jók és gonoszok egy sorsban osztoznak az érdemre való tekintet nélkül? Vagy hogy tűzvésznel ártatlan és rossz együtt vesz el? Mikor pedig a légkör ragályos betegségek bacillusaival telik meg, különbség nélkül szedi áldozatait. Mit szóljak továbbá arról, hogy ha háború dühöng, többnyire az emberek java esik el? Béke idején is a gonoszok nemcsak ugyanabban a helyzetben vannak, mint a tisztességes emberek, sőt magasabb állásba is jutnak, úgyhogy a legtöbb esetben nem tudja az ember, hogy gazságukat utálja-e vagy boldogságukat óhajtsa. Hogyha a világot isteni gondviselés és egy természetfeletti lény mindenható szava kormányozná, akkor Phalaris és Dionysius sohasem jutott volna trónra, Rutilius és Camillus nem érdemelt volna meg számkivetést. Sokrates nem ürítette volna ki a méregpoharat.¹⁾ Ime, gyümölcsjeink gazdag terméssel kecségetnek, vetéseink sárgulnak, a szőlő nedvben dús és mindebben egy záporos nagy kárt tesz, a jég pedig teljesen elveri.

Tehát vagy nem ismerhetjük meg az igazságot biztosan, minthogy rejtve van előttünk, vagy ami még hihetőbb, a sokféle és váltakozó eseteken a sorsnak törvénytől mentes szeszélye uralkodik.

6. Mivel tehát vagy egy vak sors, vagy egy meg nem határozható természet létezik, mennyivel jobb és kegyeletesebb az igazság zsinórmértékéül atyáink tanítását elfogadni, az öröklött vallásnak hódolni, azokat az isteneket imádni, kiket szüleinktől előbb tanultunk meg tisztelni, mielőtt közelebbről megismertük volna őket; előnyösebb, ha nem alkotunk a felsőbb lényekről magunknak véleményt, hanem inkább elődeinknek hiszünk, akik még az őskorban, a világ első gyermekéveiben oly szerencsések voltak, hogy istenek szolgáltak nekik, vagy azok voltak uraik. Ezért látjuk azt, hogy minden országban, tartományban, városban az egyes népeknek nemzeti istentiszteletük van és hogy helyi isteneket imádnak, p. o. Eleusis lakói Cerest, a phrygiaiak az istenek anyját, Cybelet, az epidaurusiak Aesculapiust, a chaldeusok Belust, a syrusok Astartet, Tauris népsége Dianát, a gallok Mercuriust¹⁾, a rómaiak valamennyi nemzetnek isteneit. Ez a magyarázata annak, hogy hatalmuk és tekintélyük az egész földkerekségre kiterjedt, hogy birodalmukat a legmesszebb keleten és a nyugati Océán határain túl terjesztették, míg a harcban a vitézséget és jámborságot egyesítették, míg váro-

sukat szent intézményekkel, tisztaéletű szűzekkel és néhány papi tisztséggel és címmel oltalmazták, míg bár ostrom alatt valának és egészen a Capitolium tövéig hátrálának, mégis tisztelték az isteneket, azokat, akiktől más ember már elfordult volna haragjában és amíg teljesen fegyvertelenül, egyedül szent vallásukban bízva, vonultak át a gallok csatasorain, kik csodálkoznak a hitbéli meggyőződésnek e vakmerőségén; hatalmasok voltak továbbá, míg az ellenség falainak bevétele után a diadal vad mámorában is tisztelték a legyőzött isteneket; míg az idegen istenségeket mindenünnen összekeresik és magukénak tekintik, míg oltárokat emelnek az ismeretlen istenségeknek és az elhunytak szellemeinek is. Így mikor az összes nemzetek külső szertartásait befogadták, egyúttal országaikat is megszerezték maguknak. Ezóta állandó náluk az istenfélelem és még hosszú időn keresztül megmaradhat, sőt növekedhetik. Mert az ókori emberek annál több szentséget tulajdonítanak a külső szertartásoknak és templomoknak, minél régibb korra vezethető vissza keletkezésük.

7. Azután a mi őseink nem ok nélkül buzgólkodtak a madarak repülésének megfigyelésében, az állatbeleknek megvizsgálásában, új áldozatok behozatalában vagy templomok felszentelésében. Olvasd csak a történelem adatait, majd tapasztalod, hogy a vallási szertartásokat mind vagy azért hozták be, hogy egy istennek kegyelméért hálát adjanak, vagy hogy az isteneknek fenyegető haragját elhárítsák, vagy ha már a pohár megtelt és haragjuk kitört, őket kiengeszteljék. Tanúbizonyosság erre az idai nagyanya, Cybele, ki megjelenésével egyrészt a római hölgy szűz tisztaságát igazolta¹⁾, másrészt a várost az ellenségtől való félelemtől megszabadította. Bizonyosságul szolgálnak a testvéreknek Juturna-tavánál felállított szent lovasszobrai, ahol megjelentek, mikor gőzölgő és tajtékzó paripákon lihegve hozták hírül a Perseszen aratott győzelmet még az nap, melyen azt kivívni segítettek.²⁾

Erről tanúskodik Juppiternek egy plebejus álma következtében megmegújuló ünnepi játéka, a Deciusok eredményes önfeláldozása³⁾; tanú Curtius is⁴⁾, aki testi vagy lelki nagyságával megszüntette a tátongó földszakadékot, melybe lovastul beleugrott. De gyakrabban is bebizonyította a jóslások megvetése az istenek közvetlen jelenlétét, mint szeretnők. Így Alliának neve rossz jelentésű lett⁵⁾; Claudius és Junius ahelyett, hogy a púnokkal harcoltak volna, gyászos hajótörést szenvedtek; és hogy a Trasi-menustó vize római vértől áradjon meg és az fesse pirosra, Flaminius megvetette a jósjeleket⁶⁾; hogy a parthusokat és a hadijeleket is felemlítsük, Crassus kihívta és megvetette az istenek baljóslatát.⁷⁾ Sok régi példát mellőzök; figyelmen kívül hagyom a dalokat, melyekben a költők az istenek születésnapját, adományait, ajándékait megéneklik; nem szólok a jóslóhelyeknek már említett jövendöléseiről, nehogy elöttetek az ókor nagyon mese-

szerűnek tűnjék fel. De tekints az istenek templomaira, szentélyeire, melyek Róma városát védik és díszítik, melyek inkább szentek a jelenleg bennük lakozó istenségek által, semmint gazdagok ékességben és áldozati ajándékban. Ezeknek az isteneknek ihletése és bizalma folytán látnak be a jövőbe a jószok, ezek segítségével nyújtanak óvószert a veszélyek ellen, orvosolnak betegségünkben, csepegtetnek reményt a lesújtottakba, segítenek a szenvedőkön, vigasztalják a szerencsétleneket, szereznek könnyebbülést az elfáradtagnak. Sőt éjjeli nyugalmunkban is látjuk, halljuk, felismerjük ezeket az isteneket, kiket előző nap elvetemülten megtagadunk, nem ismerünk, kikre hamisan is esküszünk.

8. Minthogy tehát minden népnél feltalálható az az erős hit, hogy léteznek halhatatlan istenek, bár lényükről és származásukról nagyon eltérők a vélemények, nem tűrhetem el, hogy bárki is vakmerőségében vallás-talan felvilágosodottságával annyira pöffeszkedjék, hogy ezt az ősrégi, hasznos és üdvös vallást megrontani vagy gyengíteni törekedjék. Habár a Cyreneből származó Theodorus, vagy még előbb az a melusi Diagoras¹⁾, kit az ókor „istentagadó“-nak nevezett el, mindketten azzal az állításukkal, hogy nincsenek istenek, minden félelmet megszüntettek, mely az emberiséget korlátok közé szorítja és kioltottak minden kegyeletet, álfilozófiájuk ez istentelen tanítása mellett hírnévhez és befolyáshoz mégsem fognak sohasem jutni. Ha az atheniek az abderai Protagorást²⁾ bár az istenségről tett nyilatkozata -- mondhatni -- inkább higgadt, mint elvetemült, határukából mégis kiverték, iratait pedig a népgyűlésen nyilvánosan elégették: hogy ne kellene akkor fájlalni -- bocsássatok meg, ha a magamra vállalt ügyben kifejtett buzgóságomban őszintén szólok -- mondom, hogy ne kellene fájlalni, ha egyes emberek, egy szárnalmas, törvényileg üldözött és kétségbeesett banda tagjai megtámadják az isteneket, összetoborozzák a nép söpredékét, a tudatlan embereket és a könnyen hívő asszonynépséget, kiket már nemük gyengesége tévedésbe visz és istentelen összeesküvő csoporttá verődnek össze, mely éjjeli összejöveteinél, szent börtjein, állatias lakomáin nem bizonyos szent szertartás által egyesül, hanem büntény által szövetkezik; alattomos, a világosságtól irtózó népség ez, mely a nyilvánosság előtt néma, odújában fecsegő, a templomokat, nemkülönben a temetőket megveti, tiszteletlenül viselkedik az istenekkel szemben, kineveti áldozatainkat, szána-kozik papjainkon, -- ha ugyan szabad így beszélni, -- lekicsinyli méltóságainkat és kitüntető öltözeteinket, noha maga alig képes meztelenségét félig betakarni. Óh csodálatos oktalanság és hihetetlen vakmerőség ez! Megvetik a jelen gyötrelmeket, mialatt egy bizonytalan jövő kinjaitól félnek; továbbá, noha a halál után bekövetkező haláltól rettegnek, meghalni közben mégsem irtóznak: ennyire el tudja oszlatni félelmüket a csalfa remény, mely egy új élet vigasztaló gondolatával kecsgetteti őket.

9. És minthogy a gonoszság bujában szokott teremni, most is azt tapasztaljuk, hogy a napról napra növekvő erkölcsi romlottság közepette ennek az istentelen társulatnak útálatos szentélyei már az egész földkerekségen elterjednek. Ezt az egyesületet gyökerestől ki kell irtani, meg kell átkozni. Titkos jelekből és jegyek alapján ismerik meg egymást, szeretik a társulat tagjait már akkor, mielőtt megismerkednének velük. Általában úgyszólván az érzékiségnek hódolnak és egymást kölcsönösen testvérnek, nővérnek nevezik csak azért, hogy a napirenden levő fajtalankodás a szent név felvételével vérfertőzéssé váljék. Így ez esztelen és ál hit gonoszságával még dicsekszik. És ha nem volna benne valami igaz, a hír, mely mindent kifürkész, nem beszélne róluk oly galád dolgokat, miket az embernek nem szabad elmondani, ha csak előzőleg bocsánatot nem kér. Hallom, hogy a legocsmányább állatnak, a szárnak fejét tartják¹⁾ vallásos tiszteletben valami bolond babonából: olyan vallás ez, mely méltó azokhoz az erkölcsökhöz, melyeknek kinövése. Mások meg arról beszélnek, hogy magának a főpaprak ágyékát imádják.²⁾ Nem tudom ugyan, ez igaz-e vagy nem, annyi azonban bizonyos, hogy titokzatos és éjjeli istentiszteletük méltán gyanús. És akik azt híresztelik, hogy istentiszteletük tárgyá egy ember, akit gazságáért a legnagyobb büntetés ért és a halálos keresztfa, az oly vallást tulajdonít ezeknek az istentelen, feslett életű keresztényeknek, mely méltó hozzájuk, amennyiben t. i. azt imádják, amit maguk is megérdemlenek. Már az új tagok beavatásáról szóló elbeszélés is épp oly ismert, mint amilyen rettenetes. Aki titkos istentiszteletükbe be akarja magát avatlatni, az elé egy edényt tesznek lisztől borított csecsemővel, hogy a vigyázatlant lépre vigyék. Ezt a kisedet az új keresztény azon hiszemben, hogy a lisztlepelbe merített késszúrások ártatlanok, halálra sebzi anélkül, hogy róla tudomása volna.

A gyermeknek vérét — szörnyűség! — mohón felnyalják, szétdarabolt tagjai után kapkodnak, ezzel az áldozattal szövetkeznek, ez a bűnrészesség kötelezi őket kölcsönös hallgatásra.³⁾ Ez az istentisztelet minden szentségtörésnél útálatosabb!

Ismeretes vendégségük is; az egész világ beszél róla, bizonyosságul szolgál a mi cirtai emberünk beszéde is.⁴⁾ Ünnepnap ezek a mindenféle rendű, rangú és korú emberek feleségeikkel, gyermekeikkel és anyjukkal együtt lakomára jönnek össze; mikor már a nagyebéd után felhevült az asztaltársaság és a bor felkorbácsolta az érzéki vágyakat, a gyertyatartóhoz kötött kutyát arra ingerlik, hogy láncá hosszánál messzebb dobott falat után kapjon. Mikor így a gyertyatartó feldült és a gyertya elaludt, ha tetteleg nem is, de lélekben mindnyájan egyformán fajtalankodnak.

10. Sokról szándékosan hallgatok; hiszen számos dolgot említettem már fel, mik vagy mind megfelelnek a valóságnak, vagy legnagyobb részben igazak, mutatja annak az átkozott vallásnak titokzatossága. Mert miért ipar-

kodnak annyira eltitkolni, miért rejtegetik annyira, bármi legyen is az, amit tisztelnek, mikor a tisztességes dolog mindig szereti a nyilvánosságot, csak a gaztettek rejtőznek el? Miért nincsenek templomaik, oltáraik, ismert istenszobraik, miért nem látta őket még senki mások előtt beszélni, miért nem gyűlnek össze rettegés nélkül, hacsak azért nem, mert tiszteletük és titkolózásuk tárgya vagy büntetendő, vagy szégyenletes.

Hol vette magát, hol van és melyik az az egyetlen Isten, akit egy szabad nép, egy ország sem ismer, még a rómaiak vallásos buzgósága sem? Egyedül a nyomorult zsidóság tisztelt egy Istent, de nyíltan, templomokban, oltárokon, áldozatokkal és szertartásokkal; de ennek is megszűnt a hatalma, megtörött az ereje, úgyhogy a római istenek foglyává lett népével együtt.

De a keresztények mennyi képtelenséget, szörnyűséget gondolnak ki! Azt képzelik, hogy Istenük, kit sem nem láthatnak, sem meg nem mutathatnak, gondosan kutatja az emberek életmódját, cselekedeteit, sőt szavait és titkos gondolatait is, amennyiben majd ide, majd oda megy és mindenütt jelen van. Tolakodó, nyugtalan, sőt szerfelett kíváncsi lénynek tüntetik fel, ha ugyan minden cselekedetnél ott van és minden helyen megjelenik. Mindamellet mitsem tud az egyeseknek használni, minthogy munkássága az egyetemesre forgácsolódik szét, sem az egyetemesnek nem képes szolgálni, mivel az egyesek teljesen lefoglalják.

11. Sőt mi több, magát az egész földkerekséget, az eget csillagzatával együtt azzal fenyegetik, hogy megég; világösszeomlásról álmodoznak, mintha lehetséges volna a természet rendjének fölforgatása, mely az isten rendelése szerint örökkévaló, vagy mintha az összes elemeket összefűző kapocs elpusztulása és az égitestek összeköttetésének felbomlása után ezt az óriási építményt, mely az eget is magában foglalja és övezi, meg lehetne alapjában rendíteni. De még ezzel az örült gondolattal sem érik be, hanem még dajkamésékkal tetézik: azt híresztelik, hogy porrá és hamuvá válásuk, azaz haláluk után új életre kelnek és megfoghatatlan bizalommal hisznek egymás hazudozásában úgyannyira, hogy azt gondolhatná az ember, már egyszer feltámadtak.

Kétszeres gonoszság, kétszeres örültség az, hogy az égnek és csillagoknak pusztulását jövendölik, mikor azokat mindig úgy találjuk, ahogy legutóbb láttuk, maguknak pedig haláluk, kínszenvedésük után örök életet ígérnek; mert amint születünk, el is múltunk.

Épen ezért megvetik a máglyákat, kárhoztatják a halottégetést, mintha bizony évek multával nem válnék földdé minden test, ha a lángot ki is kerüli; vagy mintha nem lenne közömbös, vajjon fenevadak marcangolják-e szét, a tenger nyeli-e el, a föld rejti-e magába vagy láng emészti meg; hiszen ha a hulla érez, mindenféle temetés mód büntetés neki, ha pedig nem érez, a tűz a megsemmisítés gyorsaságával még jótétemény. Ebben a

balhiedelmükben maguknak, mint jóknak, haláluk után örök boldogságot ígérnek, a többieknek pedig, mint gonoszoknak, örök büntetést jósolnak.

Sokat mondhatnék még erről, ha nem akarnám rövidre fogni beszédemet. Minden nagyobb fáradság nélkül kimutattam már, hogy ezek istentelenek. De feltéve, hogy igaz lelkűek, mégis azt tartom, hogy a legelterjedtebb vélemény szerint az erénynél és bűnnél a végzet szerepel. És ez a ti meggyőződésetek is; mert bármit cselekszünk, míg mások szerint a végzet következtében, szerintetek pedig Isten akaratából tesszük; így azt mondjátok, hogy vallástokhoz a szívek nem önkéntes elhatározásból vonzódnak, hanem isteni hivatás folytán. Tehát igazságtalan bírót tételeztek fel, aki az embert végzete, nem akarata miatt bünteti. Azonban szeretném tudni, vajjon testtel támadunk-e fel, vagy test nélkül és ha testtel, milyenben? vajjon az eredetiben-e vagy egy újban? Test nélkül? Ez tudomásom szerint sem szellem, sem lélek, de nem is élet. Magával az eredeti testtel? De az már régen feloszlott. Hát új testtel? Akkor hát új ember születik, nem pedig a régi kel ismét életre. Egyébként annyi korszak tűnt le, megszámlálhatatlan sok évszázad múlt el és ennek dacára van-e csak egy ember, aki Protesilaus módjára visszajött volna engedéllyel az elhunytak birodalmából legalább néhány órára, hogy hitünket példával igazolhatnók?²¹ Egy beteges képzelődés minden koholmányát és dőre vigasztalását, melyekkel játékokat űznek az álnok lantosok, hogy dalaiknak ingert kölcsönözzenek, mindezt ti nagy hiszékenyen esúful Istenetekre alkalmaztátok.

12. Még a jelenből sem veszitek észre, hogy semmis ígéretetek és sohasem teljesülő óhajtásaitok mennyire megcsalnak titeket: szerencsétlenek, még életetekben gondoljátok meg, mi vár rátok a halál után! Ime közületek sokan és pedig saját állításotok szerint jobbára a jámborabbak, nélkülöznek, dideregnek, fáradoznak, éheznek és Istenetek ezt eltűri, semmibe sem veszi, nem akar vagy nem tud övéin segíteni: tehát vagy tehetetlen, vagy igazságtalan. Te, aki holtod után halhatatlanságról álmodozol, nem látod, hányadán vagy, mikor hideglelésben szenvedsz, mikor forró lázban vagy és fájdalom gyötör? Ezek után sem ismered be, mily gyarló vagy? Nyomorult, akaratod ellenére rád bizonyul a gyengeség és még sem vallod be? De ez általános dolgokat mellőzöm. Azonban nézd csak! Fenyegető rendeleteket hoznak ellenetek, kivégzés, üldöztetés, kereszt vár rátok, kereszt, melyet többé nem imádnatok kell, hanem amelyen meg kell halnotok, nemkülönben tűz, melyet bár előre megjósoltok, de amelytől mégis féltok. Hol van hát az az Isten, ki a föltámadtakon segíteni tud, de az élőkön nem? A rómaiak, nemde, a ti Istenetek nélkül uralkodnak, kormányozzák birodalmukat, nemde ő nélküle hajtották hatalmuk alá a földkerekséget és igaztaltak le liteket is? Ti pedig aggódó várakozással és szorongó félelemmel telve, tartózkodtok még a tisztességes élvezetektől is, nem látogattjátok a színhá-

zakat, nem vesztek részt körmeneteinkben, nem jelentek meg a nagy vendégségeken, irtóztok az ünnepi versenyjátékoktól, továbbá attól az ételtől és italtól, melynek egy részét isteneinknek áldoztuk fel. Ennyire féltetek azoktól az istenektől, kiket megtagadtok. Nem övezitek halántékaitokat koszorúval, nem használtok illatszereket, a drága kenőcsöt temetésre tartogatjátok, még a koporsókra sem tesztek koszorút, sápadtan, remegve lézengtek, szájalomra méltóan, természetesen, a mi isteneink szájalomra méltóan! Így tehát, ti boldogtalanok, nem támadtok fel s hozzá nem is éltek. Éppen azért, ha van egy csepp eszetek és van bennetek egy kis szerénység, ne feszegessétek az égi dolgokat, a világ forgásának örök törvényét és titkait; untilg elég azt vizsgálni, ami lábaink alatt van, elég főleg azoknak, kik tanulatlanok, akik a képzettséget nélkülözik, kik nem részesültek neveltetésben, kik az emberekkel sem tudnak érintkezni, kik semmit sem értenek az állam kormányzásához, annál kevésbbé alkalmasok a vallási kérdések megvitására.

13. De ha annyira szerettek bölcsekedni, kiki Sokratest, a bölcsekedés mesmerét utánozza, ha csak teheti. Tudjuk, hogy valahányszor égi dolgokra vonatkozó kérdést intéztek e férfúhoz, azt felelte: ami fölöttünk van, nem tartozik mireánk. Méltán megérdemelte hát, hogy a jóslóhely tanúskodjék kiváló bölcseségről. Teljesen világos volt előtte a jóslat értelme, hogy nem azért múlja felül az emberiséget bölcseségben, mintha mindent tudna, hanem mert belátta, hogy semmit sem tud, ennél fogva a tudatlanságnak beismerése a bölcsesség netovábbja. Innen vezethető le Arkesilának, majd jóval később Karneadesnek és a legtöbb akademikusnak a legfontosabb kérdésekben tanúsított határozott kételkedése¹⁾, amely módszer segítségével a tanulatlanok is veszély nélkül bölcsekedhetnek, a tudósok pedig dicsőséget szerezhhetnek. Hogy egy példát hozzak fel: vajjon nem kell-e Simonides²⁾ dalköltő halogató eljárásán mindenkinek csodálkoznia, nem kell-e őt mindenkinek utánoznia? Mikor ugyanis azt kérdezte tőle Hieron zsarnok, hogy mit tart az istenekről és milyeneknek képzei őket: első ízben egy napi gondolkozási időt kért, másnap megtoldotta kettővel, midőn pedig figyelmeztették erre, újból ugyanannyival hosszabbította meg. Végre mikor a zsarnok hosszú halogatásának okáról kérdezősködött nála, azt felelte, hogy minél huzamosabban foglalkozik e kérdéssel, annál homályosabbá válik az igazság. Ez az én nézetem is. Hagyja az ember a kétes dolgokat úgy, amint vannak és ne mondjon vaktában s vakmerően egyoldalú ítéletet, mikor annyi jeles ember sem tudott megállapodásra jutni, nehogy vénasszonyos babona terjedjen el, vagy az egész vallásosság megrendüljön.“

14. Így beszélt Caecilius és mosolyogva tette hozzá — mert a heves szóáradat elfojtott haragját lelohasztotta —: „Vajjon mit merészel erre

felelni Octavius, ez a Plautus-féle ember, mint legelső molnárlegény, de legrosszabb bölcsekedő?⁴¹⁾ „Kiméld meg őt gúnyos megjegyzéseidtől — mondom neki, — mert nem volna méltányos szép beszédeddel győztesként kérkedni, mielőtt mindkét fél alaposabban ki nem beszélte magát, különösen azért, mert a ti vitatkozástok célja nem a dicsőség hajhászása, hanem az igazság kiderítése. És bár nagy élvezettel hallgattam elmés fordulatban gazdag beszédedet, még sem engedem magam egykönnyen elragadtatni nemcsak a jelenlegi vitától, de általában semmiféle szóharetől, mert a legtöbb esetben még a legszembebeszökőbb igazság is más és más színben mutatkozik a vitatkozók ügyessége szerint és ékesszólásuk erejéhez képest. Ismeretes dolog, hogy ez a hallgatóság könnyelműségének következménye, mely a szavak csábító varázsa alatt a tények megfigyelését szem elől téveszti és fontolgtatás nélkül minden képzelhető beszédnek igazat ad és az igazat a hamistól nem különbözteti meg; nem tudja, hogy még a hihetetlen dolgokban is van valami igazság és a valószínűben is rejtőzik esetleg hazugság. Tehát minél gyakrabban adnak hitelt vaktában az állításoknak, annál többször rájuk bizonyítják az értelmesek a tévedést és ha így a kellő körültekintés hiánya következtében csalódnak, az igazság bizonytalansága miatt panaszkodnak ahelyett, hogy a hibát saját ítéletükben keresnék, úgyhogy minden véleménymondás mellőzésével szívesebben hagynak mindent függőben, hogysen a csalóka dolgokban ítéletet kockáztatnának. Éppen azért vigyáznunk kell, hogy ne idegenkedjünk oly elfogultan a fejtegetés minden módjától, mint amily elfogultan utálja és gyűlöli a legtöbb jámbor ember embertársait; mert a hiszékeny embereket azok szedik rá, kiket megbízhatóknak tartottak. Később éppen oly helytelenül mindenkit meggyanúsítanak és még azoktól is mint becstelenektől félnek, kiket különben legtisztességesebb embereknek tapasztalhattak volna. De mert minden dologról két szempontból lehet vitatkozni és mert az egyszerű igazság nagyon sokszor bámulatos agyafurtsággal áll szemben, mely szóbőségével gyakran megcáfolhatatlan bizonyíték erejével lép fel: éppen azért résen leszünk és a legnagyobb gonddal mérlegeljük majd az egyes pontokat, hogy a szellemes fordulatokat is megdicsérhessük, de a mellett az igazságot kihámozhassuk, jóváhagyhassuk és elfogadhassuk.“

15. „Mint bíró — szolt Caecilius -- nem teljesíted lelkiismeretesen kötelességedet; mert nagy igazságtalanság az velem szemben, hogy előadásom hatását tartalmas beszéded közbeszúrásával elrontod, noha minden egyes pontnak teljesen érintetlennek kellene maradnia, hogy Octavius cáfolja meg, ha tudja.“ „Felszólalásom — vetém ellene, — amely miatt panaszkodol, ha ugyan nem tévedek, mindnyájunk érdekében történt, hogy ítéletünket lelkiismeretes vizsgálódás után ne a szónoki ékesszólás, hanem magunknak az állításoknak értéke alapján alkossuk meg. Nem akarok tovább is

okot adni arra, hogy a figyelem elterelése miatt panaszkodjál, azért teljesen nyugodtan meghallgathatjuk Januariusunk válaszát, ki már türelmetlenkedik is.“

16. Ekkor Octavius vette át a szót: „Csakugyan szándékozom tőlem lehetőleg megfelelni és neked is Minucius velem együtt azon kell lenned, hogy ezeket az ocsmány, piszkos rágalmakat a szín igazságnak elmondásával megcáfoljuk. Már beszédem elején nem titkolom, hogy Natalisom állításai oly hibásak, tétovázók, alaptalanok és határozatlanok voltak, hogy az ember nem lehet tisztában azzal, vajjon ravasz számításból vagy tévedés következtében zavaros-e ennyire előadása. Mert egyszer beismerte, hogy hisz az istenekben, máskor meg azt mondta, hogy kételkedik létezésükben, hogy az én feleletemben se legyen tervszerűség, ha a felállított tételek ingadozó alapján épül fel. De Natalisomról nem tételezem fel, hogy ravasz; nem hiszem róla; nagyon távol áll az ő becsületességétől az agyafurt álnokság. Akkor hát hogyan áll a dolog? Valamint a vándor, aki ismeretlen úton halad előre, ha ez az út történetesen több felé ágazik el, a megfelelő irányt nem tudva, kínos bizonytalanságban vergődik és nem mer egyikre sem térni, de valamennyit sem tarthatja célhoz vezetőnek: úgy annak az embernek kétes véleménye is, kinek nincs az igazság felismerésére biztos próbaköve, ha egyegy megbízhatatlan feltevés mutatkozik, majd ide, majd oda hajlik. Nem kell tehát azon csodálkoznunk, hogy Caecilius ismételen a végletek között mozog, hányódik, ellenmondásban van önmagával. De hogy ez a jövőben meg ne ismétlődjék, ezeket a tételeket, bár annyira ellentétesek, egyetlen egy megdönthetetlen és bevált igazsággal szándékozom megcáfolni. Így tehát ezentúl nem kell neki többé sem kételkednie, sem tétováznia. És minthogy Caecilius testvérem nyíltan kijelentette, hogy rossz néven veszi, bosszankodik, méltatlankodik és fáj neki, hogy műveletlen, szegény és tanulatlan emberek vitatkoznak az égi dolgokról: jegyezze hát meg, hogy minden ember kor-, nem- és rangkülönbség nélkül már születésénél fogva ésszel és érzéklő képességgel van megáldva és hogy az értelmi belátás nem egy osztály kiváltsága, hanem magának a természetnek ránk ruházott adománya; sőt tudja meg, hogy a bölcselők is és mindazok, kik tudományos felfedezéseikkel a történelemben megörökítették nevüket, mielőtt szellemi működésükkel hírnevet szereztek volna maguknak, szintén az alsó néposztály gyermekei voltak, hogy a tudományos képzettséget nélkülözték és hogy meztelenségüket alig tudták takarni; amellet véssé elméjébe, hogy míg a gazdagok az anyagiakba merülve többre szokták becsülni a pénzt, mint az eget, szegény hitsorsosaink pedig bölcs tanítást eszeltek ki és azt másokkal is elsajátíttatják. Kiviláglik ebből, hogy a tehetség alapja nem a vagyon, nem is a szorgalom, hanem a léleknek alkotásában gyökerезik. Nem kell méltatlankodni vagy bosszankodni, ha egy közönséges

ember vallási dolgokat kutat, ha idevágó nézeteit ki is nyilvánítja, mivel nem a beszélő tekintélye, hanem a beszédnek igazsága az irányadó. Sőt minél egyszerűbb a beszéd, annál világosabb az értelme, mert nem rejtőzik jól hangzó kifejezések csillogása alá, hanem igazság szerint a maga valóságában jelentkezik.

17. Nekem nincs semmi kifogásom az ellen, hogy Caecilius leglényesebb kötelességeink közé igyekszik sorozni azt, hogy az ember tartozik magát megismerni és utána nézni, hogy micsoda, honnan van, mi a rendeltetése; vajjon elemekből alakult-e, vagy az atomokból forrott össze, vagy inkább az Isten teremtette, alkotta, lehelt bele lelket. De éppen ezt nem vizsgálhatjuk és nem fejthetjük meg alaposan a mindenség tanulmányozása nélkül, mert oly szorosan összefüggenek, egymásba fonódnak ezek a dolgok, hogy ha csak az Isten lényegét nem vizsgáljuk odaadással, nem ismerjük meg az emberét sem és az állam kormányzásában sem érhetünk el szép eredményt, ha csak tisztában nem vagyunk az egész világ berendezésével. Hiszen főleg abban különbözünk a vadállatoktól, hogy azok meggörbedt testükkel és földre szegzett tekintetükkel arra teremtődtek, hogy csak eledelük után lássanak; mi pedig, kik felemelt fővel járunk, az égre tekinthetünk, beszélhetünk és értelmünk van, ami által Istent megismerjük, felfogjuk és követjük, mi nem hagyhatjuk, de nem is szabad figyelmen kívül hagynunk az égnek ezt a szembeszökő, kézzelfogható szépségét. Hiszen égbekiáltó bűn volna, ha az ember a porban keresné azt, amit a magasban kell megtalálnia.

Annál inkább tagadom, hogy van eszük, érzékelő képességük, sőt szemük azoknak az embereknek, kik azt mondják, hogy az egész világnak ennél a berendezésénél nem Isten keze működött, hanem vaktában összetalálkozó elemekből alakult ki a mindenség. Mert ha az ember szeméit az égre emeli és ha fürkésző tekintettel vizsgálja lába alatt a földet s mindazt, ami környezetében van, mi lehet oly nyilvánvaló, világos és biztos igazság, mint az, hogy van egy végtelen eszű lény, ki az egész természetet élteti, mozgásban tartja, táplálja, kormányozza? Nézd csak magát az eget, mily messzire terjed, mily gyorsan forog, vagy hogy éjjel csillagok tarkítják, nappal napfényben tündöklük: ebből már észre fogod venni, mily csodálatos egyensúlyban tartja isteni kormányzója. Figyeld meg az évet is, hogyan osztja fel a nap keringése; nézd a hónapot, hogyan határozza meg a holdtölte, a holdfogyatkozás és a hold pályája? Mit szóljak a világosságnak és sötétségnek abból a célból történő folytonos váltakozásáról, hogy a munka után pihenésben üdülhessünk fel? Bizzuk a csillagászokra az égi testekről szóló kimerítőbb előadást akár abból a szempontból, hogy mennyiben irányadói a hajósoknak, akár abból, hogy miként hirdetik a szántás és aratás idejét. Ezek olyan dolgok, hogy nemcsak keletkezésükben, létrejövésükben és elrendeztetésükben szorultak egy legfőbb és tökéletes Teremtőre, hanem mély gondolkozás nél-

kül meg sem érthető, nem érzékelhető, fel nem fogható. Hát mikor az évszakok állandóan ugyanazon sorrendben váltják fel egymást terményeikkel együtt, nemde egy Teremtőről, egy jó Atyáról tanúskodnak; hasonlóképen a tavasz virágaival, a nyár termésével, az ősz kedves érett gyümölcsével, a tél szükséges olajszüretjével? Ez a rend könnyen felbomlanék, ha nem a legnagyobb tervszerűség alapulna.

Mily bölcs előrelátásra vall már az is, hogy télen a hidegben meg ne dermedjünk, vagy hogy nyáron a nap sugarai meg ne perzseljenek bennünket, a tavasz és az ősz közvetítő hőmérsékletét ékelte az előbbieik közé, hogy így az egyik évszakknak a másikba való átmenete észrevétlenül legyen és ne okozzon kárt. Figyeld meg a tengert: partja medrébe szorítja; nézd meg bármelyik fát, hogyan szívja táplálékát a föld mélységéből; tekints az Oceánra, hogyan hullámozik váltakozó áramlattal; nézd a forrásokat, szakadatlanul buzognak és folydogálnak, vagy a folyamokat, habjaik szünet nélkül tovairamlanak. Mit szóljak a meredek sziklahegyeknek, a hullámozó domboknak és a sík mezőknek célszerű beosztásáról? Vagy mit beszéljek az állatoknak egymás ellen védelmi szolgáló fegyveréről, hogy némelyek szarvakkal, mások fogakkal oltalmazzák magukat; egyesek karmokkal és fullánkkal vannak ellátva, másokat pedig gyors futásuk és repülésük véd meg. Elsősorban saját alkatunk szépsége: az egyenes testtartás, felfelé irányzott tekintetünk, a test magas pontján mintegy őrtoronyban elhelyezett szemünk és többi érzékszerveinknek is mintegy várban való egyesítése nemde isteni Teremtőre vall.

18. Hosszadalmas lenne minden egyes dolgot felsorolni. Nincs egyetlen egy testrészünk sem, mely ne volna szükséges és illő; ami még különösebb: bár minden ember testalkata egyforma, az egyesek vonásai mégis elütők. Így általánosságban egymáshoz hasonlóknak látszunk és az egyesek mégis különböznek egymástól. Mit szóljak a születésnél mutatkozó célszerűségről? Nemde a családalapítás ösztönét is az Isten oltotta be az emberbe?

De az Isten nemcsak a világegyetemről gondoskodik, hanem az egyes földrészekről is: Britannia hiányát érzi a nap melegének, de kárpótolja a körülvevő tenger meleg áramlatával; Egyiptom szárazságát a Nilus mérsékli; Mesopotámiában évenként az Euphrates helyettesíti az esőzést és az Indusról az mondják, hogy be is veti maggal és meg is öntözi Keletet. Ha egy házba belépnél és mindent tisztán, jó rendben és ékesen találnál, mindenestre azt hinnéd, hogy gazdája van, aki sokkal kiválóbb mindama szép tárgyaknál; hasonlóképen, minthogy ennek a világnak házában az ég és föld vizsgálása közben észreveheted a bölcs gondviselést, a rendet és törvényszerűséget, hidd el, hogy a mindenségnek maguknál a csillagoknál és a világ egyes részeinél szebb, felségesebb ura és atyja van. Feltételezem, hogy a gondviselésben nem kételkedel; de talán szerinted azt kell még vizsgálni:

vajjon az eget egy lénynek a szava kormányozza-e, vagy többnek akarata? Erre a kérdésre nem lesz nehéz annak felelnie, aki gondolkodó fővel vizsgálja a földi kormányformákat, melyeknek mintája az ég. Mikor uralkodott két király egy országban békésen és mikor szűnt meg uralmuk vérontás nélkül? Nem akarom említeni a perzsákat, kik a fejedelmi méltóságot lovak nyerítésén alapuló jóslat szerint ruházták az egyesekre; hallgatok a thébai testvérpárról is, erről a régi regéről.¹⁾ Világszerte ismeretes az ikertestvérek története, kik közül az egyik életével lakolt, csak hogy a másik egy kunyhó és egy pásztornép ura lehessen.²⁾ Az após és veje közt kitört háborúk elárasztották az egész földkerekséget és ebben a hatalmas birodalomban nem fért el két úr.³⁾ Láss más példát is: egy királynéja van a méheknek, egy kolomposa a juhnyájnak, egy vezetője a csordának. Hogyan hihetnéd tehát, hogy az égben a legfőbb méltóság többeknek jut és annak a valóban isteni birodalomnak főhatalma megoszlik, mikor nyilvánvaló dolog, hogy az Istennek, a mindenség urának és atyjának nincs sem kezdete, sem vége, aki mindeneket megelevenít, maga pedig örökéletű, aki a világ létezése előtt maga-magának világ volt, aki a létező mindenséget egy szavával teremti meg, szellemével igazgatja és erejével fentartja? Nem látható, mert ragyogását szemünk nem bírja ki; meg nem fogható: az érzéklésen felül áll; ítéletet nem mondhatunk róla, mert képességeinket meghaladja; végtelen, határtalan, egyedül maga tudja saját nagyságát felfogni. Megértésére értelmünk kevés, azért tehát akkor becsüljük meg kellőképpen, mikor felfoghatatlannak mondjuk. Megmondom, hogy értem én ezt: aki azt hiszi magáról, hogy Isten nagyságát ismeri, az már kisebbitette; aki pedig nem akarja kisebbiteni, az azt mondja, hogy nem ismeri. Ne kutasd az Isten nevét se: „Isten“ a neve. Akkor van szükség több szóra, mikor az egyedek sokaságát tulajdon neveikkel kell egymástól megkülönböztetni; az Isten pedig, minthogy egyedül álló, ezt a nevet csak maga bírja. Ha őt „atyának“ mondom, akkor testtel felruházottnak gondolod, ha „királynak“ nevezem, földinek gyanítod, ha „úrnak“, akkor az ember halandó lénynek képzeli. Tekints el a mellékes nevektől, akkor eredeti tisztaságban szemlélheted. Hát a közvélemény nem mellettem szól e tekintetben? Hallom, hogy a nép kitárt karokkal így fohászkodik az éghez: „Óh Istenem! Nagy Isten! Igazságos Isten! Vajha Isten is úgy akarná!“ A nép mindennapi beszédje ez, vagy egy hitvalló keresztény imája? Még azok is, kik Jupitert tekintik királynak, csak a névben csalódnak, de az uralom egységében velünk egyetértenek.

19. Hallom, hogy a költők is azt zengik, hogy az isteneknek és embereknek egy atyjuk van és azt mondják:

„Oly elméje vagyon tudniillik az emberi nemnek,
Mily napokat hoz rá fel az istenek, emberek atyja.“⁴⁾

Hogy is nyilatkozik a mantuai Maro? Nemde legvilágosabban szól és az igazságot legjobban megközelíti, mikor így beszél: „Kezdetből fogva az eget, a földet és a világ többi részeit világszellem élteti belülről és a mindenséget átható világlélek hozza mozgásba, innen van az emberi nem, innen az állatvilág és minden más teremtmény.” Ugyancsak ő más helyen majd a lelket, majd a szellemet nevezi istennek a következő szavakkal:

... . Istennek szelleme ömlik el ég, föld
S a tenger színén; barmok, vadak, emberi nemzet,
Ami csak él, lelkét abból veszi a születéskor.“²⁾

Mi másnak mondjuk mi is az Istent, mint észnek, értelemnek, szellemnek? Soroljuk fel, ha úgy tetszik, a filozofusok tanítását: majd meglátod, hogy ha szavaikban el is térnek egymástól, de a dolog lényegét illetően egy véleményen vannak. Mellőzöm azokat a régi egyszerű embereket, akik mondásaikért érdemelték meg a böles elnevezést.³⁾ Valamennyi között legyen hát az első a miletusi Thales⁴⁾, aki legelőször beszélt az égi dolgokról. Ez a miletusi Thales pedig azt mondta, hogy minden vízből lett; az Istent pedig annak a léleknek tekintette, aki a mindenséget vízből teremtette. [Sokkal mélyebb és fönségesebb értelmezése ez a víznek és a szellemnek, hogy sem egy ember találta volna ki; ez isteni kinyilatkoztatás —]. Látod-e, hogy a filozofia atyjának véleménye teljes összhangzásban van a mienkkel?

Utána Anaximenes és később apolloniai Diogenes azt tanítja, hogy a levegő a végtelen és megmérhetetlen isten. Ezeknek is hasonló véleményük van az istenségről. Anaxagoras a világ célszerű berendezésében és mozgásában egy végtelen szellemnek munkáját látja; Pythagorosnak istene az egész mindenséget átható és azt kutató szellem, melytől minden lény életét veszi. Tudjuk, hogy Xenophanes az értelemmel felruházott végtelent mondja istennek és hogy Antisthenes szerint sok nemzeti isten van, de csak egy fő természetisten; ismeretes dolog, hogy Speussippus istennek az éltető természeti erőt tartja, amely a mindenségen uralkodik. Hát Demokritus mit mond? Noha ő az atomelmélet feltalálója, nemde mégis többnyire a képződményeket létrehozó természetet és az értelmet tekinti istennek. Straton maga is a természetet mondja annak. Az az Epikurus is, aki azt hirdeti, hogy az istenek semmivel sem törődnek, vagy egyáltalában nem is léteznek, mégis följük helyezi a természetet. Aristoteles⁵⁾ bár ingadozik, mégis egységes hatalom mellett kardoskodik, mert olykor a szellemet, olykor meg a világot mondja Istennek, máskor pedig azt hirdeti, hogy Isten kormányozza a világot. A pontusi Heraclides is isteni szellemet vesz fel a világ mellé, bár különböző értelemben. Theophrastus véleménye szintén ingadozik, mert egyszer a világot, máskor meg az isteni szellemet teszi első helyre. Maga Zeno, Chrysippus és Kleantes is változtatja nézetét; végre is mind a három arra

az eredményre jut, hogy egy Isten gondoskodik a mindenségről. Kleanthes ugyanis majd a világot, majd a lelket, majd az aethert nevezi istennek, legtöbbször azonban az értelmet. Mesterc, Zeno, a dolgok ős okának néha a természet isteni törvényét, majd az aethert, majd pedig az észtekintit. Ugyancsak ő azzal, hogy Junót levegőnek, Jupitert égnek, Neptunust tengernek, Vulcanust tüznek értelmezi és hogy a nép többi isteneiről is ki-mutálja, hogy szintén csak elemek: a balga felfogást nyomós érvekkel támadja és győzedelmeskedik. Majdnem egészen úgy jár el Chrysippus is: olykor az isteni erőt, az eszes természetet és világot, néha pedig a könyörtelen végzetet tartja istennek és Hesiodus, Homerus s Orpheus költeményeinek természet tudományi magyarázásában is Zeno nyomán halad. A babiloni Diogenesnek is az a felfogása, hogy Jupiter születése, Minerva származása stb., ezek mind egyes koszmológiai tünemények megnevezései, nem pedig isteneknek nevei. Mert Xenophon, Sokrates tanítványa azt mondja, hogy az igaz Isten szemmel nem látható, azért ne is keressük. Ariston stoikus bölcselő szerint az istenség egyáltalában fel sem fogható. Mindketten érezték Isten felségét, mikor lemondtak megismerésének lehetőségéről. Plato még világosabban tárgyalja az istenséget, a dolgokhoz és a nevekhez való viszonyát: fenséges, isteni volna ez a magyarázat, ha helyenként közbeszótt népbabona el nem csúfítaná. Plato „Timaeus“ c. művében tehát Isten saját neve alatt fordul elő, mint a világ atyja, a lélek alkotója, ég és föld teremtője, kiről — mint már munkájának elején kijelenti — nehéz fogalmat alkotni hihetetlen nagy hatalma miatt és ha egyszer szereztél is róla fogalmat, akkor sem lehet a nyilvánosság előtt megmagyarázni. Ez majdnem a mi tanításunk, mert mi is ismerjük Istent és a mindenség atyjának mondjuk, de nyilvános helyeken nem beszélünk róla, ha csak meg nem kérdeznak bennünket.

20. Kifejtettem majdnem minden nevezetesebb filozofusnak véleményét és rámutattam, hogy a különféle elnevezés mellett is csak egy Istenben hittek, úgyhogy bárki is azt gondolhatná, hogy vagy a mostani keresztények filozofusok, vagy már az akkori bölcselők keresztények voltak. Ha pedig a világot egyetlen egy Istennek gondviselése és akarata kormányozza, akkor nem szabad annak meglőrténni, hogy a műveltséget nélkülöző őskor, mely meséiben gyönyörűségét lelte és azokba belemerült, bennünket is magával rántson tévedésébe, annál kevésbbé, minthogy véleményüket saját filozofusaik cáfolják meg, kikben a korról és a tudománnyal járó tekintély sem hiányzik. Őseink ugyanis nagyon könnyen elhitték a hazugságot, úgyhogy vaktában igaznak tartották még a lehetetlen dolgokat is: hittek a sokalakú Scyllában és Chimacrában, a Hydrában, melynek levágott feje helyébe szerencsésen új nőtt, a Centaurokban, ezekben a félig ember, félig ló alakú szörnyekben; szóval bármit híresztelt is a mendemonda, őseink szívesen hallgatták e

meséket. Megemlítem-e azokat a dajka-meséket, melyek arról regélnek, hogyan változtak át az emberek madarakká és vadállatokká, hogyan lettek fákká és virágokká? Ha mindezek megtörténtek volna, most is történnének ilyenek, de mert nem történhetnek, nem is történtek meg. Amily meggon-
dolatlanul hittek öscink a csodákban, éppen oly tudatlan együgyűséggel hittek az istenekben is; míg királyaikat áhítatosan tisztelték, míg haláluk után szükségét érezték annak, hogy képeik szemük előtt legyenek, míg emléküket szobrokkal igyekeztek fentartani: lassankint szentséggé vált, ami eredetileg vigasztalásul szolgált. Így tisztelték az egyes törzsek alapítójukat, mikor még a földkerekség nem nyílt meg a kereskedelem számára és mikor a népek erkölcsi szokásaikat össze nem keverték, így tisztelték a nemzetek híres vezérüket, erényes és több, mint női bátorságot tanúsító királynéjukat, vagy valamely mesterség feltalálóját, mint boldog emlékü hazafit. Ily módon az elhunytak is megkapták jutalmukat, a későbbi nemzedéknek is lett példaképe.

21. Olvasd a történelmet és a filozofiai munkákat és ugyanarra a meg-
győződésre jutsz, melyre én. Euhemerus¹) említ személyeket, akik kiválóságukkal vagy jótéteményükkel érdemelték ki, hogy isteneknek tartsák őket; felsorolja születésnapjukat, szülőföldjüket, síremlékeiket is megmutatja tartományról tartományra; így a dictaei Juppiterét, a delphii Apollóét, a pharusi Isisét és az eleusisi Ceresét. Prodicus azt mondja, hogy azokat számították az istenek közé, kik a földön bolyongva találmányaikkal új hasznot hajtottak embertársaiknak. Erre az eredményre jut böleselkedésében Persaeus is és hozzáteszi, hogy a feltalált terményeket és magukat a terményeknek felfedezőit ugyanazzal a névvel látták el a szindarab szavai szerint: A szerelem tüze (Venus) kenyér (Ceres) és bor (Liber) nélkül alszik.²)

Az a híres macedóniai nagy Sándor anyjához küldött nevezetes leve-
lében azt írja, hogy egy pap félt tőle és ijedtében elárulta azt a titkot, hogy embereket tartanak isteneknek: ebben az iratban azt mondja, hogy valamennyi isten között az elsőség Vulcanust illeti meg és csak utána következik Juppiter nemzetsége. Saturnust ugyanis, ennek a törzsnek és nemzet-
ségnek ősatyját minden görög és római régiségbűvár embernek festette le. Így emlékeznek meg róla Nepos és Cassius történeti munkáikban; ezt mondja Thallus és Diodorus is. Ezek szerint Saturnus Kréta szigetéről elmenekült és kegyetlen fiától való félelmében Itáliába érkezett és Janustól szívesen fogadtatván, mint afféle finom műveltségű görög, annak elmaradott paraszt népét sok mindenre megtanította; így írásra, pénzverésre, mesterségekre. Tehát menedékhelyét, mert ott jól elrejtőzhetett, Latiumnak és a várost, melyben lakott, saját nevével Saturniának nevezte el. Janus pedig a Janiculumot ruházta fel a maga nevével, hogy az utódok emlékezetben tartsák. Mindenesetre ember volt az, aki menekült és rejtkehelyet keresett, ember-

nek volt az atyja és maga is embernek gyermeke. Az Ég és Föld fiának azért mondják, mert az itáliaiak nem ismerték szüleit, mint manapság is azokról, kik váratlanul előttünk teremnek, azt szoktuk mondani, hogy az égből hullottak alá; a szegény és homályos származású embereket pedig a föld fiainak nevezzük. Atyjának elüzetése után fia, Juppiter uralkodott Krétában, ugyanott halt meg és ugyanott éltek gyermekei. Napjainkig látogatják Juppiter barlangját, mutogatják sírját és magukból az ereklyékből is rábizonyul, hogy ember volt. Haszontalan időtöltés lenne az isteneket egyenként felsorolni és családfájukat megmagyarázni, minthogy az ősokról kimutatott emberi természet az öröklés rendje szerint átháramlik a többiekre is; de talán azt gondoljátok, hogy haláluk után lettek istenekké, amint isten Proculus ámitása szerint Romulus, amiként isten Juba a mörök határozata értelmében és istenek a többi királyok is, kik isteni tiszteletben részesülnek, de nem azért, mintha tényleg istenek volnának, hanem mert hatalmas uralkodók voltak. Akaratjuk ellenére illetitek őket ezzel a névvel, szívesebben maradnának azok emberek; félnék attól, hogy istenekké lesznek; még akkor is húzódoznak ettől, mikor már megvénhedtek. Tehát sem az elhunytakból nem lesznek istenek, mert az Isten meg nem halhat; de azokból sem, akik születtek, mert minden, ami keletkezik, el is enyészik. Isten pedig az, akinek se kezdete, se vége. Mert ha az istenek valaha születtek, miért nem születnek ma is? Vagy talán Juppiter már nagyon öreg, Junónak sem lesz több gyermeke és Minerva megöszült, mielőtt anyává lett? Talán azért nem születnek most istenek, mert ilyes mesékben többé nem hisznek? Különben ha az istenek születhetnének és meg nem halhatnának, az egész emberiségnél több isten volna, úgyhogy azokat sem az ég, sem a lég nem tudná befogadni, sem a föld nem bírná hordozni. A mondottakból nyilvánvaló, hogy az istenek emberek voltak, kikről olvasmányaink alapján tudjuk, hogy születtek és meghaltak.

22. Figyeld meg végre szertartásaikat és szent titkaikat: ezekben is a szájalomra méltó istenek gyászos kimulását, halálát, megsiratását és a nép panaszát találod. Isis gyászos siránkozással keresi elveszett fiát kutyafejű Anubisával és kopasz papjaival s Isisnek szerencsétlen tisztelői mellüket verik s a boldogtalan anyának fájdalmát utánozzák; később a kis gyermek feltalálásakor örvend Isis, ujjongnak papjai, dicsekszik a kutyafejű megtaláló és nem hagynak fel azzal, hogy minden évben ismételve elveszítsék, amit megtalálnak és felleljék, aminek nyoma veszett. Nem neveléses, ha az ember azt gyászolja, akit mint Istent tisztelnek, vagy ha isteni tiszteletben részesíti, kiért siránkoznak. Mindamellett ezek az egykori egyiptomi külső szertartások most Rómában is otthonosak. Ceres szomorúan és aggódva keresi fákllyavilág mellett kígyótól övezve az alvilágba rabolt és meggyalázott Liberáját: ez az eleusisi mysterium. Hát Juppiter tisztelete miben áll?

Dajkája egy kecske és falánk atyja elől elrejtik a csecsemőt, hogy le ne nyelhesse, a Korybas-féle papok meg összeverik éretányérjaikat, hogy ha sir is a gyermek, édes atyja ne hallhassa.¹⁾ Hát isteneitek alakja és külső megjelenése nem azt mutatja-e, hogy nevetségesek és otrombák? Vulcanus sánta és gyenge isten, Apollo annyi éves dacára, sima arcú, Aesculapius pedig nagy szakállú, noha a soha meg nem öregedő Apollo fia, Neptunus szeme szürkés-zöld, Minerváé kék, Juno ökörszemű; Mercurius szárnyas-lábú, Pannak patája van, Saturnus békós lábú. Janusnak két homloka van, mintha visszafelé is tudna menni. Diana egyszer rövid ruhájú vadász nő; máskor mint háromfejű és sok kezű Trivia borzasztó. Micsoda alak Juppitertek? Szobrain majd szakáll nélkül ábrázolják, majd szakállal; és amikor Hanmon a neve, szarvai vannak, mikor Capitolinus, akkor villámokat tart kezében, ha Latiaris, vér borítja, mikor Feretrius, akkor koszorú övezi. De hogy hosszadalmasan ne beszéljek a sokféle Juppiterről: éppen annyi szörny-alakja van, ahány neve. Erigone felakasztotta magát,²⁾ hogy a csillagok közt mint Szűz ragyogjon; a két testvér, Castor és Pollux minden másnap meghalnak, hogy ismét éljenek; Aesculapiust mennykő sujtja, hogy istenné lehessen; Hercules, hogy emberi természetét levetkezze, az Oeta hegyén máglyán égetteti el magát.

23. Ezeket a meséket és babonás dolgokat részint tudatlan szüleinktől tanuljuk és ami még rosszabb, magukból tanulmányainkból és tudományos kiképeztségünk anyagából merítjük, de kiváltképpen a költők verseiből, kik az igazságnak tekintélyük révén a legtöbbet ártottak. Ezért dobta ki Plato eszmei államából azt a híres, sokat idézett koszorús költőt, Homerust. Mert különösen ő keverte a trójai háborúban isteneiteket az emberek dolgaiba és küzdelmeibe, noha nevetség tárgyaivá teszi őket; párosával állítja össze őket, Venust megsebezte, Marsot bilincsbe verette, sebet ejtetett rajta, megszalasztatta. Juppiterről azt beszéli, hogy Briareus mentette meg attól, hogy a többi isten össze nem kötözte és hogy fiát, Sarpedont, mint-hogy a halál torkából már nem ragadhata ki, „vérpermetegget hullajtva“ siratta meg. Másutt Hercules az istállót tisztítja ki és Apollo Admetusnak marháit legelteti. Laomedonnak pedig Neptunus építi fel a város falait és a szerencsétlen mester munkabérét sem tudja rajta behajtani. Költeményében Vulcanus készíti üllőjén Juppiter villámát Aeneas fegyverzetével együtt, noha az ég, a mennykövek és villámok sokkal előbb megvoltak már, mielőtt Juppiter Krétában született volna és bár az igazi villámot a Cyclops sem utánozhatná, Juppiter meg maga is irtóznék tőle. Mit szóljak Mars és Venus vétkéről és Juppiternek Ganymedes iránt táplált bűnös vonzalmáról. Mindezeknek a történeteknek az a célja, hogy az emberek bűneiket szépítgessék. Ilyen és hasonló koholmányokkal és hazugságokkal metelyezik meg gyermekeink lelkét, ezeknek a meséknek hatása alatt érik el a felnőttkort, végre

— sajnálatos dolog — ugyanebben a balhiedelemben vénülnek meg, ámbár az igazság könnyen megtalálható, természetesen annak, aki keresi. Tehát ki kételkedik abban, hogy embereknek szent képeit imádja és tiszteli nyilvánosan a köznép; hiszen a tudatlanokat tévedésbe ejti a művészi kidolgozás, elvakítja az arany csillogása, az ezüst fénye, megcsalja a hófehér elefantsont ragyogása. De ha az ember meggondolja, micsoda faragással, micsoda eszközökkel készítenek minden egyes szobrot, pirulni fog, hogy fél attól az anyagtól, melyet a művész istenné alakít át. Mert az istenek faszobra talán egy darab üszögnek vagy értéktelen tőkének része, melyet tiszteletre kifüggesztenek, mikor azt már kifaragták, megszertergályozták és meggyalulták.

Az érc vagy ezüst szobrot nem egyszer piszkos edényből öntik, kalapácsolják és alakítják üllön, amilyen az egyiptomi királynak készült; a kőistenszobor anyagát is fejtik, vésővel faragják ki alakját és valamelyik nyomorult ember csiszolja simára és épp oly kevés tudomása van szégyenletes keletkezéséről, mint ahogy később mit sem ad arra a tiszteletre, melyet iránta tanusítotok; de talán a kő, a fa vagy ezüst még nem Isten? Tehát mikor lesz azzá? Ime öntik, kovácsolják, vésik: még nem Isten; nézd, ónnal összefoglalják, összerakják, felállítják: még ekkor sem Isten; majd felékesítik, felszentelik, imádják: most végre-valahára Isten, mikor az ember annak jelentette ki és azzá szentelte.

24. De mennyivel helyesebben ítélnék a néma állatok isteneikéről! Az egerek, fecskék, kányák jól tudják, hogy azok nem éreznek: azért összevissza rágesikálják, mászkálnak rajtuk, letelepednek rájuk és magának az istennek szájába rakják fészüket, ha el nem hajtjátok; a pókok beszövik arcukat és egyenesen fejükre le cregetik le fonalaikat. Ti törülgetitek, tisztogatjátok és mégis féltetek tőlük, bár ti készítitek és ti oltalmaztatok, miközben senki sem gondolja meg közületek, hogy előbb kellene az Istent megismerni, mint imádni és inkább akarnak az emberek oktalanul szüleiknek engedelmessé válni, mások tévedését szívesebben magukévá teszik, ahelyett, hogy a maguk esze után indulnának és fogalmuk sincs arról, amitől félnek.

Így szentesítették az arany- és ezüst-szobrokban a kapzsiságot, így jutott kifejezésre a semmit mondó szobrok alakja, így született meg a római babona. És ha az ember ezeknek szertartásait megfigyeli, mennyi nevetséges, mennyi szánalmas dolgot találhat bennük! Télvíz idején meztelenül futkosnak; mások süvegesen járnak, régi paizsokat hordoznak körül, dobolnak és isteneikkel utcáról utcára járva, koldulnak; egyes templomokba évenként csak egyszer lehet bemenni,¹⁾ másokat egyáltalában nem szabad meglátogatni; van olyan szentély, melybe a férfiak nem tehetik be lábukat, másokban ellenben a nők nem vehetnek részt az isteni tiszteleten; bizonyos szertartásokon a szolgának halálos büntetés terhe alatt tilos megjelenni; egyes szent tárgyakat csak olyan nők koszorúzhatnak meg, kik első férjük-

kel élnek, másokat pedig, kiknek már több férjük volt és nagy áhítattal keresik a legbűnösebb asszonyt. Hát azt, aki saját véréből nyujt áldozatot és magának megsebzésével keres kegyelmet, nem lehet-e inkább istentelennek mondani, mint jámbornak? Ki ne látná be, hogy csak az esztelenség és örültség vetemedhetik ily balgaságra és hogy csak az eltévelyedetteknek nagy száma nyujt nekik védelmet. Ill az eszelősködők tömege az általános örültségnek egyetlen mentsége.

25. Mégis maga ez a babona szerezte meg a rómaiak számára az uralmat, sőt azt növelte és erős alapra fektette, ámbár nem annyira vitézségben, mint inkább vallásosságban és jámborságban tűnnek ki. Természetesen a rómaiaknak kiválóan nemes igazságszeretete a birodalom megalapításával egykorú. Nemde már kezdetben gonosztevőkből alakult e nemzet és a kegyetlenségüktől való félelem által biztosítva növekedett? Ugyanis a nép elsőzben itt mintegy menedékhelyen verődött össze: ide özönlöttek az elvetemült gonosztevők, a paráznák, a gyilkosok és hazaárulók; s hogy maga a hadvezér és király, Romulus, népét gazságban felülmúlja, testvérgyilkosságot követett el. Ez az első kezdete ennek az istenfélő városnak. Később idegen hajadonokat raboltak el minden tisztességből kivetkezve, kik már el valának jegyezve, már menyasszonyok vagy akárhányan férjes nők voltak; és őket megheestelenítették, meggyalázták, szüleikkel pedig, azaz saját apósaikkal háborúba keveredtek, rokonnért ontottak.¹⁾ Kell-e ennél nagyobb istentelenség, arcátlanság, a gazságban való nagyobb bizakodás? Azután szomszédaikat területükről kiverni, a közel levő városokat templomaikkal és oltáraikkal felforgatni, a foglyokat Rómába hurcolni, mások jószágaiból gaz módon megvagyonosodni Romulustól kezdve közös politikája volt valamennyi királynak és hadvezérnek. Így tehát amijük csak van a rómaiaknak, mind vakmerőségük jutalma: minden templomuk hadiszákmányból, azaz lerombolt városok, kirabolt szentélyek, legyilkolt papok vére árán épült. Legyőzött vallásokat befogadni, a foglyul ejtett isteneket imádni nem egyéb, mint gúnyolódás és gyalázás. Mert ha az ember azt imádja, amit fegyveres erővel zsákmányul ejtett, az nem istenimádás, hanem szentségtörés. Tehát ahányszor diadalmaskodtak a rómaiak, mindannyiszor bünt követtek el és ahány diadaloszlopot állítottak a népeken aratott győzelmek emlékére, annyiszor fosztották ki az istenek templomait. Ennélfogva a rómaiak nem azért oly hatalmasok, mert istenfélők, hanem mert büntetlenül követték el a szentségtöréseket. Nem is lehettek magukban a háborúkban az istenek segítségükre, akik ellen fegyvert ragadtak és akiket csak akkor kezdtek tisztelni, mikor már győzelmet arattak rajtuk. De mit is tehetnek azok az istenek a rómaiakért, kik ezek fegyvereitől övéiket sem menthették meg? Ős római isteneknek pedig a következőket ismerjük: Romulus, Picus, Tiberinus, Consus, Pilumnus és Volumnus; Cloacina tiszteletét Tatius hozta be; a Pavort és

Pallort Hostilius; nem tudom, ki sorozta később Febrist az istennők közé; e város eredeti vallásának tárgyai: betegségek és gyengélkedések. Természetesen ezeknek köszönik a rómaiak birodalmuknak a terjedését azokkal az istennel szemben, kiket más nemzetek tiszteltek; ugyanis a rómaiakat saját tisztelőikkel szemben nem segítette a thráciai Mars, a krétai Juppiter, az argosi, samosi és karthagói Juno, a taurisi Diana, sem az istenek anyja, Cybele, nem segítették az egyiptomi — nem mondom: istenek, hanem — szörnyek sem. Vagy talán náluk szeplőtlenebb a Vesta-szüzek lelkitisztasága és nagyobb a papok jámborsága. Különben előltük Isten kegyelméből jó ideig uralkodtak az assyrok, médok, perzsák, görögök és egyiptomiak, jóllehet ezeknél sem pontifexek, sem „mezei testvérek“ (Arvales), sem „táncoló barátok“ (Salii), sem Vesta-szüzek, sem augurok nem voltak, sem ketreche zárt csirkéik, hogy azoknak étvágya vagy étvágytalansága szerint intézzék az állam ügyeit.

26. De rátérek már a jóvendölésekre, melyeket nagy gonddal összedtetél és azt bizonyítgattad, hogy mellözésüket csapás követte, de ha tekintetbe vették, szerencsésen jártak. Talán Clodius, Flaminius és Junius azért vitték romlásba seregeiket, mert nem tartották szükségesnek bevárni, hogy a szent csirkék szerencsét jósló mohó étvágyal egyenek. Nos és Regulus? Ez megtartotta az auspiciumot és mégis fogságba jutott. Mancinus is ragaszkodott a vallás előírásához és mégis iga alatt vonult el s kiszolgáltattott az ellenségnek.¹⁾ Paulusnak csirkéi is jóétvágyúak voltak, Cannae mellett a római nemzet nagy részével mégis elesett. Gaius Caesar fel sem vette az auspiciumot és auguriumot, mely azt mondta, hogy tél előtt ne hajózzék át Afrikába: annál könnyebben kelt át hajóhadával és annál könnyebben győzött. Mit és mennyit szóljak még a jóslásról? Amphiaraus halála után jóvendőt mondott, noha nem tudta életében, hogy felesége egy nyakláncért majd elárulja.²⁾ A vak Tiresias beletekintett a jövőbe, de a jelent nem látta. A delphii Apollónak Pyrrhusra vonatkozó jóslatát Ennius³⁾ költötte, mert akkor már Apollo nem verselt; az a ravasz és kétértelműen beszélő jóslóhely akkor járta le magát, mikor az emberek műveltsége nőttön-nőtt és nem voltak oly könnyen hívők. Demosthenes is, mivel tudta, hogy a jóslat nem felel meg a valóságnak, arról panaszkodik, hogy a Pythia „Fülöp nyelvén beszél.“⁴⁾

Mindazáltal néha az auspiciumok is, az oraculumok is eltalálták az igazat. Ámbár a sok hazug jóvendölés közt a vak véletlen a tervszerűség látszatát öltheti magára, mégis rá akarok közelebről mutatni e hibának és csalárdságnak igazi forrására, azt szándékozom világosabban megmagyarázni, honnan eredt ez az egész babona. Vannak tisztátlan, kóborló lelkek, melyeknek isteni erejét a föld szennye és a test kívánságai lenyűgözték. Tehát ezek a szellemek, miután bűnökkel terhelve és azokba me-

rülve, lényegük egyszerűségét elvesztették, hogy nyomorúságukat elviselhetőbbé tegyék, folyton azon vannak, hogy másokat is magukkal rántsanak a romlásba és hogy gonoszságukban másokat is bűnös csábításaik áldozataivá tegyenek s mint Isten ellenségei, téves vallási tanítások terjesztésével az Istentől az embereket elidegenítsék. Ezeket a szellemeket a költők démonoknak mondják; a bölcsekedők is így beszélnek; Sokrates is tisztában van velük, aki a benne lakozó démon akaratához alkalmazkodva kezdett munkájába vagy szakította félbe. A bűvészek is nemcsak tudják, hogy léteznek démonok, hanem bármily esodálatos mutatóvannal állnak elő, a démonok segítségével működnek; ezektől ihletve üzik szemfényvesztéseiket, hogy láthatni azt, ami nincs és nem látható az, ami van. E bűvészek közt a szó szoros értelmében első Hostanes; ő az igaz Istent kellő tiszteletben részesíti és az angyalokról, azaz Isten szolgálóiról és követőiről tudja, hogy trónját körülveszik és szent félelemmel szolgálnak neki, úgyhogy uruknak intésétől és tekintetétől is összerezzennek. Ugyanez mondotta, hogy vannak földi, kósza, embergyűlölő démonok is.

Plato is, ki azt tartotta, hogy Istent feltalálni bajos, nemde könnyedén beszél az angyalokról és a démonokról? Ugy-e meg is kísérli Symposiumában a démonok természetét megmagyarázni? Azt állítja róla, hogy olyan lény, mely a halhatatlan és halandó, azaz a test és szellem között foglal helyet, a földi nehézség és az égi könnyűség vegyülésének eredménye és azt mondja, hogy behatol az ember keblébe, érzékiségét izgatja, indulatba hozza és nemtelen szenvedélyeit felkorbácsolja.

27. Ezek a tisztátalan szellemek (démonok) tehát, amint a bűvészek, a bölesészek és Plato kimutatták, a szent szobrok és képek alatt lappanganak és ihletésükkel annak a látszatát kölcsönzik, mintha valóban istenség volna jelen, amennyiben ők megihletik a jószokat, kik a szentélyekben időznek, amennyiben az áldozati barmok belső részeinek rostjait megelevenítik, a madarak repülését kormányozzák, a sorsvetéseket irányítják, jövődöléseket mondatnak, melyeknek igazságát túlnyomó hazugság homályosítja el. Mert őket is megcsalják, ők is megtévesztik az embereket; hiszen nem ismerik a színigazságot és amit tudnak is róla, saját vesztükre nem vallják meg. Így megakadályozzák az ég felé való emelkedést, az igaz Istentől az anyagiak felé irányítják az emberek figyelmét, megzavarják az életet, nyugtalanítják az álmot; mint afféle lehellétszerű szellemek észrevétlenül a testekbe férkőznek és betegségeket idéznek elő, a lelkeket rémítgetik, a tagokat kifecakélik azért, hogy az embereket tiszteletükre kényszerítsék és hogy mikor már az oltárokról felszálló illattal és állat-áldozattal eltelve ismét megszüntetik az átkot, mellyel ők maguk sujtották az embereket, úgy tűnjenek fel, mintha ők eszközölték volna a gyógyulást. Innen vannak az őrzőgökök, kiket az utcákon szaladgálni láttok, azok is jószok, esakhogy a templomokon kívül,

egészen úgy őrjöngenek, oly vadul tombolnak és éppen úgy táncolnak; ugyanazt a démoni ihletést találjuk meg bennük is, csak dühöngésük színhelye különböző. Az ő befolyásukra vezethetők vissza azok a dolgok is, miket kevéssel előbb felemlítettél, hogy Juppiter egy álomban követelte a játékok megújítását, hogy Castor és Pollux lóháton megjelentek, hogy egy hajót a római hölgy övével húztak ki. Közületek legtöbbször tudják, hogy mindezt a démonok magukról beismerik, valahányszor őket gyöttrő vallatásainkkal és tüzes beszédeinkkel az emberekből kiűzzük. Maga Saturnus, Serapis, Juppiter és valamennyi démont csak tiszteltek, mind megmondja fájdalomtól gyötörtetve, hogy micsoda és semmi esetre sem hazudnak saját gyalázatukra, főleg ha közületek is jelen vannak egyesek. Higyjétek nekik, mikor ők maguk bevallják, hogy démonok; mert ha kényszerítik őket az egy igaz Istenre esküdni, a szerencsétlenek akarataik ellenére megborznak a testekben és vagy rögtön elhagyják az embert, vagy lassanként tűnnek el aszerint, hogy mekkora a szenvedő hite és hogyan működik az orvos kegyelme. Így a keresztények közeléből menekülnek, de gyülekezetüktől távol veletek üldöztetik őket. Azért a tudatlanok lelkébe lopózva, féltükben titkon irántunk való gyűlöletre ingerlik őket; mert természetes, hogy akitől fél az ember, azt gyűlöli és haragosának tőle telhetőleg árt. Megszállják hát az emberek lelkét, megkérgesítik szívét, hogy így előbb gyűlöljön a világ bennünket, mielőtt ismerne, nehogy az esetben, ha minket megismerne, nyomdokainkat kövesse vagy hogy kárhoztatni ne tudjon.

28. De hogy nagy igazságtalanság előzetes vizsgálat nélkül ismeretlen dolgokról itélni, ami szokástok, higyjétek el nekünk, minthogy — sajnos — e téren tapasztalattal rendelkezünk. Mert mi is ugyanazt tettük, amit ti cselekesztetek, régente vakságunkban és ostobaságunkban ugyanazt hittük, amit ti, hogy t. i. a keresztények valami borzasztó dolgokat imádnak, hogy gyermekeket fálnak fel, hogy dáridóikon fajtalanokodnak és nem tudtuk, hogy a démonok terjesztik folytonosan ezeket a meséket anélkül, hogy valaha alaposan utána néztek vagy bebizonyították volna; és annyi idő óta nem találkozott egy ember sem, hogy őket elárulja, noha nem csak bocsánatra számíthatott, hanem feljelentéseért jutalmat is várhatott; a kereszténység annyira ártatlan, hogy a bevádolt keresztény nem is pirul, sem nem remeg, csak azt az egyet sajnálja, hogy már előbb nem volt az. Nekünk mégis az volt a meggyőződésünk, hogy a keresztényeket egyáltalán ki sem kell hallgatnunk, bár egyes esetekben a szentségtörőknek, a paráználkodóknak, sőt még az apagyilkosoknak védelmezését is magunkra vállaltuk; olykor megkönnyöreltből bántunk velük kegyetlenebbül, kínzásokkal vallásuk megtagadására kényszerítettük őket, nehogy elveszenek és így teljesen esztelen bűnügyi eljáráshoz folyamodtunk, melynek nem az volt a rendeltetése, hogy az igazságot felderítse, hanem hogy hazugságot erőszakoljon ki. És ha valamelyik

kishitű a szenvedéstől megtörve és elcsigázva letagadta, hogy keresztény, kedveztünk neki, mintha hitének megtagadásával egyszermind összes előző bűnös tettét tisztázta volna. Látjátok-e, hogy mi is ugyanúgy éreztünk és cselekedtünk, amint ti éreztetek és viselkedtek? Pedig ha a józan ész, nem pedig a démon ösztökélése szerint történnék az ítélkezés, nem arra kellene őket kényszeríteni, hogy megtagadják keresztény voltukat, hanem hogy bevallják vérfertőző üzelmeiket, vétkes istentiszteletüket, gyermekmészárlásaikat. Ugyanis a démonok ezekkel és hasonló mesékkal kiabálják teli a tudatlanok füleit, hogy bennük irántunk gyűlöletet és undort keltsenek. És még sincs csodálkozásra ok, hogy ez a mendemonda, mely mindig szétszórt hazugságokból táplálkozik, az igazság fényében elenyészik. A démonok műve ez is; mert ők terjesztik és tartják fenn hazug híreket is. Ez a forrása annak a kijelentésnek, hogy hallomásod szerint mi egy számár fejét imádjuk Istenként. Ki volna oly bolond, hogy ilyent imádjon? Akadhat-e még balgább, aki ilyen imáadásban hinne? Természetesen, ti istállóitokban egész szamarakat tiszteltek Eponatokkal vagy az ő Eponajukkal¹⁾ együtt és ugyanazokat a szamarakat Isissel egyetemben istentiszteletben részesítitek; épp úgy ti hoztok áldozatul bika- vagy baromfejeket és ti imádjátok; továbbá ember és kecskealakú, nemkülönben oroszlán és kutyafejű isteneket is ti tiszteltek. Vajjon az Apis bikát nem tartjátok jól és nem becsülitek meg az egyiptomiakkal együtt?²⁾ Nem kárhoztatjátok azoknak szentségeit, melyek kígyókból, krokodilusokból, egyéb fenevadakból, madarakból és halakból állanak és ha ez istenek közül az ember bármelyiket is megölné, esetleg a fejével lakolna érte. Az is, ki olyasmit híresztel rólunk, hogy a papok ágyékát imádjuk, tulajdonképpen azt igyekszik ránk kenni, amit ő tesz.

29. Ezeket és hasonló szégyenletes dolgokat nem is szabad meghallgatnunk; gyalázat volna, ha még több ilyen dolgot hoznék fel védelmünkre; hiszen olyanokat költötök a tiszta életű, erkölcsös emberekről, miknek lehetőségét sem hinnök, hogyha ti a magatok példájával nem igazolnátok. Mikor azt mondjátok rólunk, hogy egy bűnös embert és annak keresztjét részesítjük vallásos tiszteletben, nagyon letértek az igazság útjáról, amennyiben úgy gondolkodtok, hogy egy gonosztevőben vagy egy földi lényben van annyi kiváló tulajdonság, hogy mi Istennek hisszük.

Valóban szánalomra méltó az, kinek minden bizodalma halandó emberben van, mert ez ember halálával minden segedelme oda lesz. Az egyiptomiak csakugyan egy embert választanak maguknak tiszteletük tárgyául; ezt az egyet imádják, ettől kérnek mindenben tanácsot, ennek részére ölik le az áldozati barmokat. De aki mások számára isten, maga-magának akarva nem akarva bizony csak ember, mert a saját lelkiismeretét meg nem csalja, ha másét rá is szedi. A fejedelmeknek és királyoknak, nem mint nagy és

jeles férfiakkal tömjéneznék, ami még meg volna engedve, hanem gyalázatos módon mint isteneknek; noha a nagy embert inkább emberi tisztelet illetné meg és egy nemes gondolkozású férfiúnak jobban esnék a szeretet. Így segítségül hívják azoknak istenségét, térdre borulnak képeik előtt, könyörögnek geniusukhoz, azaz démonukhoz és könnyebben lehet Juppiterre hamisan esküdni, mint a király nevére. Mi a kereszteteket sem nem imádjuk, sem nem kívánjuk. Ti ellenben, kik fából készült isten-szobrokat tisztelték, a fakesztleket is imádjátok, mint isteneitek alkotó részeit. Mert hadi jeleitek, pompás zászlóitok, lobogóitok mik egyebek, mint bearanyozott és felcicomázott keresztet? Győzelmi emlékeitek nemcsak egyszerű keresztalakok, hanem egy felfeszített embernek utánzatai is. Természetes keresztet látunk a hajón, mikor dagadó vitorlával siklik a vízen, mikor az evezőlapátok erősen működnek; és ha felállítjuk a jármót, szintén keresztalak keletkezik, nemkülönben akkor is, midőn az ember Istenét karjait kitérve szívből imádja. Tehát a keresztet részint már a természetben megtaláljuk, részint pedig szent tárgyaitok alakjául szolgál.

30. Ezek után már most azzal szeretnék találkozni, aki azt mondja vagy hiszi, hogy bennünket egy lemészárolt kisdéd vérével avatnak be valásunkba. Lehetségesnek tartod, hogy annak a gyenge, kicsiny testnek valaki halálos dőfést ad és annak az újszülöttnak nyers vérével, — mert nem is nevezhető még embernek, — kiontja, kiereszti és meg is issza? Ezt senki sem hiheti, legföllebb csak az, aki maga bátorzkodnék erre vállalkozni. Látom ugyanis, hogy született gyermekeiteket majd a vadállatoknak, majd a madaraknak tesztetik ki; vannak anyák, kik már szülés előtt gyilkosság bűnébe esnek. És ezek valóban isteneitekről szóló tanításból származnak. Mert Saturnus nem tette ugyan ki fiait, de lenyelte; ezért Afrika egyes részeiben méltán szoktak neki áldozni a szülők gyermekeket, közben nyájas csókkal hallgattatják el nyöszörgésüket, hogy ne siró áldozatot mutassanak be. A Fekete-tenger mellett húzódó Taurus lakói és az egyiptomi Busiris¹⁾ szoktak idegeneket áldozni; a gallok Mercuriusnak hoztak emberi vagy helyesebben embertelen áldozatot; a rómaiaknak az volt a szokásuk, hogy görög férfit és nőt, gall embert s asszonyt elevenen temettek el áldozat gyanánt; mai napig ember-áldozattal tisztelik Juppiter Latiarist és ami méltó Saturnus fiához, gonosztevőknek, gazembereknek vérével tartják jól. Azt hiszem, ő utasította Catilinát arra, hogy az összeesküvést vérrel pécsételje meg és Bellonát, hogy oltára embervérrel legyen behintve és hogy a nyavalyatörést ember vérével, azaz nagyobb betegséggel gyógyítsák. Hasonlóképen cselekesznek azok is, kik a küzdőtér porondján elejtett vadakat felfalják, melyek véresek és emberhúson híztak meg. Nekünk emberölést még nézni és arról hallani sem szabad és annyira óvakodunk az embervértől, hogy még az ehető áldozatok vérével sem esszük meg.

31. A fajtalan vendégeskedést illetőleg is rémes mesét költött rólunk a démonok serege, hogy tiszta életünk hírért galád rágalom terjesztésével elhomályosítsa és hogy az embereket, mielőtt a tényállással tisztába jöhetnének, ezzel az érthetetlen mendemondával elijesszék tőlünk.

Igy beszélt erről a te Frontod is, de nem úgy, mintha állítását érvekkel támogatta volna, hanem csak mint szónok, hamisan rágalmazott bennünket; mert ez inkább kitelik töletek. A perzsák törvénye megengedi, hogy az anya fiával szemben hitvesként viselkedjék; az egyiptomiak és az athéniek fiai nővéreikkel törvényes házasságot köthetnek; történeti könyveitek és színdarabjaitok paráznaságokkal kérkednek és mégis szívesen olvassátok s hallgatjátok. Hozzá még oly fajtalan isteneket is imádtok, kik anyjokkal, lányokkal, nővérükkel élnek házasságban.¹⁾ Természetes tehát, hogy ti mindig paráznalkodtok, ami gyakran ki is derül.

Ti szerencsétlenek! Tudtokon kívül is járhattok tilosban; mivel a bujaságot vaktában üzitek, minthogy otthon született gyermekeiteket is gyakran idegenek könyörületére bizzátok, szükségképpen tieitekbe kell ütköznötök, saját fiaitokba kell botlanotok.²⁾ Ennélfogva akkor is egy vérfertőzés tragédiájának hősei vagytok, mikor tudomástok sincsen róla. Mi ellenben nem külsőnkön, hanem szívünkben hordozzuk az erkölcsi tisztaságot; mi egyetlen hitvesünkhöz örömet vagyunk hűek és családalapítás kedvéért vagy egy nővel kötünk frigyot, vagy egyetlen egyet sem ismerünk. Lakomáinkon is nemcsak szemérmesek vagyunk, hanem józanok is; mert nem adjuk magunkat egészen az evésnek, vagy nem nyújtjuk hosszúra a lakomát ivással, hanem jókedvünket szent komolysággal mérsékeljük; illedelmes beszélgetést folytatunk, mocsoktalan testűek vagyunk és közülünk a legelőbb egész életén keresztül sértetlenül megőrzi szüzességét anélkül, hogy azzal dicsekednék.

Ha meg is vetjük tisztségeiteket és bíbor ruháitokat, abból még nem következik az is, hogy a nép söpredéke vagyunk; azért sem vagyunk még pártoskodók, ha mi valamennyien egyetértünk a jóban, szereljük a békét, akár együtt vagyunk, akár magányosan; nemcsak a zugokban vagyunk mi beszédesek, ha ti resteltek és félték bennünket a nyilvánosság előtt meghallgatni. És hogy számunk napról-napra gyarapodik, az nem a bűn jele, hanem vallásunk igazságának bizonyítéka; mert csak a tisztességes és jó életmód mellett tartanak ki a régi hívek és csak ahhoz csatlakoznak újak. Mi végre nem testünkön levő bélyeg alapján ismerünk oly könnyen egymásra, mint ti gondoljátok, hanem az ártatlanságról és erkölcsösségről; így boszszankodástokra egymást kölcsönösen szeretjük, mert gyűlölni nem tudunk; irigységtekre egymást testvérnek szólítjuk, minthogy egy Atya-Istennek gyermekei, egy vallásnak hívei, egy reménység örökösei vagyunk. Természetesen ti nem ismeritek egymást, sőt kegyetlenül gyűlölködtek és nem mondjátok egymást testvéreknek, legföllebb ha testvérgyilkosságot akartok elkövetni.

32. Vagy talán azt hiszitek, hogy eltitkoljuk tiszteletünk tárgyát, ha nincsenek templomaink és oltáraink? Milyen képet rajzoljak Istenről, mikor — ha jól meggondolod a dolgot — alapjában véve maga az ember az Isten képmása. Micsoda templomot emeljek számára, mikor az egész világ, az ő keze munkája sem tudja befogadni? És ha én ember létemre tágasabb helyen lakom, bezárhatok-e egy ily végtelen fenséget egyetlen szobácskába? Nem jobb-e, ha lelkünkben emelünk neki hajlékot, ha szívünk mélyén állítunk oltárt részére? Engesztelő és hálaáldozatot hozzak Istennek, miket az én használatomra teremtett, hogy visszaútasítsam ajándékát? Hálátlanság lenne, minthogy a jó szív, szeplőtlen lélek és a tiszta lelkiismeret lesz kedves áldozat. Tehát aki becsületes életében, az tiszteli az Istent, aki igazságos, az már áldozik Istennek; aki a családságtól tartózkodik, Istent engeszteli; aki embertársát a veszélyből kiragadja, az öli le Istennek a legkövérebb barmot áldozatul; így áldozunk mi, ez a mi istentiszteletünk: tehát köztünk az a legjámborabb, aki a legigazságosabb. De azt mondod, hogy Istent, akit tisztelünk, sem másoknak meg nem mutathatjuk, sem magunk nem látjuk. De éppen azért tartjuk őt Istennek, mert érezzük, bár nem láthatjuk. Hiszen műveiben és a világnak minden jelenségében rábukkanunk jelenlevő hatalmára, mikor mennydörgés hallatszík, ha villámlik, ha az Isten haragja lecsap és midőn kiderül az ég. S ne csodálkozzál azon, hogy Istent nem látod: a szél fuvalma mindent űz, hajt, mozgat, szemecinkkel mégsem látjuk. Épp úgy nem nézhetünk a napba sem, noha a látás kútforrása; sugarait szemünk nem bírja ki; ha az ember beletekint, látása elhomályosodik és ha huzamosabban néz belé, egészen elveszíti szeme világát. Hát akkor a napnak alkotóját, a fénynek ez őforrását hogyan tudnád szemlélni, mikor villámától elfordulsz, mennyköve elől elrejtőzködöl? Testi szemekkel akarod Istent látni, holott saját lelkedet sem láthatod, sem meg nem foghatod, noha az éltet és annak köszönheted, hogy beszélni tudsz.

De azt is mondod, hogy az Isten nem ismeri az ember cselekedetét s mert az égben trónol, nem járhatja be a világot és nem ismerheti az embereket egyenként. Tévedsz és csalódsz, óh ember! Hogy lehetne Istenre nézve távolság, mikor a mindenség, ég és föld és ami ezeken kívül esik, ismeretes előtte és mindent betölt. Mindenütt nemcsak közelünkben van, hanem áthat bennünket.

Azért tekints ismét a napra: bár az égen van, fényével azonban az egész földkerekséget bevilágítja; mindenütt egyformán ott van és mindent áthat, fénye mégsem homályosodik el soha. Mennyivel inkább ott van minden rejtekhelyen Isten, a mindenség Alkotója és gondozója, aki előtt nincsen titok, jelen van gondolatainknál is, mintegy másik útvesztőben. Röviden szólva, nemcsak alatta, hanem benne élünk.

33. Nem hízelgünk magunknak sokaságunkkal sem. Nekünk számunk nagyra tetszik, de Isten szemében nagyon kevesen vagyunk. Mi különbséget teszünk népek és nemzetek között, de Isten előtt az egész világ egy ház. A királyok még saját országuk ügyeit is hivatalnokaiknak felterjesztéséből ismerik; Istennek nincs szüksége jelentésekre, mert nemcsak szemei előtt, hanem benne élünk. „De a zsidóknak semmit sem használt, hogy templomukban és oltáraikon egy Istent imádtak ők is a legnagyobb áhitattal.“ Tudatlanságod következtében hibázol, ha a régi dolgokról vagy megfélemedkezel, vagy mert azokat nem tanultad meg, csak a későbbiekre gondolsz vissza. Mert mindaddig, amíg ők maguk is a mi Istenünket tisztelték — aki mindnyájunknak Ura, — amíg szentül, becsületesen, jámboran éltek, amíg csak üdvös parancsainak engedelmeskedtek, kevés számuk gyorsan felszökött; szükölködőkből gazdagokká, szolgákból királyokká lettek; jelentéktelen számuk mellett is nagy sereggel bántak el, fegyvertelenül felszerelt katonaságot futamítottak meg, üldözőiket Isten parancsára és az elemek segítségével legyőzték. Olvasd csak irataikat; Flavius Józsefnek¹⁾ vagy hogy a régebbi írókat mellőzzük, ha a rómaiakban nagyobb gyönyörűségedet, Antonius Julianusnak²⁾ a „Zsidókról“ irt munkáját üsd fel; meglátod, hogy gonoszságuk döntötte őket nyomorúságos helyzetükbe és tapasztalni fogod, hogy nem történt velük semmi, amit előre meg nem jövendöltek az esetben, ha nyakasságukban megmaradnak. Így arra az eredményre jutsz majd, hogy előbb bagyták el ők az Istent, mint az őket és hogy nem Istenükkel együtt kerültek ők fogásba, amit te szentségtelen ajakkal állítasz, hanem az Isten juttatta őket hatalmatokba, mint parancsainak megszegőit.

34. Ami egyébként a világegést illeti, közönséges tévedés, ha az ember egyáltalában nem hiszi el, vagy csak nehezen, hogy váratlanul tűz eshetik le. Mert melyik bölcsész kételkedik, ki nem tudja azt, hogy ami csak keletkezett, elenyészik, ami létrejött, megsemmisül, az ég is mindazzal, amit magában foglal, amint kezdődött, el is múlik. A stoikusok¹⁾ határozottan azt hiszik, hogy mikor majd a források édes vizeikkel nem táplálják többé a tengert, a lángok martalékvá lesznek, hogy továbbá a nedvesség elpárolgása után ez az egész világ elég. — Az epikureusok²⁾ is ugyanígy vélekednek az elemek elégerséről és a világ összeomlásáról. Plato azt állítja, hogy a világ egyes részeit majd vízőzön, majd lángtenger borítja el és bár a világról azt mondja, hogy örökkévalónak és felbomolhatatlannak alkottatott, mégis hozzát teszi, hogy egyedül a Teremtő rombolhatja szét és semmisítheti meg. Azért nincs semmi különös abban, ha ezt az építményt alkotója szétrombolja. Látod-e, hogy a bölcsészek ugyanazt tanítják, amit mi, de nem azért, mintha mi az ő nyomdokaikat követnők, hanem mert ők vették át a próféták ihletett jövendöléséből — ha nem is minden torzítás nélkül — az igazságot. Így elsöranjú filozofusaitok, legelőször Pythagoras, de különösen Plato szin-

tén hirdették a feltámadást, csak hogy elferdítve s csak félig-meddig helyesen; ugyanis azt hiszik, hogy a test halála után csak a lélek marad fenn örökké és gyakran más új testbe vándorol. Hogy az igazságot jobban meg-
hamisítsák, azzal toldják még meg, hogy az emberek lelke barmokba, madarakba és fenevadakba költözik. Ez a felfogás, valóban nem illik egy komoly bölcsészhez, legföllebb egy mókázó bohóchoz. De nekünk jelenleg elég, hogy bölcsészeitek bizonyos mértékben e pontban is egyetértenek velünk. Egyébként ki az a balga és esztelen, aki tagadni merészné, hogy amint az embert Istene egyszer megteremthette, végre fel is támaszthatja; ki tagadhatná azt, hogy amint az ember semmiből létrejöhett, a semmiből fel is támasztható? Ellenkezőleg nehezebb olyan dolgot létesíteni, ami még nincs, mint olyant megújítani, ami már egyszer volt. Ha homályos szemeink elöl valami eltűnik, azt hiszed, hogy azt Isten is elvesztette? Minden test, akár elporlad, akár gőzzé lesz, akár hamuvá válik, akár füstté változik, ránk nézve megsemmisül, de Istennek, az elemek gondviselőjének szemében tovább létezik. Nem félünk mi, mint gondoljátok, az eltakarítás borzalmától, hanem csak egy régibb és nemesebb temetkezési szokáshoz ragaszkodunk. Nézd csak, hogyan igyekezik az egész természet vigasztalásunkra jövő feltámadásunk gondolatát kifejezni. A nap leáldozik és felkel; a csillagok eltűnnek és ismét előjönnek; a virágok elhervadnak, de újból kivirulnak, a vén fákból friss hajtás fakad; az elvetett magvak megrothadnak, de ismét kizöldellnek; olyan a sirban a test, mint a fa télen: ez is, amaz is a látszólagos pusztulás színe alatt életerőt rejt. Mit türelmetlenkedel, hogy még a fagyos télben életre keljen a test? Be kell várnunk az ő tavaszát is. Nagyon jól tudom, hogy a legtöbb ember bűnös élete tudatában nem annyira hiszi, mint inkább óhajtja halála után a megsemmisülést; mert jobb szeretnének teljesen megsemmisülni, mint bűnöhdésre ébredni. És ezeknek tévelygése növekszik azzal, hogy földi éltükben szabad akarattal rendelkeznek és hogy Isten végtelen türelmé, kinek ítélete annál igazságosabb, minél később következik be.

35. Egyébként emlékeztetik az embereket a legnagyobb tudósok könyveikben és a költők énekeikben¹⁾ a tüzfolyóra és a löbbszörösen körülhullámzó Styx vízére. S hogy ezek az örök kínzás helyeiül készítették, ugyanazok az írók mondják részint a démonok közlésére, részint a próféták jóvendülésére támaszkodva. Azért esküszik műveikben maga Juppiter is, az istenek királya, szent borzadállyal a perzselő partokra és a sötétben örvénylő vízre, mert már előre ismeri a büntetést, mely reá és övéire várakozik és attól retteneg. Nincs is a kínoknak se vége, se hossza. Ott a tervszerűen égő tűz az emberi tagokat elégeti és ismét visszaállítja, szétmarcangolja és egyúttal táplálja. Amint a villám tüze sújtja ugyan a testet, de nem semmisíti meg, amint az Etnának, a Vezuvnak és egyéb tűzhányó hegynek tüze itt-

olt kitör anélkül, hogy kimerülne, hasonlóképpen azt a büntetésre szánt tüzet nem az égő testeknek anyaga táplálja, hanem azoknak marcangolása. Hogy pedig méltán bűnhődnek mint hitetlen gonoszak, kik Istent nem ismernek, senki sem tagadhatja, legfőleg az istentelen, mert ha a minden-ség Atyját és Urát nem ismerjük, éppen úgy vétkezünk, mint mikor őt meg-bántjuk. Így tehát ha Istent nem ismerjük, már az elég ok a bűnhődésre, amint ismerése magában is kilátást nyújt a bocsánatra; különben ha összehasonlíta-nak minket keresztényeket veletek, bár bizonyos dolgokban kevésbé vagyunk képzetek, nálatok mégis sokkal jobbaknak fognak bennünket találni. Mert ti tiltjátok ugyan a házasságtörést, mégis elkövetitek, mi ellenben csak nejlunket ismerjük; ti az elkövetett kihágásokat büntetitek, nálunk rosszat gondolni is vétek; ti azoktól féltok, kiket bűneitekbe beavattatok, mi már magától a lelkiismerettől is, mely nélkül nem lehetünk; végre a börtön a ti emberei-tekől hemzseg, de keresztényt nem találok ott, legfőleg mártírt vagy hitehagyottat.

36. Ne vigasztalja magát senki se a végzettel és ne szépitgesse azzal tettét; életsorsa függhet ugyan a véletlentől, de értelme szabad s azért az embernek cselekedete, nem pedig társadalmi állása kerül megítélés alá. Mert mi más a végzet, mint az, amit Isten közülünk kiról-kiról előre elvég-zett? És mivel előre ismerhetett bennünket, azért mindegyikünknek érdeme és lelkitulajdonai szerint szabta ki a végzetet. Tehát Isten bennünk nem a velünk született természetet, hanem gondolkozásmódunkat bünteti.

És legyen is elég ennyi a végzetről, vagy ha ez idő szerint kevés, más alkalommal bővebben és részletesebben beszélhetünk róla. Továbbá, hogy többnyire szegényeknek mondanak bennünket, nem válik szégyenünkre, sőt az dicsőség. Mert amint a fényezés megbénítja a szellemet, épp oly arány-ban erősíti a mértékletességet. Különben hogy volna az szegény, aki nem szükölködik, aki nem áhitozik idegen vagyona, aki Istenben gazdag? Szegé-nyebb az, akinek bár sok vagyona van, mégis többet kíván. Megmondom, hogy értem én ezt. Senki sem lehet oly szegény, mint mikor született. A madaraknak nincs örökségük, mégis napról-napra megtalálják táplálékukat. Pedig ezek mi értünk vannak és ha nem is kívánjuk, mégis rendelkezünk velük. Valamint tehát a vándor annál könnyebben halad útjában, minél kisebb a terhe: úgy a földi vándorlásban is az a boldogabb, aki szegény-séggel könnyit magán és nem nyög a gazdagság terhe alatt. Különben ha a gazdagságot hasznosnak tartanók, akkor kérnők Istentől; s bizonyára jut-tathatna nekünk is valamennyit belőle az, aki a mindenséggel rendelkezik. De mi ahelyett, hogy vagyont törekednénk összeharácsolni, szívesebben megvet-jük; inkább becsületesek óhajtunk lenni, örömebb könyörgünk békétérésért, nagyobb mértékben vágyódunk az erényes életre, mint fényezésre. És hogy az emberi test gyengeségeit érezzük s hogy szenvedünk, az nem büntetés,

csak megpróbáltatás. Mert az erő az erőtlenségben fejlődik ki, a nyomorúság pedig gyakran az erény iskolája. Hiába, a test és lélek is veszít rugalmasságából, ha baj nem edzi. Hiszen a ti hőseitek, kiket példaképpül állítottok elénk, szenvedéseikkel lettek híresekké. Mi is így vagyunk; tud az Isten bennünket is segíteni és nem néz le minket, mert a mindenség Ura és szereti gyermekeit; hanem szerencsétlenségükben vizsgálja meg az egyeseiket és súlyos látogatásával puhatólja ki kinek-kinek jellemét, fürkészi az ember érzületét élete utolsó percéig abban a biztos tudatban, hogy semmi sem kerülheti ki figyelmét. Amint tehát az aranyat tűzben próbálják meg, minket a szorongatásokban.

37. Mily gyönyörű Istennek az a látvány, hogyha a keresztény megveti a szenvedést és fenyegetést, mikor bátran szemébe néz a halálnak, nem törődik kínoztatásával, ha a kínzó eszközöknek csörömpölését semmibe sem veszi, ha nem retteg a hóhértól, ha szabadságát a királyokkal és fejedelmekkel szemben is megőrzi és egyedül Istennek, az ő teremtetőjének engedelmeskedik, hogyha győztesként viselkedik azzal szemben, ki elítélte. Mert az nyertes, aki elérte célját. Melyik katona nem száll szembe bátrabban a veszéllyel, ha vezére nézi? Mert senki sem kap jutalmat addig, míg a próbát ki nem állotta. Pedig a hadvezér sem ad olyant, amiye neki nincsen: a vitéz életét meg nem hosszabbíthatja, hanem csak katonai kitüntetéssel jutalmazhat. De Isten katonája szenvedésében sem marad magára, elestével sem semmisül meg. Lehet, hogy szerencsétlennek látszik a keresztény, de tényleg nem találsz olyant. Ti magatok égisz magasztaljátok a szenvedés sújtotta férfiakat, mint pl. Mucius Scaevolát, aki elhibáztatva a királynak szánt döfést, az ellenség között pusztult volna el, ha jobbát fel nem áldozta volna. Hát közülünk hányan elviselték egy jajszó nélkül, hogy ne csak jobbuk, hanem egész testük máglyán hamvadjon el, jóllehet rajtuk állott, hogy megszabaduljanak. De minek hasonlítom össze férfainkat Muciussal, Aquiliussal vagy Regulussal?!) Gyermekeink és nőink is megvetik a keresztet, a kínzásokat, a vadállatokat és a kivégzés minden félelmét, minthogy Isten a fájdalomban való kitartással áldotta meg őket. Mégsem látjátok be ti szerencsétlenek, hogy nincs olyan ember, aki ok nélkül kíván szenvedni, vagy aki a kínoztatást Isten segítségével nélkül nyugodtan tudja elviselni; vagy talán az ejt tévedésbe benneteket, hogy azok, kik Istenről mit sem tudnak, úsznak a pénzben, tisztségeket viselnek, magas hivatalokat töltenek be. A szerencsétlenek azért emelkednek magasra, hogy annál mélyebben bukjanak. Mert ezeket, mint áldozatra szánt barmokat, a megöletésre hízlalják és megkoszorúzzák, hogy végre életükkel lakoljanak. Azért jutottak egyesek hatalomhoz és uralkodáshoz, hogy meglegyen a szabadság és lehetőség jellemük, erkölcsi felfogásuk és romlott gondolkozásuk érvényesítésére. Hiszen Isten ismerete nélkül miféle boldogság lehet tartós, mikor meghalunk?

Álomhoz hasonló az a boldogság; mielőtt megfognók, kisiklik kezeink közül. Király vagy: de épp úgy félsz, mint ahogy te tőled rettegnék, és vedd bár magad körül nagy testőrséggel, de a veszély percében egyedül maradsz. Gazdag vagy: de a szerencsében nem lehet bízni és rövid vándorlásunk alatt a sok útravaló nem könnyít rajtunk, hanem terhünkre van. Vesszőnyalábbal és bíbor ruhával dicsekszel: hiú emberi bolondság és üres pompa, ha valaki bíborban tündöklük, de szíve romlott. Nemes származású vagy, büszkén emlegeted őseidet: de hát mindnyájan egyformán jöttünk a világra, csak személyes kiváló tulajdonokban különbözünk egymástól. Minthogy tehát mi mindent a tisztesség és erkölcs szempontjából ítélünk meg, méltán tartjuk magunkat távol kedvteléseitektől, körmeneteitektől és a játékoktól, melyeknek szent eredetét ismerjük s melyeknek káros csábítását elítéljük. Mert a kocsiversenyeken ki ne iszonyodnék az egymással vetélkedő nép eszeveszettségétől? Ki ne borzadna a gladiatori játékokon mesterségszerűen üzött embergyilkolástól? A színházi előadásokon sem csekélyebb az örültség, az ocsmányosság meg több; mert míg egy kiélt színész a szerelmezt játsza, mások szívében buja vágyakat ébreszt; egyszermind rossz hírbe keveri istenciteket azzal, hogy fajtalanokódnak, sopánkodóknak és gyűlölködőknek tünteti fel őket; ugyancsak az tettetett fájdalommal, esalfa arcjátékával és mozdulataival könnyet csal ki szemeitekből: így a gyilkolást valóságban megkövetelitek, a szindarabban pedig megsiratjátok.

38. Hogy pedig megvetjük az ételt, mely az áldozatból megmaradt és a serleget, melyekből italáldozatot mutattatok be, ezzel nem félelemtől tanúskodunk, hanem az igazi szabadság megőrzéséről. Mert bár egy létező dolgot sem lehet semmiféle cselekvéssel sem hemocskolni, mint Istennek drága ajándékát, mindazáltal tartózkodunk ezektől, nehogy valaki arra a meggyőződésre jusson, hogy mi is csatlakozunk a démonokhoz, kiknek áldozatok, vagy hogy szégyeljük vallásunkat. De ki kételkedik azon, hogy szeretjük a tavasz virágait? Hiszen tavaszi rózsákat szakítunk magunknak, továbbá liliomot és más egyebet, ami a virágok közt tarka színével és illatával kínálkozik. Használjuk ezeket szétszórva, szálanként és fűzében nyakunkon hordozzuk. De bocsássátok meg nekünk, hogy halántékunkat koszorúval nem övezzük; a virág kellemes illatát mi orrunkkal élvezzük, nem fejünkkel és hajzatunkkal szoktuk felfogni. Azt mondod, az elhunytakat sem koszorúzzuk meg. Én meg inkább rajtatok csodálkozom, hogyan használhattok egy élettelen és érzéketlen halott eltemetésénél fákylát és hogyan koszorúzhatjátok meg, holott az, ha üdvözült, nem szorul rá, ha elkárhozott, úgy sem találja örömét a virágban. Mi halottainkat éppen olyan zajtalanul temetjük el, amily feltűnés nélkül élünk. Nem teszünk ravatalainkra hervadó koszorút, hanem Istentől hervadhatatlant várunk abban a biztos tudatban,

hogy Istenünk bőkezű; türelmesen, jelen dicsőségébe vetett bizalommal ápoljuk jövőnk boldogságunk reményét.

Igy boldogan támadunk fel és már most boldogan élünk, ha túlvilági életünkre gondolunk. Hát feleljen most erre az a bolond athéni Sokrates, aki azt mondta magáról, hogy semmit sem tud és mégis egy csalárd démon nyilatkozatával dicsekszik; hát csak kételkedjek Arkesilas, Karneades, Pyrrho és az egész akademia; Simonides is halasztgassa örökre feleletét: mi megvetjük a bölcsészek nagyzolását, kikről tudjuk, hogy romlottak, erkölestelen életűek, másokkal szemben zsarnokok és saját hibáikat mindig szépítgetik. Mi, akiknek a bölcsesége nem külsőnkben, hanem szívünkben nyilvánul, mi dicsekedhetünk, hogy elértük, amit azok legnagyobb erőfeszítéssel kerestek, de megtalálni nem tudtak. Miért vagyunk hálátlanok, mit sajnálkozunk azon, hogy az Istenről szóló igaz tanítás a mi időnkben jött napfényre.

Aknázzuk ki ezt a szerencsét és gondolkozásunk zsinórmértéke az igazság legyen: hadd szűnjék meg a babona közöttünk; vetkezzük le az istentelenséget és terjesszük az igaz vallást.“

39. Mikor Octavius befejezte beszédét, kis ideig ámulatunkban szótlanul néztünk magunk elé; ami engem illet, egészen el voltam ragadtatva, hogy azokat a dolgokat, miket könnyebb átérezni, mint róluk beszélni, érvekkel, példákkal és odavágó idézetekkel tisztázta és hogy ellenségeinket ugyanazokkal a filozófiai fegyverekkel verte le, melyekkel ők maguk támadnak bennünket s azt is bebizonyította, hogy az igaz vallás nemcsak könnyen felfogható, hanem kedves is.

40. Miközben tehát hallgatagon ily gondolatokkal foglalkoztam, Caecilius így kiáltott fel: „Octaviusomat szívből üdvözlöm, de meg magamat is, nem várok a bíró ítéletére. Így is győztünk: bármily különösen hangzik, magamat is győztesnek vallom. Mert bár ő velem szemben diadalt aratott, én meg hibámat győztem le.

Tehát ami a vitatkozás legfőbb pontjait illeti, hiszek a gondviselésben és Istenben s felekezetednek erkölcsi tisztaságát illetőleg — melyet már most a magaménak nevezek — veled egyetérték. Még most is van néhány megfajtatlan kérdés, melyek bár a hitigazságokkal nem ellenkeznek, mégis bővebb kifejtésre szorulnak; de mert a nap már hanyatlóban van, azokról holnap beszéljünk; ezután már könnyebb lesz, minthogy általánosságban egy véleményen vagyunk.“

„Én meg — vágtam közbe — mindhármunk közt legjobban örvendek annak, hogy szerintem is győzött Octavius; hiszen fölmentett egy nagyon kellemetlen szereptől: a bírói döntéstől. Szavaim gyengék ahhoz, hogy érdemét kellőképpen méltassam. Egyetlen embernek tanúbizonysága

keveset nyom a latban. Ő Isten kiváló adományának van birtokában, akitől ihletve beszélt és akinek segítségével győzött.“

Ekkor vígan, jó kedvben váltunk el egymástól; Caecilius annak örült, hogy megtért, Octavius, hogy győzelmet aratott, én pedig, hogy az egyik keresztlénnyé lett és hogy a másik diadalmaskodott.

JEGYZETEK.

5. 1) Az említett történeti személyek közül *Phalaris* a szicíliai Agrigentum zsarnoka volt Kr. e. 565–549. Gaz módon jutott a trónhoz s azoknak egyike, kik vétkes kormányzásukkal megutáltatták a tirannismust. A hagyomány szerint rendkívül leleményes volt új kinzó eszközök feltalálásában. Állítólag bika alakú ércemencét készíttetett s abban sütötte meg elevenen az embereket.

ld. *Dionysius* Szirakuza ura, ki 367-ben halt meg 38 évi kormányzás után. Ő is igaztalan úton szerezte meg a hatalmat.

P. Rutilius Rufus nemes gondolkozású római, aki a tartományok lakóit megvédelmezte a lovag-rendhez tartozó bérlők sanyargatásaitól, amiért azok szövetkeztek ellene és sikkasztás címén bevádolták. A lovagokból alakult bíróság a hamis vád alapján száműzésre ítélte.

Marcus Furius Camillus Kr. e. IV. században szereplő jeles hadvezér; ama nagy érdemeért, hogy hazáját a galloktól megszabadította, hálából „pater patriae“ címmel tüntették ki honfitársai. Többször volt diktátor. Személyes ellenségei rágalmakkal szennyezték be jó hírnevét, sőt a vejbeliektől elvett zsákmány elsikkasztásával vádolva azt is kieszközölték, hogy minden jelessége dacára száműzésben kellett élnie.

Sokrates egyik legjelesebb görög bölcse, ki Athénben született Kr. e. 469-ben. Áldásos működését sokan nem méltányolták, sőt rosszra magyarázták; csak így érthető meg az a gyászos tragédia, melynek szerencsétlen hőse e lángész. Hosszú, önzellen munkásságban eltöltött életétől 399-ben vált meg, mikor méregpohár kiürítésére ítélték.

6. 1) A szerző szavait természetesen nem úgy kell értenünk, hogy a felsorolt népek csak az felsorolt isteneket tisztelték, hanem azt akarja mondani, hogy vallásosságuk főleg az említett istenségek imádásában nyilatkozott meg.

7. 1) Bővebben szól erről Livius (XXIX. 14.) A nő, ki e nagy kitüntetésben részesült, Claudia Quinta volt.

2) A testvérek alatt a Dioskúrokat vagy Tyndarés-fiakat említi Minucius, t. i. Castort és Polluxot, kik istenített hősei a görögöknek és rómaiaknak. A hajósok védő istenei. A rómaiakat is akárhányszor kitüntették segítségükkel, így pl. Regillus tavánál Kr. e. 496-ban. Tiszteletükre Rómában templomot emeltek és szobrot is állítottak.

3) A Deciusok Rómának egyik tekintélyes plebejusi családja. Majdnem minden jelesebb tagja egyforma halállal mult ki. Így *P. D. Mus*, ki mint néptribun Kr. e. 343-ban a szamnitóktól körülvelt római tábornokot megmentette, végre is életét adta hazájáért.

Fia, *P. D. Mus*, ki szintén nagy érdemeket szerzett magának a nép sorsának javításában, Sentinum mellett atyja példájára az alvilágnak ajánlotta fel magát és hősi halált halt.

Volt még egy *P. D. Mus*, ki Asculum mellett elődeihez hasonló önfeláldozást tanúsított.

4) *Marcus Curtius* előkelő római ifjú volt, ki hazájáért feláldozta magát. A néphagyomány szerint 362-ben a föld Róma szívében, a fórumon annyira megrepedt, hogy a házagot nem tudták betölteni. A megkérdezett jósok azt mondták, hogy a mélység csak

akkor tűnik el, ha Róma legnagyobb kincsét beledobják; különben a mélység veszélyes lehet. Ennek hallatára Curtius lovastul, fegyverestül a mélységbe vetette magát e lelkes szavak közt: „Rómának nincs becsesebb tárgya, mint fegyverzete és hátorsága.“

5) *Allia* az ókori Latium folyócskája; arról a csatáról nevezetes, mely Kr. e. 390. jul. 18-án a rómaiak és a Brennus vezérelte gallok között partján lefolyt. Szörnyű szégyen érte ez alkalommal a római sasokat.

6) *Claudius Pulcher* Kr. e. 249. konzul; egy hajóhadat vezényelt az első pún háborúban. Mikor egyik tervének végrehajtását az augurok nem javasolták, minthogy a szent tyúkok kedvezőtlen kimenetelt jósoltak, *Claudius* a tengerbe dobatta a szárnyasokat e szavak kíséretében: „Ha enni nem akarnak, hát igyanak.“ De ugyancsak akkor teljes vészeséget szenvedett s később maga is bűnhődött. *Caius Flaminius*, a nép nagy barátja és a róla elnevezett via *Flaminia* építtetője; Kr. e. 217. évre konzullá választották; de mikor ugyanabban az évben seregével Hannibal ellen vonult, a *Transimenus-tónál* csatát veszített s ő maga is elesett.

7) *M. Licinius Crassus* Kr. e. 114—53. A 60. évben megalakult első triumvirátus tagja. 55-ben konzul volt s annak végén Szíriába ment helytartónak s egyúttal megbízták a parthusok meghódításával. De e nép lőrbe ejtette, mert győzelmeiben elvakulva, minden óvatosság nélkül haladt előre s észrevétlenül egy elhagyott puszlaságra jutott seregével, hol a parthusok körülvárták és 53-ban seregével együtt felkoncolták.

8. 1) *Diagoras* Melus szigetén született Kr. e. az V. században. Élete javarészt Athénben töltötte, hol a költészettel foglalkozott; később Demokritos atom-elméletét elfogadva, jelentékeny filozófiai működést fejtett ki. Istentelenségeért az athéni nép üldözöbe vette s díjat tűzött ki fejére.

2) *Protagoras* Kr. e. 480—410 közt élt. Ő nevezte magát először szofistának. Egész Görögországot bejárta; ahol csak megfordult, nagy hallgatóság előtt hirdette tanítását. Mikor az istentelenség vádját elől kénytelen volt Athénből menekülni, Szicília felé hajózott, de útközben szörnyű vihar lepte meg és a tengerbe fullt.

9. 1) E vélemény általános volt. Igazolja egy torzkép, melyet 1857-ben Rómában egy ház falára karcolva találtak. Krisztus Urunkat keresztre kötve samarfejjel ábrázolja, mellette balról egy keresztény látható e felírással: *Alexamenos* imádja Istenét. Jelenleg e képet a Museo Kircherianóban őrzik Rómában.

2) Érre a rágalomra az szolgáltatók okot, hogy a régi keresztények gyónáskor a pap előtt leborultak s térdeit átkarolták. Tehát könnyen félremagyarázhatták ezt a szokást a pogányok.

3) Ez a borzasztó vád az Üdvözítő eme szavainak félreértésén alapszik: „Ha nem eszitek az ember Fia testét és nem isszátok az ő vérést stb.“

4) T. i. *Fronto*, kiről lásd a Bevezetést.

11. 1) A tesszáliai *Phylake* e királyáról, ki a trójai háborúban elesett, azt tartja a néphit, hogy feleségének, *Laodameiának* könyörgésére megengedték az istenek, hogy néhány órára holta után visszatérjen a földre.

13. 1) *Plato* athéni születésű nagy görög filozofus, ki Kr. e. 427—347. élt, bölcsészeti iskolát nyitott szülővárosában az *Akademos* hősnek szentelt kertben; ezért intézetét *Akadémiának*, hallgatóit, tanítványait pedig akadémikusoknak nevezték. Közöttük szerepel *Arkesilas* is, ki *Pitanében* született Kr. e. 315. körül. Ő hirdette és fejtette ki először rendszeresen, hogy az itéletlőtől tartózkodni kell.

Karneades, szintén *Plato* iskolájához tartozik, Kr. e. 214-ben született *Cyrenében*. A harmadik akadémia alapítója.

2) A keoszi lantos Kr. e. 559-ben született. Mint egyik legkiválóbb görög lírikus, városokról városokra járt s a fejedelmek udvarában kényelmes életet élt. Életének utolsó

tíz esztendejét jórészt Hieron szirakuzai udvaránál töltötte. Epigrammái világszerte ismeretesek.

14. 1) Arra céloz Caecilius, hogy a rómaiak egyik legkedveltebb vígjáték-írója, *T. Maccius Plautus* (szül. Sarsinában Kr. e. 254. táján), mikor vállalata balul ütött ki, egy molnárnál kézi malom forгатásával kereste betevő falatját. Mikor Octaviust „molnárlegény“-nek címezi, ezzel azt akarja jelezni, hogy a keresztények legnagyobb része ily egyszerű mesterséget űzött.

18. 1) T. i. *Eleoklesről* és *Polynikesről*, Oedipus király fiairól, kik atyjuk halála után egymás ellen hadakoztak s mindketten elesetek.

2) Mindenki kiérezheti, hogy a hatalmas római birodalom alapítójáról van szó, kik közül *Romulus* testvérét, *Remust* meggyilkolta, mivel parancsát megszegte.

3) *Pompejusra* és *Caesarra* gondol a szónok, kiknek nevéhez rémes polgárháború emléke fűződik.

19. 1) Szabó I. Hom. Od. XVIII., 136—137.

2) A prózában közölt idézet *P. Vergilius Maro*, a legnagyobb római epikusköltő remek művéből, az Aeneisből vett részlet (VI. 724.), a verses idézet pedig a Georg. IV. 221—23. sorai Bodon Ábrahám fordításában.

3) Célzás a 7 bölcsre.

4) A görög bölcsélet megalapítója, ki Kr. e. 600 körül szerepel.

5) A felsorolt bölcsészek közt *Anaxagorasnak* és *Diogenesnek* semmi különös jelentősége nincs a filozófiában; de már *Pythagoras* neve, ki a számelmélet felhasználásával termékeny gondolatot vitt be a bölcseslebe, határozott haladást jelent. Az utána említett *Antisthenes*, a cinikus iskola alapítója, szintén kisebb jelentőségű. *Xenophanes* az eleata-iskola főelvének megpendítője. *Speusippus* akadémikus Plato utódja az iskola vezetésében. *Demokritos* az atomistikus bölcsélet bővebb magyarázója.

Epikurus (Kr. e. 341—270.) a gyakorlati irányú filozófia művelője, ki a görögöknél és rómaiaknál közkedveltségnek örvendett.

Aristoteles (Kr. e. 384—322), a görög filozofia jeles triászának legnevezetesebb tagja, kinek tudományos működését megbámulja még a vén Európa is.

21. 1) *Euhemerus* a cirenei iskola híve; Kr. e. 300 körül élt. Kassander, Makedonia királya udvarába vette és barátságába fogadta. Azzal a tanításával keltett nagy feltűnést kortársai között, hogy az isteneket egyszerűen kiváló embereknek tekintti, kik csak idők múltán, haláluk után jutottak isteni tisztelelhez. Állítását sok adattal igazolta. A mythologiának ez irányú magyarázatát *euhemerismusnak* mondjuk s a középkori egyházatyák gyakran felhasználták, mikor a polytheismus ellen küzdöttek.

2) Itt Minucius *Terentius* római vígjáték-író Eunuchusából idéz (4, 5, 6.) anélkül, hogy névleg is felemlítene.

22. 1) Juppiter e különös tisztelete élelörténetével kapcsolatos. Mikor atyja helyette egy bepólyázott követ nyelt le, Rhea Kréta szigetére vitette, hol egy barlangban Amaltheia kecske szoptatta, a méhek vittek neki mézet, a nymphák gondozták s hogy sirását Kronos meg ne hallja, a Kureteknek kellett körülötte lármázni, pajzsukat összeverni stb. Ezt szemlélteti a későbbi szertartás, mellyel tisztelték.

2) E nő Ikarius leánya. A pásztorok, kiknek társai a jószívű gazda borától meg-részegettek, abban a hiszemben, hogy Ikarius megmérgezte őket, atyját agyonverték. Mikor a mítsem sejtő Erigone sokáig keresve egyszer csak sírjára bukkant, bánatában felakasztotta magát s az istenek csillaggá varázsolták.

24. 1) Pl. az arkadiai Persephone-templomba a férfiak évente csak egyszer mehettek be. A mantinei Poseidon temploma pedig mindig zárva volt; stb.

25. 1) A sabin nők hírhejt elrablásáról és a sabin római háborúról van szó.

26. 1) *C. Hostilius Mancinus* a numantinusok előtt letétette seregével a fegyvert és békét kötött. A senatus azonban visszautasította a szerződést és a vezért az ellenség rendelkezésére bocsátotta.

2) *Amphiaraus* sokat emlegetett mythikus jós, ki résztvett abban a harcban, melyet Théba ellen vittak Eteokles idejében. Neje ösztönzésére állott a hat vezérhez hetediknek, kit az említett Eteokles egy remek arany nyaklánccal megvesztegetett.

3) *Qu. Ennius* (Kr. e. 239—169.), a régi Róma nagy tiszteletben álló epikus, a saturnusi versben irt „*Annales*“ szerzője.

4) Az aihéni születésű *Demosthenes* (Kr. e. 383—322.) az egész ó-kor legjelesebb szónoka és talán a legnagyobb politikusa. Szevedélyes ellenfele Fülöpnek, Makedonia királyának.

28. 1) Római istennő, lovaknak és szamaraknak, a lovászoknak és hajcsároknak védője. Képét istállóknban tartották.

2) Tisztelete ősrégi. Ha kiadták párájukat, Sakkara mellett az úgynevezett *Serapeumban* temették el.

30. *Busiris* a görög monda szerint Egyiptom kegyetlen királya, kinek egy jós azt az ajánlatot tette, hogy birodalmában a terméketlenség megszüntetésére évenként egy idegen jövevényt áldozzon fel. Mikor az odavelődött Heraklest is megkötözték már, hogy feláldozzák, az roppant erejével kiszabadította magát a bilincsekből és megölte Busirist.

31. 1) Gondoljunk csak Juppiterre, ki nőtestvérével Junóval élt házasságban.

2) Ismeretes dolog, hogy a görögök és rómaiak a fejtelten, hibás testű csecsemőket valamely hegyre vagy elhagyatott helyre kitétték, hogy a vadállatok, ragadozó madarak felfalják.

33. 1) *Josephus Flavius* (Kr. u. 37—94.) jeruzsálemi születésű zsidó történetíró.

2) *Antonius Julianus* jó nevű szónoklat tanító Hadrianus császár idejében.

34. A stoikus bölceleti iskola, melynek alapítója a Kr. e. IV. században működő Zeno, a rómaiaknál gyakorlatias irányzata és komoly erkölcsi tanítása miatt a legelterjedtebb és legkedveltebb volt.

35. Különösen Platóra, Homerusra és Vergiliusra gondol.

37. *Mucius Scaevola* és Porsenna király esete ismeretes.

Manius Aquilius pedig Mithridates kezeibe került, aki olvasztott aranyat öntetett szájába.

Regulusról azt jegyezte fel a történelem, hogy odadobta életét áldozatul ahelyett, hogy a karthagóiak béke pontjainak elfogadását ajánlotta volna a senatusnak.

Dr. Károsi Sándor.

II.

Tanári kar.*1. Rendes tantárgyak tanárai.*

Dr. Tóth György, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendi kormánytanácsos, rendes tanár, a főgimnázium igazgatója; az orsz. magy. gyorsíró-egyesületnek, a budapesti filológiai, az orsz. magy. képzőművészeti társulatnak, a kecskeméti róm. kath. egyháztanácsnak, a főgimnáziumi bizottságnak rendes-, Kecskemét th. város törvényhatósági bizottságának választott-, a kecskeméti orsz. árvaház felügyelő bizottságának kinevezett tagja; a kegyes-tanítórendi társház főnöke; tanította a bölcészeti előtant a VIII. osztályban, hetenkint 3 órában. Tanárkodásának évszáma: 33.

Dezső Lajos, világi, rendes tornatanár, a tornaszerek őre; tanította a tornázást az I—VIII. osztályban, hetenkint 14 órában; a játék-délutánok vezetője és felügyelője. Tanárkodásának évszáma: 18.

Gombos Antal, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a magyar paedagogiai társaság külső tagja, a Segélyző-egyesület könyvtárosa, az V. osztály főnöke; tanította a német nyelvet a IV., VI., VII. és VIII., a latin nyelvet az V. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma: 7.

Hannig István, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a természetrajzi és vegytani szertár őre; tanította a hittant az I., a természetrajzot az I., II., IV., V. és VI., a rajzoló mértant az I. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma: 10.

Járvás Mihály, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a magy. tört. társulat rendes-, a községi iskolaszékeknek választott tagja, a földrajzi szertár gondozója; tanította a történelmet a III., IV., VI. és VII., a földrajzot az I. és II. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma: 33.

Dr. Károsi Sándor, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, hit-elemző, a Szavaló-kör vezetője, a VII. osztály főnöke; tanította a magyar nyelvet a IV., a latin nyelvet a VII., a görög nyelvet az VI. és VIII. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma: 2.

Német Károly, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a Szent István-társulat, a budapesti filológiai társulat és az orsz. tanár-egyesület rendes tagja, az Önképző-kör vezetője, a felső négy osztály ifjúsági könyvtárának őre, a VI. osztály főnöke; tanította a magyar nyelvet a VI., VII. és VIII., a latin nyelvet a VI., a görög pótló irodalmat a VI. osztályban, hetenkint 17 órában. Tanárkodásának évszáma: 10.

Niklos János, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár; tanította a mennyiségtant az I., IV., V. és VI., a természettant a VII. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma: 9.

Olejovics János, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a filológiai múzeum öre, a IV. osztály főnöke; tanította a latin nyelvet a IV., a görög nyelvet az V. és VII., a szépirást az I. osztályban, hetenkint 17 órában. Tanárkodásának évszáma: 28.

Pataki Imre, világi, rendes tanár, ipar- és kereskedelmi iskolai igazgató, a községi iskolaszék és a róm. kath. egyháztanács tagja; tanította a rajzot a II., III., IV. és VI., a szépirást a II. osztályban, hetenkint 10 órában. Tanárkodásának évszáma: 36.

Schandl Miklós, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a természettani szertár öre, a VIII. osztály főnöke; tanította a természettant a VIII., a mennyiségtant a II., VII. és VIII., a földrajzot a III. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma: 17.

Szalay István, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a tanári értekezletek jegyzője, a II. osztály főnöke; tanította a magyar nyelvet a II. és V., a latin nyelvet a II. és VIII. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma: 12.

Szepesi Bódog, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, hitelemző, az alsó négy osztály ifjúsági könyvtárának öre, az I. osztály főnöke; tanította a magyar és a latin nyelvet az I., a német nyelvet a III. és V. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma: 1.

Tóth Sándor, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes tanár, a tanári könyvtár, a képtár és az éremgyűjtemény gondozója, a III. osztály főnöke; tanította a hittant, magyar és latin nyelvet a III., a történelmet az V. és VIII. osztályban, hetenkint 18 órában. Tanárkodásának évszáma: 34.

Zimányi Gyula, kegyes-tanítórendi áldozópap, rendes hittanár, a hittudományok magistere, a rendi növendékek tanulmányi felügyelője, okleveles gyorsíró, főgimnáziumi hitszónok, a Gyorsíró-kör vezetője; tanította a hittant II., IV., V., VI., VII., VIII. osztályban, hetenkint 12 órában. Tanárkodásának évszáma: 5.

2. Felekezeti hittanárok.

1. **Dr. Bárány József**, főrabbi; tanította az izr. vallású tanulókat, heti 2–2 órában. Tanárkodásának évszáma: 17.

2. **Melcer Dezső**, ág. ev. hitvallású lelkész; tanította az ág. ev. hitvallású tanulókat, hetenkint 2 órában. Tanárkodásának évszáma: 1.

3. **Szappanos Károly**, ev. ref. lelkész és hitoktató; tanította az ev. ref. vallású tanulókat, hetenkint 2–2 órában. Tanárkodásának évszáma: 3.

3. Rendkívüli tantárgyak tanítói.

Dr. Károsi Sándor, tanította a gyorsírást a kezdőknél és haladóknál, hetenkint 2 órában.

Koller Ferenc, világi, az intézeti zeneszerek gondozója, a Kecskemét városi zeneiskola tanára, a Katona József kör rendes tagja; tanította a zenét a kezdőknél és haladóknál, hetenkint 4 órában. Tanárkodásának évszáma ezen intézetnél: 7.

Schandl Miklós, tanította a francia nyelvet a kezdőknél és haladóknál, hetenkint 3 órában.

Szent-Gály Gyula, világi, az intézeti énekszerek gondozója, a Kecskemét városi Zeneiskola igazgatója, az Országos Magyar Daláregyesület igazgató-választmányának és a Katona József körnek választmányi tagja; tanította az éneket a kezdőknél és haladóknál, hetenkint 5 órában. Tanárkodásának évszáma ezen intézetnél: 14.

4. Intézeti szolgáló.

Rimóczi Ferenc, pedellus, az intézetnél szolgál 14 év óta.

— * —

III.

Előadott tananyag, tankönyvek.

1. Rendes kötelező tantárgyak.

Első osztály.

Osztályfőnök: SZEPESI BÓDOG.

Hittan, heti 2 órában. Imádságok: Miatyánk, Üdvözet, Hiszekegy, az Úr anygala, reggeli és esteli könyörgés, a tanítás előtti és után való, az étkezés előtt és után való imádság. Az isten tíz, az anyaszentegyház öt parancsa. Katekizmusból: Az ember végeéljáról. A hitről. A parancsokról. A malaszt eszközeiről. A szentségekről és az imádságról. Tankönyv: Kis Katekizmus XLIII. kiadás. Bpest, 1898. *Hannig István.*

Magyar nyelv, heti 5 órában. Olvasmányok: 1. Népmesék és regék. 2. Hun és magyar mondák. 3. Történeti elbeszélések az Árpádházi királyok

korából. 4. Görög regék. 5. A magyar föld és népe. Költőiek, egyszersmind emlézésül: Szózat. Himnusz. Születünk. Hadnagy uram. Haza. Füstbement terv. Honvéd-tüzér temetése. Szülőföldem szép határa. Közmondások. — Nyelvtan: A hangtan. Beszédrészek. Az egyszerű mondat és a mondatrészek. Helyesírás. Hangsúly. Kéthetenként iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyvek: Andor—Szabó, Magyar olvasókönyv I. r. Bpest, 1904. és Andor—Szabó, Magyar nyelvtan I. r. Bpest, 1904. *Szepesi Bódog.*

Latin nyelv, heti 6 órában. A név- és igeragozás fontosabb alakjainak begyakorlása, az olvasmányokban előforduló mondatoknak latinból magyarra s viszont való fordításával. Összefüggő olvasmányok: a római, valamint a hun és magyar nép ismertetése. A trójai háború. Aesopusi mesék és colloquiumok. A tanult szók csoportosítása: synonymaszók. Kéthetenként iskolai írásbeli dolgozat, magyarból latinra való fordítás. Tankönyvek: Pirchala Imre, Latin nyelvtan I. r. Pozsony, 1903. és Pirchala Imre, Olvasó- és gyakorlókönyv I. r. Pozsony, 1903. *Szepesi Bódog.*

Földrajz, heti 3 órában. Földrajzi alapfogalmak: szárazföld, víz, a föld alakja, nagysága, a föld fő körei, éghajlat. Tájékozódás a földgömbön és a térképen; térképolvasás. Magyarország városainak, hegységeinek, alföldjeinek, vizeinek, éghajlatának ismertetése, kapcsolatban a lakosság foglalkozásával és életmódjával. Térképvázlatok készítése. Tankönyv: Körösi Albin, Földrajz. Bpest, 1900. Térképvázlatok A. I. füzet. *Járvás Mihály.*

Természetrajz, heti 2 órában. Bevezetés a természeti tárgyak szemléletébe. A négy évszak, kivált a növényeken mutalkozó jelenségekben feltüntetve. A közönségesebb gyümölcsfák, fenyők és tavasszal virító növények taglalása és csoportosítása megjelenésük szerint. A növények részeinek megismertetése, növényeken bemutatva. Az ember lakása közelében, a mezőn, erdőn tartózkodó emlős állatok és a házi szárnyasok leírása. Tankönyv: dr. Ormándy Miklós, Természetrajz I. r. Budapest, 1900. *Hannig István.*

Számтан, heti 4 órában. A tizes számrendszer. Alapműveletek egész számokkal, tizedes és közönséges törtekkel. A méter-mérték ismertetése. Pénzisme és időszámítás. Tankönyv: dr. Lutter Nándor, Közönséges számтан. Budapest, 1894. *Niklos János.*

Rajzoló geometria, heti 3 órában. Planimetriai elemek. A pont, a vonalak szerkesztése, iránya és elnevezése, ugyanezekkel a négy számolási művelet. A szögek, ezeknek hányfélesége és mérése szögmérővel. A szabályos és szabálytalan három-, négy és sokszögek szerkesztésének különféle módja, elnevezései szögek és oldalaik szerint, kerületük és területük számítása. A kör és ennek nevezetesebb vonalai. Egyszerű síkékítmények rajzolása. Tankönyv: Huszka J., Rajzoló geometria I. r. Budapest, 1903. *Hannig István.*

Szépírás, heti 1 órában. A magyar kis- és nagybetűk alkotó részeinek és alakítási módjának ismertetése s gyakorlása; folyóírás. *Olejevics János.*

Tornázás, heti 2 órában. *Szabadgyakorlatok*: Állások: alap-, zárt-, feszítő-, lábújj és sarkállás. *Tag-szabadgyakorlatok*: karlendítések, lökések minden irányban, törzshajlítások, sark- és térdemelések. *Járó-szabadgyakorlatok*: járás oldal- és arc-sorban, helyben és továbbhaladással, utánlépéssel. *Társas-szabadgyakorlatok* kettesével. *Tornázó rendgyakorlatok*: sornyitás, mellézárkózás, körjárás, kigyóvonulás. *Katonai rendgyakorlatok*: állás, sorfelállítás, igazodás, fedezés, fővetések, fordulatok, helybenjárás arc- és oldalsorban. *Szergyakorlatok*: alapgyakorlat a korláton, nyujtón, póznákon, köteleken, a vízszintes és rézsütös létrán, gyűrűhintán; magas, távol és kötélugrás.

Dezső Lajos.

Játék, heti 2 órában. Fogócska, künn a farkas, benn a bárány, fali duplex, futó duplex, hívogató, nemzeti lovasméta, ne nézz hátra, jon a farkas, körfutó, köláb, magyar csatajáték.

Dezső Lajos.

Második osztály.

Osztályfőnök: SZALAY ISTVÁN.

Hittan, heti 2 órában. Imádságok: Miatyánk, Üdvözet, Hiszekegy, Úrangyala, reggeli és esteli könyörgés, a tanítás előtt és után való, az étkézés előtt és után való imádság, az Isten 10, az anyaszentegyház 5 parancsa. A katekizmusból ismétlésképen: Az ember végcéljáról. A hitről. A bibliából: az ó-szövetség története. Tankönyvek: Kis Katekizmus. XLVI. kiadás. Bpest, 1901. Adjutus Secundus. Az ó-szövetségi bibliai történetek magyarázata. Szatmár, 1901.

Zimányi Gyula.

Magyar nyelv, heti 5 órában. a) Nyelvtan. A határozók folytatólagos tárgyalása. Az egyszerű és összetett mondatok; körmondat, idézés, a szóalkotás főbb alakjai. Helyesírás szabályai. b) Olvasmányok. Tanító mesék és leírások. Elbeszélések a magyar történelemből s a görög és római világból. Szemelvények különféle költőkből. Költemények tanulása és szavalása. Havonkint két iskolai dolgozat. Tankönyv: Szabó Ignác, Magyar nyelvtan II. Bpest, 1904. Magyar olvasókönyv I. Bpest, 1906.

Szalay István.

Latin nyelv, heti 6 órában. Az ige tövei, különféle alakjai és ragozásuk. A mássalhangzós ige-tőből képzett perfectumok és supinumok. Rendhagyó, hiányos és személytelen igék. Szóképzés, szócsoportok. A szükségesebb mondattani szabályok. Összefüggő olvasmányok a magyar és görög mondakból s a római történelemből; mesék. Magyar és latin mondatok fordítása. Emlézés. Havonkint két iskolai dolgozat. Tankönyv: Pirchala Imre, Latin nyelvtan. Pozsony, 1899. Olvasó- és gyakorlókönyv. Pozsony, 1901.

Szalay István.

Földrajz, heti 3 órában. Európa országainak és népeinek leírása. Ausztria részletesebben, Magyarországból kiindulva s arra vonatkoztatva. Ázsia és

Afrika országainak leírása az európai gyarmatok kiemelésével és az általános viszonyok ismertetésével. Gyakorlat a térképolvasásban és vázlatok készítésében. Tankönyv: Körösi Albin, Földrajz II. r. Budapest, 1900. Kogutovics Manó, Középkorai földrajzi atlasz. Budapest, 1898. *Járvás Mihály.*

Természetrajz, heti 2 órában. Majmok. Tengeri emlősök. Erszényes emlősök. Az ember lakása közelében, mezőn, erdőn, vízen tartózkodó madarak. Csúszó-mászók. Kétlélűek. Halak. Puhatestűek. Rovarok, az egyes rendek főbb képviselői alapján. Férgék. A növények közül: néhány ősszel virító növény, néhány gyümölcstermő és erdei fa, az embert közelebről érdeklő természetű és vadon termő növény. Rovargyűjtés. Tankönyv: dr. Ormándy Miklós, Természetrajz II. r. Budapest, 1900. *Hannig István.*

Számтан, heti 4 órában. Számolási rövidítések. Számolási műveletek korlátolt pontossággal. Az egyszerű következtetés és alkalmazása a százalékos számításra. Viszonyok és arányok. Tankönyv: dr. Lutter Nándor, Közönséges számтан. Budapest, 1894. *Schandl Miklós.*

Rajzoló geometria, heti 2 órában. A lap helyzetei és ábrázolása egy síkon. A lapszög és testszög. A test általában. A szabályos testek. A hasáb, gúla, henger, kúp és gömb tulajdonságai, ábrázolása, felszíne és köbtartalma. Stilizált levélalakok és síkdíszítmények rajzolása és színezése. *Pataky Imre.*

Szépírás, heti 1 órában. A magyar és német betűk alakítása és írása. Folyóírás mind a két nyelven. *Pataky Imre.*

Tornázás, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok; állások: lépő-, keresztelt-, terpeszkedő-, guggoló állás. Tag-szabadgyakorlatok: karnyújtások, ütések minden irányban; törzsfordítások, lábemelések és vetések. Járó szabadgyakorlatok: járás különféle lábtartással helyben és tovább haladással, változtatott utánlépéssel. Futás. Társas szabadgyakorlatok. Tornázó rendgyakorlatok: el-, mellésorakozás, szögjárás, esigajjárás. Katonai rendgyakorlatok: rendekbe fejlődés és sorbaszakadozás. Szergyakorlatok: Lásd: I. osztály. Játékok. *Dezső Lajos.*

Játék, heti 2 órában. Lásd: I. osztály. *Dezső Lajos.*

Harmadik osztály.

Osztályfőnök: TÓTH SÁNDOR.

Hittan, heti 2 órában. Imádságok. A katekizmusból ismétlésül: A parancsokról. Bibliából: Az újszövetség története. Palesztina ismertetése. Tankönyvek: Kis Katekizmus, 46. kiadás. Budapest, 1901. Adjutus Secundus, A bibliai történetek magyarázata II. r. Újszövetség. Szatmár, 1902. *Tóth Sándor.*

Magyar nyelv, heti 4 órában. A nyelvtan összefoglaló rendszeres áttekintése. Hangtan, szótan, mondattan beható tárgyalása. Olvasmányok:

az olvasókönyvben levő prózai és költői olvasmányok. Memoriter: az olvasókönyvben levő több költemény. Havonként két iskolai dolgozat, leírások megbeszélés alapján, a tárgyalat kisebb elbeszélések írásba foglalása és mondat-tani tárgyuak. Tankönyv: Szabó I. Rendszeres Magyar nyelvtan és Magyar olvasókönyv III. r. Budapest, 1906. *Tóth Sándor.*

Német nyelv, heti 4 órában. Helyes olvasás és írás. Név- és igeragozás. Melléknév. Névmás. Számnév. Praepositiók. Mondatalkotás és szórend. Könnyebb prózai darabok olvasása, fordítása és elemzése. Könnyebb verscek fordítása és könyv nélkül való betanulása. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyvek: Albrecht János, Német nyelvtan. Budapest, 1905. és u. a. Német olvasókönyv I. r. Budapest, 1905. *Szepesi Bódog.*

Latin nyelv, heti 6 órában. Az alaktan rendszeres átisméltése után a mondattanból: a mondat részei és azok egyezése. A casustan. Az igenevek. Olvasmányok. I. Prózaiak: Cornelius Neposból: Miltiades, Themistokles, Cimon. II. Költőiek: Phaedrus meséiből 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 10., 11. pont alattiak. Memoriter: Neposból néhány fejezet; Phaedrusból: Lupus et agnus, Graculus superbus et pavo, Canis per fluvium carnem ferens; Vulpes et ciconia. Stílusgyakorlatul rövid mondatok szolgáltak. Havonként két írásbeli dolgozat, melyek tárgyát az olvasmányok alapján készített mondatok képezték, tekintettel a végzett tananyagra. Tankönyvek: Pirchala, Latin nyelvtan, Latin olvasókönyv a gimn. III. és IV. oszt. számára. Pozsony, 1901. *Tóth Sándor.*

Történelem, heti 3 órában. Történelmi előismeretek. Az ős pogánykorszak. A kereszténység felvétele és a királyság megalapítása. Az Árpádok uralkodása. Az Anjouk. Magyarország, mint a keresztény Európa előharcosa a törökök ellen. Mátyás és kora. Az ország sülyedése. A Jagellók és a mohácsi vész. Tankönyv: Varga Ottó, A magyarok története I. r. Budapest, 1900. *Járvás Mihály.*

Földrajz, heti 2 órában. Amerika és Ausztrália földrajza. A Föld szárazsága, vize és légköre. A közlekedő edények. Archimedes törvénye, a fajsúly. A levegő nyomása, a barométer. A hó hatása, hőmérő. A légkör hőtünetényei. Elektromos és mágneses tünemények. A Föld alakja, nagysága, forgása és keringése. Időszámítás. A Hold és annak mozgása. A Föld helyzete a naprendszerben. Tankönyvek: Körösi, Földrajz III. füzet. Bpest, 1900. Vörös Cyrill, A fizikai és matematikai földrajz elemei. Bpest, 1902. *Hunnig István.*

Számtan, heti 3 órában. Összetett hármasszabály. Egyszerű és összetett kamatszámolás. Határidő-számolás. Lerovat-számolás. Állampapírok, részvények, váltók. Egyszerű és összetett társaságsszabály. Láncszabály. Elegyítés-szabály. Tankönyv: dr. Lutter Nándor, Közönséges számtan. Budapest, 1894. *Schandl Miklós.*

Rajzoló geometria, heti 2 órában. A távolság és a szög mérése a természetben. Párhuzamos és merőleges szerkesztése. A háromszög tulajdon-

ságain alapuló szerkesztések. Összeillő és hasonló idomok szerkesztése és tulajdonságaik alkalmazása a gyakorlatban. Sokszögek szerkesztése adott alkotórészek alapján. Stilizált levél és virágok rajzolása és egyszerű színezése.

Pataky Imre.

Tornázás, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok. Állások. Tag-szabadgyakorlatok: kar-, láb-, törzsgyakorlatok. Járó szabadgyakorlatok. Társas szabadgyakorlatok. Tornázó rendgyakorlatok: ellenvonulás, köralakítás, kanyarulatok a központ körül. Katonai rendgyakorlatok: kanyarodások, kettős rendekbe fejlődés. Szerygyakorlatok a korláton, nyújtón, köteleken, póznákon, a rézsütös és vízszintes létrán, lovon, bakon; magas-, távol- és kötél-ugrás. Torna-játékok.

Dezső Lajos.

Játék, heti 2 órában. Kapós, fogoly-játék, kötekedő, sintéres, várvédő, labdahajszó, üsd a harmadikat, magyar csatajáték, nagyméta, kótya.

Dezső Lajos.

Negyedik osztály.

Osztályfőnök: OLEJOVICS JÁNOS.

Hittan, heti 2 órában. Imádságok. A katekizmusból ismétlésül: A malszt eszközeiről. A szertartástanból: A szent helyek és az egyházi készletek. Az isteni tisztelet szent cselekményei. Az egyházi év. Tankönyvek: Kis Katekizmus. 46. kiadás. Bpest, 1901. Szulik József, A kath. anyaszentegyház szertartásai.

Zimányi Gyula.

Magyar nyelv, heti 4 órában. Epikus olvasmány: Arany János Toldija, nyelvi és tárgyi magyarázatokkal. Költőiek: Virág, Berzsenyi, Vörösmarty, Kölcsey, Tompa, Petőfi, Arany s az újabb elbeszélők és lírikusok költeményeiből szemelvények, a különböző versformákra való tekintettel. Kisfaludy Károly: Mátyás deákja. Prózai részletek: Heltai meséiből, Mikes leveleiből, Faludy Téli éjszakáiból. Leírások, értekezések és jellemrajzok. Ezen olvasmányok alapján a stílus kellékei, a prózai és költői stílus különbsége. Vers-tan: a magyar nemzeti és ó-klasszikai verselés s a nyugat-európai versformák. Polgári ügyiratok. Kéthetenként házi vagy iskolai írásbeli dolgozat 16. Tankönyvek: Lehr Albert, Arany J. Toldija. Budapest, 1893. Bartha-Prónai, Stiliztika. Bpest, 1903.

Dr. Károsi Sándor.

Német nyelv, heti 3 órában. Helyes olvasás és írás. A nyelvtan rendszeres áttekintése, különösen az igetan, névragozás, melléknév, számnevek, praepositiók és postpositiók. Válogatott költői és prózai olvasmányok fordítása, elemzése és emlézése. Kéthetenként egy írásbeli iskolai dolgozat. Tankönyvek: Albrecht János, Német nyelvtan. Bpest, 1906. U. a. Német olvasókönyv II. köt. Bpest, 1903.

Gombos Antal.

Latin nyelv, heti 6 órában. Olvasmányok: Q. Curtius Rufusból: Alexander kettévágja a gordiumi esomót. Dárius számbaveszi seregét és kivégezteli

a hiúságát sértő Charidemust. Alexander súlyosan megbetegszik; hű orvosa megmenti. Alexander Issus mellett legyőzi Dáriust. Alexander bevonul Babylonba. Alexander elfoglalja és felperzseli Persepolit. Alexander Porus királlyal csatát vív. J. Caesarból: Gallia felosztása. A helvetiusok kivándorlása (ki-hagyásokkal). A gallok és germánok szokásai. Ovidius Metamorphosisából: A világ négy kora. Az özönvíz. Deucalion és Pyrrha. Daedalus és Icarus. Memoriter: A három auctor életrajza latinul s a szövegből szebb részletek. A mondattanból: Az igecidők és módok, a mellé- és alárendelt mondatok. Az oratio obliqua. A figurák és tropusok. Aprosodia. A római naptár. Havonkint két iskolai írásbeli dolgozat magyarból latinra. Tankönyvek: Pirschala I. Latin nyelvtan; Latin olvasókönyv a III. és IV. osztály számára I. és II. k. Pozsony—Budapest.

Olejovics János.

Történelem, heti 3 órában. Az ország három felé szakadása. A török hódítás és következményei. A nemzeti felkelések és az ország egyesítése. A reformok által való újjászületés. A mai Magyarország megteremtése. Magyarország és Ausztria politikai földrajza. Tankönyv: Varga Ottó, A magyarok története II. r. Budapest, 1901.

Járvás Mihály.

Természetrajz, heti 3 órában. Néhány, leginkább ősszel található növényfaj leírása, kiváló tekintettel biológiai jelentőségükre. A biológiai anyag megértésére szükséges kémiai ismeretek röviden, a levegő és víz vizsgálatából kiindulva, az elemek és az organismusokban előforduló vegyületeik. Oxydálás, égés, redukálás. Sav, bázis, só egyszerűbb példákon. A növénytan tárgyalás megértéséhez szükséges szerves vegyületek. A növények sejt-, szövet-, alak- és élettana. Az osztályozás elvei: Linné rendszere és egy természetes rendszer váza. A nevezetesebb rendek tárgyalása, tekintettel a hazai nevezetesebb fajokra. A növények földrajzi elterjedése. Tankönyv: Pintér Pál, Növénytan. Budapest, 1902.

Hannig István.

Mennyiségtan, heti 3 órában. Bevezetés az algebra, összadás és kivonás egész számokkal. A pozitív és negatív számok összeadása, kivonása és szorzása. A hatvány. Kéltagúnak négyzete és köbe. Számok négyzetének és köbének kiszámítása. Osztlás és a törtszámokra vonatkozó műveletek. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel, kiterjeszkedve az arányok tanára. Tankönyv: Borossay D., Algebra II. k. Bpest, 1905.

Niklos János.

Rajzoló geometria, heti 2 órában. A kör érintője, húrja és ezek tulajdonságain alapuló szerkesztések. Különféle görbék, a kerület, a hajtalék és mentelék szerkesztése adott alkotórészek alapján; húrjaik és érintőik tulajdonsága és ezeken alapuló szerkesztések. Stilizált síkdiszitmények, görög és arab stílus egyszerű ékítmények rajzolása és színezése.

Pataky Imre.

Tornázás, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok. Térdelések, támaszfekvések. Tag-szabadgyakorlatok. Járó szabadgyakorlatok különféle lábtartással. Szökdelések. Társas szabadgyakorlatok kézi szerekkel. Tornázó rendgyakor-

Iatok; rendekbe, kettős rendekbe fejlődés menetben. Szergyakorlatok: lásd III. osztály.

Dezső Lajos.

Játék, heti 2 órában. Lásd III. osztály.

Dezső Lajos.

Ötödik osztály.

Osztályfőnök: GOMBOS ANTAL.

Hittan, heti 2 órában. Az igaz hitről általában és részletesen. A malaszt-ról. Tankönyv: dr. Titz Antal, Kath. hittan. III. kiad. Budapest, 1904.

Zimányi Gyula.

Magyar nyelv, heti 3 órában. Általános szerkezettan. Az előadás nemei és formái. A szerkezet, a feltalálás. A prózai műfajok: a leírás, elbeszélés, értekezés, a szóközi beszéd rendszeres ismertetése, megfelelő olvasmányokkal kapcsolatban. Lírai és kisebb elbeszélő költemények. Hat házi és három iskolai dolgozat. Tankönyv: Bartha-Prónai, Rethorika. Budapest, 1904.

Szalay István.

Német nyelv, heti 3 órában. Nyelv- és mondattani ismétlések. Mesék, leírások, románcok és költemények fordítása, elemzése és emlézése. A szó-kincs gyarapítása. Két hetenkint egy írásbeli iskolai gyakorlat. Tankönyvek: Albrecht János, Német nyelvtan. Budapest, 1904. és U. a. Német olvasó-könyv. Budapest, 1902.

Szepesi Bódog.

Latin nyelv, heti 6 órában. Az alaktan és mondattan részletes és pon-tos átisméltése. Olvasmány: Prózaiak: Cicero: De imperio Gnaei Pompei és pro Archia. Memoriter XV. c. Költőiek: Ovidius Metamorphosisából: Midas. Fastiból: Fabiusok veszte. Feralia. Gabii elfoglalása. Romulus és Remus kitevése. Róma alapítása. Cerialia. Arion. Memoriter: Fabiusok veszte. Cicero és Ovidius életrajza. Az olvasott szövegnek megfelelő régiségtni rész: Kéthetenkint írásbeli dolgozat az olvasott szöveg alapján. Tankönyvek: Schambach, De imperio Gnaei Pompei, Kapossy, Pro Archia Poeta, Csengeri, Szemelvények Ovidiusból.

Gombos Antal.

Görög nyelv, heti 5 órában. Hangtan. Névalaktan. Az ige-tanból az ω -végű igék. Az elméleti rész begyakorlására mondatok és kisebb elbeszélések fordítása görögből magyarra és magyarból görögre. Kéthetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyvek: dr. Maywald József, Görög nyelvtan. Bpest, 1900. Ugyanattól, Görög olvasókönyv. Bpest, 1903.

Olejovics János.

Történelem, heti 3 órában. Az ó-kor és története a nyugatrómai biro-dalom megbukásáig, különös tekintettel az államintézményekre és művelő-dési viszonyokra. Tankönyv: Szölgvény János: Világtörténelem I. r. Buda-pest, 1902.

Tóth Sándor.

Természetráajz, heti 3 órában. Az állati test szerkezete és élete, tekin-tettel az emberre. Az állati sejt, szövetek, szervek, szervrendszerek. Az állati

szervek berendezése alapján az állatkörök megismertetése, rendszerezése. Az egyes típusok általános és részletes jellemzése s az egyes osztályok főbb képviselőinek leírása, különös tekintettel hazánkra. Az állatok földrajzi elterjedése. Tankönyv: Pintér Pál, Állattan. Bpest, 1902. *Hannig István.*

Mennyiségtan, heti 3 órában. Elsőfokú egyenletek két és több ismeretlennel. Négyzetgyök és a másodfokú egyenlet egy ismeretlennel. Köbgyök. Számolás gyökmennyiségekkel. Geometria: a sík idomok meghatározása, összeillősége, hasonlósága, egyenlősége és a sík idomok területeinek megmérése. Tankönyvek: Borossay D. Algebra. Budapest, 1901. és dr. Lóky B., Geometria. Budapest, 1904. *Niklos János.*

Tornázás, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok. Állások. Tag-szabadgyakorlatok ellenkező oldalmozgásokkal. Birkózó gyakorlatok. Társas szabadgyakorlatok. Tornázó rendgyakorlatok: 8-as járás, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ kanyarulatok négyes sorokban. Katonai rendgyakorlatok: fejlődés rendekből és kettős rendekből; húzódás. Szergyakorlatok: könnyebb felületek a bakra és lóra helyből és iramodással, átugrások, kötél-ugrás, magas- és távol-ugrás fordulattal, fordulatok a magas és alacsony nyujtón, korláton, gyűrűhintán, vándormászás a póznákon, gyakorlatok a vízszintes és rézsútós létrán. Játékok. *Dezső Lajos.*

Játék, heti 2 órában. Csalogató, kótya, nagyméta, magyar csatajáték, halárvédő, füles labda, rugdaló. *Dezső Lajos.*

Hatodik osztály.

Osztályfőnök: NÉMET KÁROLY.

Hittan, heti 2 órában. Az erkölcs és erkölbstan fogalma. Az erkölcsi jóról és rosszról általában. A parancsolatokról. Tankönyv: Dr. Titz Antal, Kath. erkölestán. II. kiadás. Bpest, 1906. *Zimányi Gyula.*

Magyar nyelv, heti 3 órában. Széptan, költői stíl- és verstan. A költői műfajok elmélete, tekintettel fejlődésük történetére a klasszikus és modern irodalomban. Költői művek iskolai és házi olvasása, kapcsolatban széptani taglalásukkal. Hat házi és három iskolai dolgozat. Tankönyv: Bartha-Prónai, Poetika és olvasókönyv. Budapest, 1904. *Német Károly.*

Német nyelv, heti 3 órában. A német ballada-költészet elméletileg és példákban. Költői és prózai olvasmányok nyelvi és tárgyi magyarázatokkal, azok fordítása, elemzése és emlézése. A szókincs gyarapítása; folytonos nyelvtani ismétlések. Stílus-gyakorlatok. Havonként két írásbeli iskolai dolgozat. Tankönyvek: mint az V. osztályban. *Gombos Antal.*

Latin nyelv, heti 5 órában. Olvasmányok: a) Liviusból: II. k. 1—2, 10. 33—35. III. 33—34. IV. 7—8. XXI. 1—4. 18. 32—36. XXII. 1—4. 43—49. b) Vergilius Aeneiséből: I. 1—158; II. 1—369. 506—558; 634—804. IV. 1—31; 53—90; 331—361; 437—449; 584—629. szemelvényekben.

Tárgyi magyarázatok: régiségtani, hitéleti és irodalomtörténeti ismeretek. Alak és mondattani ism. Verstan. — Stílusgyakorlatok. Havonként két iskolai írásbeli dolgozat magyarból latinra; félévenként egy latinból magyarra ex non lectis. Tankönyvek: Kalmár, Szemely. T. Livius római tört.-ből. Bpest, III. kiad. 1907. Wirth Gy., Szemely. P. Vergilius M. Aeneiséből. Bpest, 1905. Wagner-Horváth, Római régiségek és a római irod. tört. vázlata, Bpest 1,900.

Német Károly.

Görög nyelv, heti 5 órában. *ω*-végű igék, *ω*-végű igék V–VIII. osztálya. A mondattan főbb szabályai. Olvasmányok a Gyakorlókönyvből 1–46. Artaxerxes békeajánlatokat tesz. A hellén vezérek megöletése. Xenophon fellépése. A hellének meglátják a tengert. Megérkezés Trapezusba; hálaáldozatok. Xenophon és Sokrates életrajza. Xenophon Memorab. Sokrates nézete az istenekről. Az önuralom alapja minden erénynek. Herakles a való-úton. Lírai szemelvények Kallinos, Tyrtaios, Solon, Theognis, Mimnermos, Simonides, Babrios, Sapho, Anakreon költeményeiből és az anakreoni dalokból. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyvek: Maywald József, Görög nyelvtan. Budapest, 1900. Ugyanattól, Görög gyakorló és Olvasókönyv. Xenophonból és a görög lírikusokból. Budapest, 1901.

Dr. Károsi Sándor.

Görögptőló irodalmi olvasmányok, heti 3 órában. A) Görög irodalom: Az elégia-, epigramma-, iambos-költészet. Az aiol dalköltészet: Alkaios, Sappho, Anakreon. A dór karének-költészet: Bakchylides. Pindaros. A drámai költészet; eredete, fejlődése. Aischylos Oresteiaja; Sophokles: Antigone; Euripides: Iphigenia Taurisban. Irod.-történeti és régiségtani ismeretek. — B) Magyar irodalom: A magyar óklasszikai iskola; Baróti, Révai, Rajnis, Virág. Csokonai anakreoni dalai. Kazinczy epigrammaköltészet. Berzsenyi ódái. A klasszikai költészet Berzsenyi után. Tankönyvek: Badies, Magyar irodalmi olvasmányok II. r. Budapest, 1902. Csengeri, Oresteia. Budapest, 1901. Sophokles—Csiky, Antigone. Euripides—Kempf, Iphigenia Taurisban. Wagner—Horváth, Görög régiségek és a görög irodalom-történet vázlata. Budapest, 1900.

Német Károly.

Görögptőló rajz, heti 2 órában. Testek, testesoportok, stilszerű vázák és egyéb tárgyak természet után való rajzolása és festése. *Pataky Imre.*

Történelem, heti 3 órában. Az újkor története a westfáli békéig; különös tekintettel az államintézményekre és művelődési viszonyokra. Tankönyv: Szölgvény János, Egyetemes történet II. k. Bpest, 1903. *Járvás Mihály.*

Természetrajz, heti 3 órában. Atom és molekula elmélet. Vegysúlytani törvények. A képletek fogalma és jelentősége. Alkalmas ásványok felhasználásával a bázisok, savak s gyakorlati értékük. A sók elmélete és fajaik. Kémiai egyenletek s ezek alapján egyszerűbb stoichiometriai feladatok meg-

oldása. Az ásványok leírása alaki, fizikai és kémiai tulajdonságaik alapján. Az egyszerű kőzetek megismertetése ásványtani alapon s az összetett kőzetek általánosan elterjedt fajai. A geologia alapvonalainak ismertetése. Tankönyv: Pintér Pál, Ásványtan kémiával. Bpest, 1903. *Hannig István.*

Mennyiségtan, heti 4 órában. Algebra: a hatványozás általánosítása zérus, negatív és tört kitevő esetére. Műveletek racionális kitevős hatványokkal. A számrendszer fogalma. Műveletek a tízes rendszerben. A logaritmus fogalma. A Briggs-féle logaritmus-rendszer alkalmazása. Számítási és mértani haladvány. Geometria: a kör kerülete és területe. A trigonometria tantételei és azok alkalmazása a háromszög meghatározására, valamint földmérési és magasságmérési feladatokra. Tankönyvek: Borossay D., Algebra II. k. 1905. Lóky B., Geometria. Budapest, 1904. Ötszámjegyű szorzási és szögmértani táblák. 1892. *Niklos János.*

Torna, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok. Három és négy részből álló összetett taggyakorlatok. Birkózó gyakorlatok. Társas szabadgyakorlatok. Tornázó rendgyakorlatok, füzérek. Katonai rendgyakorlatok: kettős rendekbe fejlődések, húzódások, kanyarodások menetben. Szergyakorlatok: lásd V. osztály. Tornajátékok. *Dezső Lajos.*

Játék, heti 2 órában. L. V. osztály.

Dezső Lajos.

Hetedik osztály.

Osztályfőnök: DR. KÁROSI SÁNDOR.

Hittan, heti 2 órában. A kath. egyház külső és belső története napjainkig, különös tekintettel a magyar egyházi viszonyokra. Tankönyv: dr. Titz Antal, A rom. kath. egyház története, II. kiad. Bpest, 1906. *Zimányi Gyula.*

Magyar nyelv, heti 3 órában. Irodalomtörténet: a magyar nemzeti irodalom ismertetése 1820-ig. Az egyes korszakok művelődés- és művészet-történeti jellemzése; ezeknek az irodalommal való viszonya. A kiválóbb írók munkáinak, a rájuk vonatkozó tanulmányoknak olvasása; ezek mintájára a jobb műveknek önálló fejtegetése és méltatása. Nyelvtan: a magyar nyelv életében nyilvánuló főbb jelenségek; a magyar nyelv rendszerének áttekintése. Havonként egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyvek: dr. Bartha József, A magyar nemzeti irodalom története. I. k. Budapest, 1905. Szinnyei József, A magyar nyelv. Budapest, 1902. *Német Károly.*

Német nyelv, heti 3 órában. Goethe Hermann und Dorothea-jának, Schiller Wilhelm Tell-jének szemelvényekben, valamint egyes prózai darabok olvasása nyelvi és tárgyi magyarázatokkal, azok fordítása és elemzése. Etyimológiai fejtegetések. Emlézés. Beszédgyakorlatok. Nyelvtani ismétlések és mondattan. Az irodalomtörténetből: régi német nyelvemlékek és az első virágzás kora. Lessing és Herder. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat.

Tankönyvek: Albrecht J., Német nyelvtan. Budapest, 1905. Albrecht J., Német olvasókönyv. Pozsony, 1903. Weber, Goethe Hermann und Dorothea-ja. Budapest, 4. kiadás, 1897. Heinrich, Schiller Wilhelm Tell-je. Bpest, 1900.

Gombos Antal

Latin nyelv, heti 5 órában. Sallustius: Bellum Iugurthinum némi kihagyással. Vergilius: Aeneis VI., VIII. 608—731., IX. énekből 176—449. sorok. Cicero: in Verrem IV. részletek. Alak- és mondattani ismételések. Régiségtan. Irodalomtörténet. Kéthetenként iskolai írásbeli dolgozat felváltva latin-magyar-, magyar-latinra. Tankönyvek: Bartal—Malmosi, Sallustius; Pirchala, Vergilius; Incze, Cicero In Verrem IV. Wagner—Horváth, Római régiségek.

Dr. Károsi Sándor.

Görög nyelv, heti 5 órában. Hom. Odys. I., VI., IX., XI., Herodoti I. 26., 28—33.; III. 39—43., 80—84.; VI. 109—117.; VII. 207—213.; 217—219., 223—228., VIII. 70—71., 74—88., 95—96. Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyvek: Csengeri János, Homeros Odysseiája. Budapest, 1896. Geréb József, Görög prózai szemelvények Herodotosból, Xenophonból és Platon irataiból. Bpest, 1897.

Olejovics János.

Történelem, heti 3 órában. Egyetemes történet a magyar nemzet történetével kapcsolatosan 1648-tól 1871-ig. Ezzel kapcsolatban Európa és Amerika nevezetesebb államainak történeti, földrajzi és politikai ismertetése, mindenütt súlyt fektetve az illető ország ipari és kereskedelmi, valamint kulturális előhaladására. A parlamentárizmus lényegének ismertetése. Tankönyv: Szölygény János, Világtörténet III. k. Bpest, 1903.

Járvás Mihály.

Természettan, heti 4 órában. A pont mekhanikája. Szilárd, cseppfolyó és légnemű testek mekhanikája. Hangtan. Fénytan. Tankönyv: Vörös Cyrill dr., Kísérleti természettan. Bpest, 1901.

Niklos János.

Mennyiségtan, heti 3 órában. Algebra: kamatos-kamat- és járadék-számítás. A végtelen geometriai haladvány, szakaszos tizedes törtek. A másodfokú egyenlet elmélete. A négyzetesre visszavezethető egyenletek. A másodfokú függvény szélső értékei. Geometria: a stereometria legfontosabb tételei. A szabályos testek s a hasáb, gúla, henger, kúp és gömb felszíne és köbtartalma. Tankönyvek u. a., mint a VI. osztályban.

Schandl Miklós.

Tornázás, heti 2 órában. Szabadgyakorlatok. Összetett tag-szabadgyakorlatok, váltva és összekötve járással. Birkózó gyakorlatok, társas szabadgyakorlatok vasbotokkal. Tornázó rendgyakorlatok: füzerek. Katonai rendgyakorlatok: húzódások menetben, fejlődések rendekből, kettős rendekből. Szergyakorlatok: a csapatok erejének és ügyességének megfelelő gyakorlatok. Súlyemelés, súlydobás. Tornajátékok.

Dezső Lajos.

Játék, heti 2 órában. Lásd V. osztály.

Dezső Lajos.

Nyolcadik osztály.

Osztályfőnök: SCHANDL MIKLÓS.

Hittan, heti 2 órában. A kath. egyház külső és belső története napjainkig. Tankönyv: dr. Titz Antal, A róm. kath. egyház története, különös tekintettel a magyar viszonyokra. Budapest, 1900. *Zimányi Gyula.*

Magyar nyelv, heti 3 órában. A magyar nemzeti irodalom ismertetése; az egyes korszakok művelődéstörténeli méltatása; annak az irodalmi irányzatokkal való összekapcsolása. A jelentékenyebb műveknek a reájuk vonatkozó tanulmányok alapján való tüzetesebb fejtegetése. Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyv: Beöthy Zsolt, A magyar nemzeti irodalom történeli ismertetése. II. rész. Budapest, 1903. *Német Károly.*

Német nyelv, heti 3 órában. Goethe Iphigenie auf Tauris-ának, valamint egyéb költői és prózai darabok olvasása és fordítása, megfelelő nyelvi és tárgyi magyarázatokkal. Etymologiai fejtegetések. Beszédgyakorlatok. Nyelvtani ismétlések és mondattan; stílus-gyakorlatok. Az irodalomtörténetből: a második virágzás kora, ennek nevezetesebb költői. A 19-ik századból: A romantikus iskola, Uhland, Heine, Grillparzer és Lenau. Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyvek: Szemák István, Mondattan. Bpest, 1895. Albrecht, Német olvasókönyv IV. r. Bpest, 1903. Maywald, Goethe Iphigenie auf Tauris-a. *Gombos Antal.*

Latin nyelv, heti 4 órában. Horatii Carm. I. 1, 3, 4, 10, 11, 14, 20, 22, 31, 34.; II. 3, 7, 10, 14, 16, 17, 18.; III. 1, 3, 29, 30.; IV. 7; Epod. 1, 2, 4, 7, 13.; Sat. I. 1, 6.; Epist. I. 4.; II. 3. (Epist. ad Pisones nagyrésztben). Carm. saec. Taciti Annalium I. 1–15. II. 71.; VI. 56, 57.; XV. 38–44.; Histor. V. 9–13. Agricolae: 44. Nyelv-, mondat- és régiségtan, irodalomtörténet. Kéthetenként iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyvek: Bartal—Malmosi, Horatii opera omnia. Bpest, 1880. Dávid-Pozder, Tacitus. Bpest, 1889. Wagner-Horváth, Római régiségek és irod. tört. Bpest, 1890. *Scalay István.*

Görög nyelv, heti 4 órában. Hom. II. I., VI. 369–529. XVIII. XXII. Platon Apológiájából: I–IX., XIX., XX., XXXIII. f.; Kriton egészen. Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Tankönyvek: Csengery J., Homeros Iliása. Bpest, 1902.; Geréb J., Görög prózai szemelvények Herodotos, Xenophon és Platon irataiból. Bpest, 1897. *Dr. Károsi Sándor.*

Történelem, heti 3 órában. Magyarország oknyomozó története, legfőbb tekintettel az állami intézmények, a szellemi műveltség, az ipar- és kereskedelem fejlődésére. Magyarország a jelenben. Tankönyv: Jászai Rezső, Magyarország oknyomozó története. Budapest, 1904. *Tóth Sándor.*

Természettan, heti 4 órában. Hőtan. Az elektromosság és mágnesség tana. A kozmografia elemei. Tankönyv: dr. Vörös Cyrill, Kísérleti természet-tan. Budapest, 1901. *Schandl Miklós.*

Mennyiségtan, heti 2 órában. Algebra: kapcsolási műveletek. A kéttagú kifejezések szorzása és hatványozása pozitív egész kitevővel. Geometria: a derékszögű gömbháromszög meghatározása. A gömb-háromszögtan sinus- és cosinustétele. Az algebra és geometria összefoglaló áttekintése. Tankönyvek ugyanazok, mint a VI. osztályban. *Schandl Miklós.*

Bölcészeti előtan, heti 3 órában. Psychologia: A lelki jelenségek. Az idegrendszer. A test és lélek. A temperamentum fajai. Az öröklés és alkalmazkodás. Az érzet. A lelki tünetnyek időbeli lefolyása. A képzet. Az öntudat. Az associatio idearum. Az emlékezés fajai. A képzelem. Alvás és álom. Apperceptio. Az érzelem és fajai. Az akarat. A lelki betegségek. Logika: A logika feladata. A fogalom, ítélet és következtetés. A syllogismus fajai. Az inductio. Az analog-következtetések. A meghatározás, felosztás és bizonyítás. A módszer. Az egyes tudományok módszere. Olvasmányok: A lélektan és erkölestan köréből. Tankönyv: Szitnyai Elek, Lélektan és Logika. Budapest, 1902. *Dr. Tóth György.*

Tornázás, heti 2 órában. Lásd VII. osztály.

Dezső Lajos.

Játék, heti 2 órában. Lásd V. osztály.

Dezső Lajos.

2. Rendkívüli, nem kötelezett tantárgyak.

Francia nyelv, heti 2 órában. Helyes olvasás és írás, az alakban elemei, a beszédrészek és azok alkalmazása, költői és prózai darabok olvasása, fordítása és elemzése, egyes darabok emlézése, francia kifejezések, beszédgyakorlatok. Tankönyv: Bartos Fülöp és Chovancsák István dr., Francia nyelvtan. Budapest, 1906. *Schandl Miklós.*

Gyorsírás, kezdőknél és haladóknál heti 1--1 órában.

Kezdőknél: a Gabelsberger—Markovics rendszerű gyorsírásnak levelező része.

Haladóknál: a Gabelsberger—Markovics rendszerű gyorsírásnak vitairási része. Gyakorlatul különböző gyorsaságú diktátumok leírása szolgált. Tankönyv: Bódogh János, A magyar gyorsírás kimerítő tankönyve I. és II. r. Szeged, 1905. *Dr. Károsi Sándor.*

Ének, heti 2 órában.

I. osztály. Heti 1 óra. Elmélet. Alapismeretek. A hangok felírása: ritmus és dallam; egyszerű ütemek; nyolcadok és hangterjedelem; a hangsorok elmélete; természetes hangközök; származtatott hangok és módosító jelek; a helyes éneklés szabályai.

Gyakorlat: Hangsoréneklés (Kem. C. G. és F.); ritmikai és hangtalálási gyakorlatok; hangközök. Tankönyv: Erődy—Szent-Gály, Módszeres énektan I. f. Középkiskolákra 29478/1906. sz. alatt engedélyezve.

II. osztály. Heti 1 óra. Elmélet. Kemény hangsorok képzése 5 keresztig és bé-ig; nagy és kishangközök.

Gyakorlat. Az I. osztályban gyakoroltaknak ismétlése és kibővítése. Tankönyv, mint az I. osztályban, II. f.

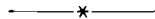
Karének, heti 3 órában. A II—VIII. osztályok növendékeiből alakított vegyeskar egyházi és világi művek begyakorlásával foglalkozott, különös tekintettel a szabatos előadásra. Az egyházi énekek betanulására segédkönyvül szolgált Szepesi I., Zasskovszky, Karsai—Szent-Gály; a világiaknál dr. Harrach J. Magyar Áron című gyűjteménye. *Szent-Gály Gyula.*

Zene, kezdőknél és haladóknál heti 1—1, összesen 2 órában.

Kezdőknél: az elméleti részből: a hegedű részeinek ismertetése, vonalrendszer, kulcs, hangjegyek nevei és időértékük, szünetjelek, egyszerű ütemek. Gyakorlati rész: állás-, hegedű- és vonótartás, gyakorlatok az üres húrokon a vonókezelés elsajátítására, ritmikai gyakorlatok. Tankönyv: Szent-Gály, Zeneelmélet és Bloch J., Hegedűiskola I. rész.

Haladóknál: az elméleti részből: összetett ütemek, hangsorok és hármas hangzatok négy keresztig és bé-ig, természetes hangközök. Gyakorlati részből: az elméleti ismeretnek megfelelő gyakorlatok játszása. Tankönyv: mint a kezdőknél, továbbá Wohlfart op. 54. I. rész. Bloch F. op. 16. és Dankla „Ductek“ I. füzet.

Zenekari gyakorlatok, heti 2 órában. A haladó zenészekből alakult zenekar a vegyes karral együtt a következő zenekari művekkel működött közre az iskolai ünnepélyeken: Müller M. „Kossuth induló“, Erkel F. Részletek a „Hunyadi László“ operából, Kéler B. „Alföldi búcsúhangok“, Mendelsshon B. „Nászinduló“, Delibes „Coppélia“ keringő, Erkel F. Kar- és bordal a „Bánk-bán“ operából, Bachó S. „Honvéd díszörség“ induló.

IV.

Írásbeli feladványok.

1. Magyar nyelvből.

V. osztály. 1. Szünidei élmények. 2. A kecskeméti Kossuth szobor. (Leírás.) 3. Szondi halála. (Elbeszélés.) 4. Szabadon választott tárgy. (Iskolai.) 5. Zrínyi, a költő jelleme. 6. Napi munkám. (Iskolai.) 7. Ünnepi beszéd márc. 15-én. 8. Kölcsey Parainesis. Fejtegetés. (Iskolai.) 9. A magyar történet tanulása érdekes és fontos. (Értekezés.)

VI. osztály. 1. Dicső és fenséges-e a költő hivatása? Kifejtés. (Iskolai.) 2. A hangsúlyos és időmértékes verselés. (Ismertetés.) 3. A népmese sajátosságai Petőfi János vitéze alapján. (Értekezés.) 4. A „Zrinyiász“ főhőse. (Jellemrajz.) 5. Az eposz és a regény tárgya, szerkezete, főhőse. Összehasonlítás. (Iskolai.) 6. A falusi kis leány Pesten. Életkép. (Tartalom.) 7. A magyarokhoz. (Fejtegetés.) 8. Shakspere Coriolanusának szerkezete. Értekezés. (Iskolai.) 9. Árpád ünnepélyünk Alpár mezején. (Leírás.)

VII. osztály. 1: A nemzeti irodalom történetének ismerete hasznos és fontos. (Buzdító beszéd.) 2. Az eposz, a regény és a dráma hőse. (Eszthetikai tanulmány.) 3. Ilosvai Selymes P. és Arany Toldija. (Egybevetés.) 4. A szigeti veszedelem hőseinek jelleme. (Jellemrajz.) 5. Milyen eszmeáramlatok hatottak nemzetünkre és minő hatást idéztek elő irodalmunkban 1000—1664-ig? (Értekezés.) 6. Gyöngyösi Murányi Venusa. (Fejtegetés.) 7. Révai Miklós emlékezete. (Halála 100. évfordulóján.) Emlékbeszéd. 8. Kazinczy és a nyelvújítási harc. Értekezés. (Iskolai.) 9. Miként hatott reám Alpár mezején lefolyt Árpád-ünnepségünk?

VIII. osztály. 1. A tragikum és komikum. (Eszthetikai párhuzam.) 2. A két Kisfaludy érdemei irodalmunkban. (Értekezés.) 3. Árpád és Zalán Vörösmarty eposzában. (Jellemrajz.) 4. Jósika Miklós regényei. (Méltatás.) 5. Tompa allegóriás költészete. (Ismertetés.) 6. Arany Jánosnak a hazai történelemből vett balladáit. (Fejtegetés.) 7. A népszimű története. (Értekezés.) 8. Ujabb elbeszélőink közül melyik a kedvelt író és miért? Kifejtés. (Iskolai.)

Görögpótló magyar dolgozatok. VI. osztály. 1. A görög líra fejlődése. (Értekezés.) 2. Sophokles Antigone-jának jellemei. (Fejtegetés.)

2. Érettségi feladványok.

A júniusi vizsgálatokhoz.

a) Magyar nyelvből.

A társulásra irányuló törekvések irodalmunkban s a tud. Akadémia. (Értekezés.)

Jelesen dolgozott 7, jól 4, elégségesen 8, elégtelenül 1; összesen 20.

b) Latin nyelvből.

C. Tac. Hist. lib. I. cap. 40, 41.

Jelesen dolgozott 5, jól 9, elégségesen 5, elégtelenül 1; összesen 20.

c) Mennyiségtanból.

Algebra: Valaki családja részére 90000 koronát hagy örökségül oly föltétellel, hogy a kamatokból a család évenként annyit használhat föl, hogy

18 év múlva, mikor az örökösök közül a legkisebb is nagykorúvá lesz, 100000 korona tőkájük legyen. Hány koronát költhet el a család évenként, ha a pénzintézet évi 4°/_o mellett tőkésít, a család fönntartására fordítható összeget pedig minden év végén fizeti ki?

Geometria: Mekkora egy háromszögnek oldalai és szögei, ha területe $2s = 165$ m., területe $t = 1225.48$ cm²., és γ szöge $= 80^\circ 39' 5.4''$?

Jelesen dolgozott 5, jól 4, elégségesen 10, elégtelenül 1; összesen 20.

—*—

V.

A főgimn. története az 1906—907. tanévben.

1. *Változás a tanári karban.* A kegyes-tanítórend főtisztelendő kormányának 1906. augusztus 11-ikén 856. sz. a. kelt rendeletével Hatvani Ede Nagykárolyba helyeztetett át tanárnak; helyét Nagykárolyból Niklos János tanár foglalta el.

2. *Az iskolaévi lefolyása.* Az 1906. évi aug. 28-án megtartott alakuló gyűlés után aug. 30. és 31-ikén voltak a pótló-, javító- és magán-osztályvizsgálatok; szeptember hó 3 első napján voltak a beiratások; beiratkozott 297 nyilvános és 6 magántanuló, összesen 303. Apadás a mult tanévhez képest 17.

Szeptember 4-ikén ünnepélyes Veni Sancte-val nyitottuk meg a tanévet; majd 6-ikán, az iskolai törvények és fegyelmi szabályok megismertetése után megkezdődtek a rendes előadások s a hivatalos szünetek leszámításával megszakítás nélkül folytak június hó 14-ig, amikor megkezdődtek az osztályvizsgálatok. Június 29-ikén a tanévet Te Deum-mal fejeztük be.

A tanulók egészségi állapota megnyugtató volt; huzamos ideig tartó betegség kevés fordult elő. Dr. Keeskeméli Lajos főorvos 2 ízben vizsgálta meg a tanulók szemeit; kisebb fokú trachomát 3 tanulóánál talált, kik azóta állandóan gyógykezelés alatt vannak.

A tanári karban 2 esetben vált szükségessé a helyettesítés 2 tanárnak betegsége miatt.

3. *Valláserkölcsi és fegyelmi állapot.* A nap-nap mellett sajnosan tapasztalható erkölcsi züllesztések, a komoly munka nélkül való boldogulni akarás szomorú tünetei, megszívlelendő, de szép kötelességet rónak minden magyar tanárra, hogy tanítványaikat valláserkölcsi nevelésben részesítsék, hogy a komoly munkához szoktassák, illetőleg a komoly munkát velők meg-

kedveltség. Mindezt pusztán szóval, intésekkel, figyelmeztetésekkel kevés tanulónál lehet elérni; itt az eredményt a példaadás biztosíthatja.

Tanintézetünk ifjúságában általában megvolt a jóra való hajlandóság; fáradozásunkat általában megnyugtató erkölcsi siker kísérte. A szülők és ezek helyetteseinek közreműködése nagyban hozzájárult az elért sikerhez; továbbra is így biztosítható a tanári testület működése.

A róm. kath. vallású tanulók a téli hónapok kivételével minden nap jelen voltak a szent misén; vásár- és ünnepnapon pedig egész éven át volt szent mise, melyet vasárnapokon félórai szent beszéd előzött meg. Az adventi és nagyböjti időszakban minden vásár- és ünnepnapon litánia is volt. A szent gyónást és áldozást a tanulók négyszer végezték; nagyhéten pedig három szent gyakorlatuk volt; megjelentek továbbá tanáraik vezetése mellett az egyházi körmeneteken, június 8-ikán pedig a kegyesrendiek templomában a szentségimádáson is.

A nem róm. kath. vallású növendékeink saját lelkészeik vezetése és útmutatása szerint végezték vallásos kötelességeiket.

4. Évközben érkezett fontosabb leiratok:

a) A nm. vallás- és közokt. Miniszter elrendeli, hogy 1906. okt. 29-ikén Rákóczi-ünnepély tartassék és e napon az előadások szüneteljenek. 3846. eln. sz. Min. — 2008. okt. 17. föig.

b) A nm. vallás- és közokt. Miniszter a „Szilágyi“-féle iskola-alapítvány bemutatott alapítólevelét jóváhagyja. 99,915./1906. dec. 11. Min. — 2466. dec. 31. föig.

c) A nm. vallás- és közokt. Miniszter az Egerben tartandó kerületi tornaverseny ügyében ir. 410./1907. jan. 14. Min. — 174. febr. 10. föig.

d) A nm. vallás- és közokt. Miniszter a kulturális előadások bemutatott tervezetét jóváhagyja. 9593./1907. febr. 5. Min. — 235. febr. 12. föig.

e) A kecskeméti róm. kath. egyházközség főgondnoka átír, hogy az 1907/8. tanévtől a tandíjat felemelte és pedig a helybeli róm. kath. vallású tanulóknak 30 koronára, a vidéki katolikusoknak és a más vallásúaknak 48 koronára. 106/907. jan. 27.

f) A nm. vallás- és közokt. Miniszter a kiskunfélegyházi városi kath. főgimnáziumban a folyó évi június hóban tartandó szóbeli érettségi vizsgálatokon az elnökléssel dr. Tóth György főgimnáziumi igazgatót bízza meg. 35,323./1907. ápr. 25. Min.

g) A róm. kath. egyházközség főgondnoka átír, hogy az Alpáron rendezendő Árpád-ünnepély költségeihez a szegény tanulók segélyezésére 120 koronát engedélyez az 1906/7. tanévi tandíjából. 146./1907. máj. 14.

h) A róm. kath. egyházközség főgondnoka értesítést küld, hogy az 1907/8. tanévtől a tápintézetben a róm. kath. vallásúak havi 16, a más vallásúak havi 18 koronát fizetnek. 176. jun. 15. 1907.

5. *Látogatások:*

a) Ngs. Spitkó Lajos, kir. tanácsos, tanker. kir. főigazgató, december 14., 15. és 17-ikén tartotta meg hivatalos látogatását, melynek eredményét a dec. 19-én tartott tanácskozmányon közölte a tanári karral.

b) Főtisztelendő Fekete Endre, kegyes-tanítórendi kormánysegéd, április 30-ikán a VI., VII. és VIII. osztályokat látogatta meg.

6. *Ünnepélyek és kegyeletes emlékezések:*

a) 1906. szept. 10-én, b. emlékü Erzsébet királynénk halálának évfordulóján, ünnepélyes gyász-istentiszteletet tartottunk.

b) 1906. okt. 4-ikén Ó Felségének, apostoli királyunknak névünnepén ünnepélyes istentiszteleten jelentünk meg.

c) 1906. október 6-ikán az aradi vértanúkért tartott gyász-istentiszteleten vett részt az ifjúság, mely után iskolai ünnepély is volt.

d) *Rákóczi-ünnep.* 1906. okt. 27-ikén, mikor a nagy fejedelem hamvai a hazai földre érkeztek, a plébánia-templomban tartott ünnepélyes gyász-istentiszteleten megjelent az egész ifjúság tanáraival egyetemben; okt. 28-ikán reggel pedig, mikor a vezérlő fejedelem hamvai Kecskemétre érkeztek, a fogadáson megjelent tanintézetünk ifjúsága is, a 4 felső osztály tanulói láklyakkal álltak sorfalat a pályaudvaron. Október 29-ikén a kegyes-tanítórendiek templomában tartott requiemen vett részt az ifjúság, mely után a tornacsarnokban Rákóczi emlékének szentelt ünnepet tartottunk. Az ünnepi beszédet Tóth Sándor tanár mondta.

e) 1906. november 1-én Kecskemét jeles szülöttének, Katona Józsefnek sirjánál tartottunk ünnepélyt; a tanulók éneke, szavalata és emlékbeszéde után a síremléket megkoszorúztuk.

f) 1906. november 19-ikén a tornacsarnokban Erzsébet-ünnepélyt tartottunk, melyet szent mise előzött meg.

g) 1907. február 2-ikén a kegyes-tanítórend alapítójának, Kalazanti Szent Józsefnek emlékünnepét ültük; Kalazantiról Gombos Antal tanár tartott felolvasást.

h) 1907. március 15-ikén a szabadságharc emlékünnepét tartottuk meg a tornacsarnokban.

i) 1907. április 11-ikén az 1848-iki törvények szentesítésének emlékére volt iskolai ünnepélyünk.

j) 1907. április 12-ikén (márc. 29-ike helyett) b. Koháry István országbíróért, a kecskeméti róm. kath. főgimnázium alapítójának lelkiüdvéért tartott gyász-istentiszteleten jelent meg az ifjúság.

k) 1907. május 21-ikén a honszerző Árpád fejedelem halálának ezeréves évfordulója alkalmából az egész intézet ifjúsága tanúrai vezetésével Alpárra ment ki s ott ültük meg a honfoglaló emlékét. Az emlékbeszédet Szalay István tanár mondta. Az ünnepélyen Kecskemétről is, a környék-

ről is igen sokan vettek részt; az alpári iskolák pedig zászló alatt vonultak ki az ünnepség helyére; Alpár község plébánosának, előljáróságának itt is köszönetet mondunk a szíves és előzőkeny fogadtatásért; nemkülönben Kecskemét városának is az ifjúság irányában tanúsított sokirányú figyelméért.

l) 1907. június 1-én folyt le a záróünnepély a város közönségének igen nagy érdeklődése mellett. Ének-, zene- és szavalat-vizsgálat volt ez, melyhez járult az 1906/7. tanévi pályázatok eredményének kihirdetése és végül az intézet igazgatójának záróbeszéde.

m) 1907. június 8-ikán a kegyesrendiek templomában tartott szentség-imádáson vett részt a róm. kath. ifjúság.

Ugyane napon a szent mise végeztével ünnepélyes Te Deum volt apostoli királyunk megkoronázásának 40-ik évfordulója emlékére; majd a tornaacsarnokban iskolai ünnepély volt; az ünnepi beszédet a főgimn. igazgatója mondta, ki ezen alkalmat felhasználta a „*Békénap*“ jelentőségének megmagyarázására is.

7. *Ismeretterjesztő felolvasások.* E helyen felemlítjük, hogy a február és március hónapokban a helyi középiskolák által rendezett 6 kulturális felolvasás közül kettőt tartott a mi tanintézetünk és pedig febr. 23-án Szent-Gály Gyula „*A mi nőtünk*“ címmel; a másodikat pedig dr. Károsi Sándor tartotta „*A görög és római építőművészet remekei*“ címmel. Mindkét felolvasáson szép számmal volt képviselve a város közönsége. A felolvasások ez évben a róm. kath. főgimn. tornaacsarnokában voltak.

8. *A tanári kar irodalmi működése.* a) Dr. Károsi Sándortól a jelen tanévi értesítőben „*Marcus Minucius Felix Octaviana*“ címmel fordítás jelent meg.

Ugyancsak dr. Károsi Sándortól a Florencében megjelenő „*Ephemerides Calazantianae*“ folyóiratban latin nyelven folytatólagosan jelenik meg a következő című értekezés: „*Quibusnam scriptoribus non christianis Minucius Felix in „Octavio“ componendo usus sit?*“

b) Német Károlytól a helyi lapokban jelentek meg közlemények.

9. *Vizsgálatok.* a) *Érettségiek.* A szeptember és december hónapokban megtartott pótló- és javító érettségieken, valamint a június hó 5., 6. és 7-ikén megtartott rendes tanévvégi érettségi vizsgálatokon is ngos Spitzkó Lajos, kir. tanácsos, tanker. kir. főigazgató elnökölt.

b) *Osztályvizsgálatok.* A VIII. osztály osztályvizsgálatai május hó 10—15-ig folytak le. Az I—VII. osztályoké pedig június hó 14—25-ig bezárólag tartattak meg. A hittani vizsgálatokon ngos Hanusz István c. prépost, főreáliskolai igazgató elnökölt, mint püspöki biztos.

c) Minthogy tanintézetünk jelentkezők hiányában az Egerben tartott kerületi tornaversenyen nem vett részt, június 20-ikán helyi tornaversenyünk

volt, mely alkalommal elismerő okiratot nyertek: Repesik Géza és Szelei Zsigmond III., Bátri Géza IV., Kerekes Gyula és Révész Sándor V., Kovács Ferenc és Móczár Antal VI. oszt. tanulók.

Könyvjutalmat kaptak: Orbán Lajos III., Gyenes István V., Bátri Ferenc és Niklos Ferenc VI., Chiovini Béla, Karl János és Paleta Frigyes VII. o. t.

10. *Tanulmányi kirándulás* 7 ízben volt Kecskemét környékére.

— * —

VI.

A főgimnázium külső viszonyai.

1. **A főgimnáziumi bizottság.** A főtartó testület, a róm. kath. egyházközség, a főgimnázium anyagi ügyeinek gondozására főgimnáziumi bizottságot alakított, melynek elnöke Bagi László, Kecskemét th. város helyettes polgármestere és a róm. kath. egyházközség főgondnoka; tagjai pedig: Dömötör Sándor, kir. közjegyző, Kada Elek, polgármester, Kovács Sándor, földbirtokos és takarékpénztári igazgató, Rapesányi Kálmán, városi számvevő, dr. Stipl Károly, kir. törvényszéki elnök, Szabó Imre, kir. közjegyző, dr. Iványosi Szabó László, ügyvéd, Szabó László, járásbíró, dr. Tóth György, főgimn. igazgató, Tóth István, h. anyakönyvvezető és Zsigmond M. József, polgári iskolai tanár.

2. **Tápintézet.** A szegénysorsú tanulók anyagi helyzetén könnyítendő, a róm. kath. egyházközség tápintézetet tart fenn, ahol a kath. tanulók havi 16 koronáért, a nem kath. vallásúak havi 18 koronáért ebédet, vacsorát és reggelire kenyeret kapnak. Ezen intézet ügyeit egy 9 tagból álló felügyelő bizottság gondozza, melynek igazgatója ngos. és főtisztelendő Hanusz István, címzetes prépost és főreáliskolai igazgató; tanintézetünket e bizottságban Hannig István és Szalay István tanárok képviselték. A tápintézet helyisége a kegyes-tanítórendiek Régi-iskola-utcai bérháza. A tápintézetbe való felvételért a főreáliskola épületében a főreáliskolai igazgatóságnál kell jelentkezni.

3. **Az intézet jóltevői.** A Kecskeméti Takarékpénztár Egyesület és a Kecskeméti Iparhitelintézet és Népbank igazgatóságai 50—50 koronát, a Kecskeméti Központi Takarékpénztár és a Kecskeméti Leszámitoló- és Pénzváltó Bank igazgatóságai 30—30 koronát ajándékoztak részint jó tanulók jutalmazására, részint a kirándulási alap gyarapítására. — Dr. Szívós Ignác orvos 30 koronát adományozott tetszés szerinti jutalmazásra; Farkas Ignác, gyógyszerész, 20 koronát adományozott két szegénysorsú, törekvő tanulónk

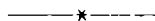
segélyezésére; Ottó Sándor, mérnök, 10 koronát adott egy felső osztályú jó matematikus jutalmazására; dr. Tóth György, igazgató, 10 koronával jutalmazta a szavalóverseny egyik nyertesét.

Az 1906/7. tanévi pályamunkák jutalmazásához is többen járultak, mint az a pályázatokról fölvevett jegyzőkönyv végén olvasható.

Tekintetes Dömötör Sándor, kir. közjegyző, mint már éveken át, így tanévben is 30 koronával jutalmazta meg a kegyes-tanítórendi növendékpapok énekkarának vezetőjét.

Könyvjutalmat adtak: a nm. vallás- és közokt. miniszter 3 kötetet; Dömötör Sándor, kir. közjegyző, 5 kötetet; Gyenes István, ny. árvaszéki ülnök, 2 kötetet; Fekete Mihály, Komor Gyula és Szél Nándor helyi könyvkereskedők 8—8 kötetet.

Fogadják a nemesszívű adazók e helyen is a tanintézet hálás köszönetét.

VII.

Könyv- és szertárak.

1. *A tanári könyvtár.*

Ez évi gyarapodás: *A) Ajándék útján:* 1. A vallás- és közoktatásügyi miniszteriumtól: Magyarország közoktatásügye 1904/5. — Mikes Kelemen törökországi levelei. — A magyar university extension 1904/5. — Havass Rezső, Dalmácia. — Herkules. — Hivatalos közlöny. — Egészség naptár 1907. — 2. A földművelésügyi miniszteriumtól: Jelentés Magyarország selyemtenyésztéséről 1906. — 3. A budapesti tudományegyetemtől: Békefi Remig, Emlékbeszéd Rákóczi Ferencről. — 4. Szerzők és kiadóktól: Kozma—Körösi, Földrajzi atlasz (Stampfel). — Szemere Miklós, Interpelláció sajtóügyben, a Balkánról. — Eszterházy Sándor, Székfoglaló beszéd, Társadalmi kiválás és kiválasztás. — Szent-Gály Gyula, A mi nótáink. — Vay Péter, Kelet császárai és császárságai (Franklin). — Vajda Viktor, Elvesztett boldogság (Pátria). — Összesen 17 mű, 18 darab.

B) Vétel útján: I. Folyóiratok: 1. Museum. 2. Képes Folyóirat. 3. Ethnographia. 4. Századok. 5. Philologiai Közlöny. 6. Országos Tanár-egyleti Közlöny. 7. Magyar Tanügy. 8. Magyar Paedagogia. 9. Tornaügy. 10. Archaeologiai Értesítő. 11. Budapesti Szemle. 12. Filozófiai Közlöny. 13. Zeitschrift für oesterr. Gymnasien. 14. Természettudományi Közlöny és Pótfüzetek. 15. Állattani Közlemények. 16. Növénytani Közlemények. 17. Che-

miai Folyóirat. 18. Akadémiai Értesítő. 19. Nyelvtudományi Közlemények. 20. Math: s Termtud. Értesítő. 21. Nyelvtudományi Értekezések. 22. Történettudományi Értekezések. 23. Emlékbeszédek. 24. Társadalomtudományi Értekezések. 25. Magyarországi német nyelvjárások. 26. Magyar Nyelv. 27. A Rajz. 28. Alkoholizmus. 29. Földrajzi Közlemények. 30. Numizmatikai Közöny. 31. Religio. 32. Havi Könyvészet. 33. Az orsz. paedagogiai könyvtár és tanszermúzeum Hivatalos Értesítője. 34. A magyar nemzeti múzeum néprajzi osztályának Értesítője. — II. Egyes művek: 1. Magyar Történeti Emlékek. I. oszt. Okmánytárak. 32., 33. köt. — II. oszt. Írók. 38 köt. — 2. Pékár Károly: A magyar nemzeti szépről. — A magyar díszítő motívumokról. — 3. Thaly Kálmán: Irod. s művelts. történeti tanulmányok a Rákóczi-korból. — 4. Huttkay Lipót: Mikes Kelemen törökországi levelei. — 5. Kossuth Lajos Iratai. VIII—X. köt. — Beszédei. I. köt. — 6. Haraszti Gyula: Corneille és kora. — 7. Mahler Ede: Babylonia és Assyria. — 8. Escott—György Endre: A mai Anglia. II. köt. — 9. Vámbéry Ármin: Nyugat Kulturája Keleten. — 10. Műveltség Könyvtára. IV. köt. A föld. — 11. Akadémiai Almanach. — 12. Szatmári M.—Hentaller L.: Kossuth Ferenc 30 parl. beszéde. — 13. Szabó Adorján: II. Rákóczi Ferenc Kassa muljában. — 14. Régi Magyar Könyvtár. XXII. köt. — 15. Vári Rezső: A classica philologia encyclopaediája. — 16. Varjú János: A magyar szellemi művelődés történelme. — 17. Fináczy Ernő: Az ókori nevelés története. — 18. Weisz Ker. János: Világtörténet. III—V. köt. — 19. Eckhel József: Elementa numismaticae veteris. — 20. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete. — 21. Váczy János: Kazinczy Ferenc levelezése. XI. köt. — 22. Finály Henrik: A latin nyelv szótára. — 23. Szalay—Baróti: A magyar nemzet története. I—IV. köt. — 24. Baumeister—Toischer: Theor. Pädagogik u. allg. Didaktik. — 25. Neubauer F.: Der Unterricht in der Geschichte. — 26. Calwer—Stierlin: Käferbuch. — 27. Széchy—Badics: Zrinyi Miklós költői művei. — 28. Horváth József: Az 1905/6. évi vármegyei ellenállás története. — 29. Abafi Aigner Lajos: Magyarország lepkéi. — 30. Tankönyv 2 db. — 31. Jahrbuch der Naturwissenschaften. XXII. köt. — 32. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. XI. köt. — 33. Heinrich Gusztáv: Egyetemes irodalomtörténet. III. köt. — 34. Körmöcbányai főreáliskola emlékkönyve. — Összesen: 74 mű, 87 darab.

Összes gyarapodás 91 mű, 105 kötetben. A könyvtárra fordított összeg 482 korona 10 fillér, kötésekre pedig 50 korona fordított.

A tanári könyvtár állománya 2389 mű, 5930 kötetben.

2. Ifjúsági könyvtár.

Az ifjúsági könyvtár a jelen isk. évben a következő művekkel gyarapodott:

A) *Vétel útján*: Ferenczi Zoltán: Báró Eötvös József. Bársony István: Erdőn, mezőn. Donászy Ferenc: Egy magyar diák élete. Amicis—Radó: Szív. Dr. Nógrádi László: Séták a nagy természetben. Donászy Ferenc: Ozdor Telegd. Verne—Huszár: A hódító Robur. Jókai Mór: Kis Dekameron. Benedek Elek: Nagy magyarok élete. 1. Szemelvények a Margit-legendából. 2. Magyar szentek legendái. 3. Szt. Barlám és Jozafát, Szt. Elek legendái. — 1. Katalin legenda. 2. Ponciánus históriája. 3. Dugonics A.: Etelka. Dr. Bán Aladár: Segédkönyvek a magyar nyelv és irodalom tanításához 17 f. Képes Remekírók: Shakespere remekei. Ebers—Gaál: Uarda. Tarcai György: Masolino. Gyulai Pál: Egy régi udvarház utolsó gazdája. Kölcsey Ferenc: Parainesis. Jókai Mór: Mire megvénülünk, Egy ember, aki mindent tud, Magyarhon szépségei, Az elátkozott család, Erdély aranykora, Szegény gazdagok, Válogatott beszélei. Jósika Miklós: Sziklarózsa, A gordiusi csomó, Egy magyar család a forradalom alatt. Arany János és Petőfi Sándor levelezése. Pázmány: Kempis Krisztus követéséről. Cox: Görög regék. Bánóczi: Kisfaludi Károly élete. I. k. Hentaller Lajos: Kossuth és kora. Sztérenyi: Természet tudományi olvasmányok. Mikszáth: Almanach. 1907. Barfus: Egy magyar ifjú kalandjai. Becher: Tamás bátya kunyhója. Benedek: Csodavilág, Nagy magyarok élete I., II., III., Világszép mesék. Mikes: Mulatságos napok. Böngérfi: Messze-messze napkeleten, Kádár Pál a kis Robinson. Donászy: Egy magyar diák élete, Buda hőse. Gaál M.: Nagy diákok, Két diák levelezése, Vitézség és haza, Német világ Magyarországon, Patrik szigetje. Gauss: Búrok földjén. Homeros: Elbeszélés az ifjúság részére. Jókai: Rabi Mátyás. Kabos: Szurtos királyfi. Rákosi: Kis Kelemen, Egy tutaj története. Verne Gy.: Strogoff Mihály utazása, Három orosz, három angol kalandjai, Sándor Mátyás 2 köt., A gőzház, Cascabel Caesar, Város a levegőben, Világfelfordulás. Benedek E.: Madármesék, Rajzok a diákéletből. Gaál: A Claudiusok, Hurkás Márton. Kisgereben: Rákóczi csillaga, Kis szindarabok. Latkóczy: A magyar szentegyház regéi. Sand: A hóember. Tábori: A bujdosó Gergely. Baján: László főherceg élete és halála. Dedek-Crescens: Mária-legendák. Faludi: Téli éjtszakák. Mikes: Levelei. Rolfus—Ploskál: Beppo, a lazzaroni fiú. — Vétel útján gyarapodott az ifjúsági könyvtár 81 művel, 111 kötetben.

B) *Ajándék útján*: A vallás- és közoktatásügyi Minisztertől: Kelemen B.: Jó magyarság. Német K.-tól: Váli B.: Az aradi színészet története. Bán K.: Egyedül. Heinrich: Herder-Cid-románcok. Polónyi I.-tól: Morvay—Gerecze: A képzőművészetek története. — Ajándékozás útján gyarapodott az ifjúsági könyvtár 5 művel, 5 kötetben, 7 korona értékben.

Évi gyarapodás: 86 mű, 116 kötetben, 217 korona 42 fillér értékben. Kötésre fordítatott: 32 korona.

Kiselejteztünk 6 művet, 9 kötetben; még pedig: Bérczy: Világkrónika. I—II. Szigligeti: Nemzeti színház képesarnoka. Hugó: Nevető ember I—III. Méry: Héva. Mikszáth: Almanach. Kászonyi: Egy anyakönyv titkai.

3. Természettani szertár.

Szerzemény: Szkioptikon ívlámpával. Transzformátor az ívlámpához. Vetítőernyő. 23 db diapositiv kép. Összes kiadás 399,40 korona.

Leltári kimutatás szerint van a természettani szertárban 949 drb eszköz, 12,625 korona értékben.

4. Természetrajzi és vegytani szertár.

Gyarapodás ezen iskolai évben:

1. *Vétel útján:* Emberi agy formalinban. Házi tyúk fejlődése formalinban. Földi kutya. Mókus. Görény. Deres denevér. Nagyfülű denevér. Patkósorrú denevér. Fali fecske. Zippel- és Bollman-féle növényteni fali táblák. Összes kiadás 208 korona 50 fillér.

2. *Ajándékozás útján:* Kada Elek polgármester úrtól: Fakó keselyű. Kerekes József VIII. o. t.: Fűrge gyík kétágú farkkal.

Vétel útján tehát 10 darabbal, 208 korona 50 fillér értékben, ajándékozás útján pedig 2 darabbal, 55 korona értékben gyarapodott a gyűjtemény.

A természetrajzi szertár állománya 7756 drb.

A vegytani szertár nem gyarapodott. Fogyasztás alá eső vegyszerekre kiadtunk: 62 korona 18 fillért.

5. Térképgyűjtemény.

Szerzemény: Kecskemét törvényhatósági joggal felruházott város térképe (2 drb). Klósz Gy. és Fia: Magyarország és Ausztria vasúti és gőzhajózási térképe. Brózik K.: Nagy Magyar Atlasz. Vászorra felhúzatott 3 drb térkép. Összes kiadás 70 korona 20 fillér.

Jelenleg van a gyűjteményben 57 drb fali térkép, 4 drb domborművi térkép, 35 drb szemléltető kép és 1 drb kézikönyv. Összes érték 1385 kor. 9 fillér.

6. Éremgyűjtemény.

Gyarapították egyes növendékek, u. m. a II. osztályból: Kerekes Emil (2 r.), Sárosi Ferenc (2 r.); a III. osztályból: Divényi Károly (1 r.), Huszovszky Lajos (1 r.), Kerekes Tibor (2 r.), Pataki Dezső (2 e., 3 r.),

Porga András (2 r.), Repka József (7 r.), Tóth Lajos (1 e.); a IV. osztályból: Irzsabek Bódog (2 e., 1 nick., 5 r.), Kovács Sándor (1 r.); az V. osztályból: Berkovits Rudolf (27 e., 2 nick., 12 r.), Bodócs Gyula (1 e., 1 r.), Fitos Pál (1 e.), Mócza Ferenc (1 e.), Révész Sándor (1 e.); a VIII. osztályból: Márkus Ferenc (2 e.).

Szaporulat ebben a tanévben 79 darab. Összes állomány 2537 darab. Katalogizálva 2150 darab, — a többiek fölös, értéktelen példányok.

7. *Rajz-szertár.*

Beszereztetett: Schneider „Hauptmerkmale v. Baustile“ 24 korona értékben; képek felhúzása 10 kor.; 22 drb gyümölcs- és növény minta 76·96 kor.; összesen 110·96 kor. értékben.

Az összes rajzszeretári állomány: 1165 drb mintalap, 8 drb mintafüzet, 49 drb mértani testminta, 71 drb műlap, 30 drb relief rajzminta, 16 drb edény; összesen 1336 drb 648 korona értékben.

8. *Philologiai és történelmi gyűjtemény.*

Vétel útján szereztettek: 10 drb Művészettörténelmi falikép; 32 drb a „Bibliai Képek Pessler eredeli rajzai után“ című gyűjteményből; 5 drb a „Launitz Tr. Wandtafeln zur Veransch. ant. Lebens u. ant. Kunst“ című gyűjteményből; 2 drb Lohmayer „Wandbilder für den geschicht. Unterricht“ című gyűjteményből; 3 drb Luchs H. „Kulturhistorische Wandtafeln“ című gyűjteményből; 6 drb Seemann „Wandbilder“ című gyűjteményből 120 korona értékben.

Van összesen 26 drb aranykeretes olajfestmény, 113 drb kartonra nem húzott kép, 340 drb üvegkeretbe foglalt és 186 kartonra húzott kép, 45 drb gipszöntvény és 1 drb márvány-szobor. Értéke 7,900 korona.

9. *Ének- és zeneszertár.*

E tanévben szereztünk: 35 kötet Karsai—Szent-Gály-féle Ima- és ének-könyvet 105 korona értékben, továbbá 10 kötet Erödi—Szent-Gály: Módszeres énektant 28 korona, összesen 133 korona értékben. Ivánfy: „Tíz kuruc dal“ (vezérkönyv) 5 korona; Erkel F.: „Bánk-Bán“ (vezérkönyv és szólások) 20 korona; Thomas: „Mignon“ (vezérkönyv és szólások) 20 korona; Kéler: „Alföldi búcsúhangok“; Mendelsohn: „Nászinduló“; Bachó: „Honvéd-induló“; Erkel: „Hattyúdala“ (másolt szólások) 30 korona, összesen 75 korona értékben.

10. Torna-szertár.

Vétel útján szereztetett: Egy gyűrűhinta 45 kor., korlát 87 kor., nyújtókészülék vasból 130 kor., ugrórúd 10 kor., ütemjelző 120 kor., 4 ugrószőnyeg 17280 kor., 130 drb tornabot 72 kor., 40 drb fapuska 56 kor., labdák 50 kor. értékben; összes kiadás 624 korona.

Van összesen 732 drb torna-eszköz, 1900 korona értékben.

11. Fölszerelés.

Szereztetett egy drb könyvszekrény az igazgatói irodába 35 kor. értékben, 14 drb feszület a tanterembe és a folyosóra 113 kor. értékben; összesen 148 kor. értékben.

Az összes felszerelés értéke 4660 korona.

VIII.

Önképzőkör.

Ezen iskolai évben is megalakult a kör a főgimnázium igazgatójának engedelmével. 1906. szeptember 23-án volt az alakuló gyűlés, amelyen a következők lettek tisztviselőkké: elnökké Serényi Tivadar VIII. o. t.; titkárrá Szimon István VIII. o. k. r. n. p.; főjegyzővé Szabó Lajos VII. o. t.; aljegyzővé Ocskó Lajos VII. o. k. r. n. p.; pénztárossá Márkus Ferenc VIII. o. t.; ellenőrré Fazokas Kálmán VIII. o. k. r. n. p.; könyvtárossá Dankovits Béla VIII. o. k. r. n. p.; alkönyvtárosokká Karl János és Medgyessy Ferenc VII. o. tanulók.

A bíráló bizottság tagjait a tisztviselői kar választotta meg; a szavaltokat bírálók: Ö. Gyenes József, László Imre, Mezei Sándor, Rapesányi István VIII. o., Antalfi Sándor, Ballus Tivadar, Benkes Mihály, Bernát József, Chiovini Béla, Csomor Lajos, Fodor János, Koplik Ferenc, Paleta Frigyes, Perlfaster Ervin, Riedl Richárd, Schwenda Ede, Szentgyörgyi Ede, Toppler István VII. o., Licskó Andor, Orbán János VI. o., Andreánszky Imre, Török Géza V. o. tanulók. — A dolgozatokat bírálók: Bellai Máté, Dömötör Gergeley, Reisz Ödön, Sántha Gábor, Tihanyi Béla, Uitz Mátyás, Zajacz János VIII. o., Bárdi István, Falta Béla, Havrillay Jenő, Kurfürst Sándor, Molnár

József, Szira Béla VII. o., Gömör Sándor, Mikes János VI. o., Stein Miklós és Fitos Pál V. o. tanulók.

Az alapszabályok értelmében rendes és működő tagok a VIII. és VII. o. t., számszerint 52; bejáró tagok a VI. és az V. oszt. tanulói, számszerint 47. Az összes tagok száma 99.

Az Önképzőkör kéthetenként tartotta gyűléseit, vasárnap 9—10-ig. A rendes gyűlések száma 13, melyeknek tárgya tudományos kérdésekről szóló felolvasások, szabad előadások; műfordítások, fejtegetések, méltatások, költői és prózai dolgozatok, szavalatok s rögtönzött bírálatok s más ügyek elintézése voltak.

A körnek 3 diszgyűlése volt. I. Az aradi vértanúk emlékűnnepén; ennek műsora:

1. Himnusz. Énekkar.
2. Kozáry J.: Mint a félistenek. Szavalta Nyári István VII. o. k. r. n. p.
3. Ünnepi beszéd. Mondta Fazokas Kálmán VIII. o. k. r. n. p.
4. Beriot koncert szimfónia. I. hegedűn Szivós Béla VIII., II. leg. Pérlfaster Ervin VII. o. t.
5. Szávay Gy.: Arad. Szavalta Bäcker György I. o. t.
6. Szózat. Énekkar.

II. Erzsébet királyné emlékére nov. 19-én. Műsora:

1. Beliczay: Nemzeti himnusz. Énekkar.
2. Farkas I.: Erzsébet. Szavalta Juhász Kálmán I. o. t.
3. Klosz K.: Gyászének. Énekkar.
4. Emlékezés Erzsébet királynéira. Mondta Márkus Ferenc VIII. o. t.
5. Gaál F.: Merengés Erzsébet királyné halála felett. Zenekar.
6. Sas Ede: Temetés. Szavalta Schwenda Ede VII. o. k. r. n. p.
7. Szózat. Énekkar.

III. Március Idusán a magyar szabadság napját a következő programmal ülte meg:

1. Himnusz. Énekkar.
2. Nemzeti dal. Szavalta Szabó Lajos VII. o. t.
3. a) Petőfi—Lányi: Csatadal. } Énekkar.
- b) Endrődi—Szent-Gály: Kuruc imádság. }
4. Ünnepi beszéd. Mondta Fazokas Kálmán VIII. o. k. r. n. p.
5. Erkel: Hattyúdal a Hunyadi L. c. operából. Zenekar.
6. Sas E.: Március 15. Szavalta Aág Endre II. o. t.
7. Szózat. Énekkar.

Ezeken kívül az Önképzőkör a főgimnázium ifjúságával egyetemben november 1-én régi és szent hagyományként felkereste Katona Józsefnek, a legmagyarabb tragédiáirónak sírhelyét s ott énekkel, szavallattal és emlékbeszéddel áldozott városunk feledhetlen fiának s ugyancsak leróta háláját Horváth Dömének, az intézet egyik jötevőjének is. Megülte a kör az 1848-iki

törvények szentesítésének napját is. Az Önképzőkör tagjai részt vettek a főgimnáziumi ifjúság három nagyarányú ünnepségében is, mint okt. 29-én, II. Rákóczi Ferenc hazatérésének öröme rendezett, febr. 2-án, Kalazanti Szt. Józsefnek, a kegyestanítórend alapítójának emlékére megtartott és május 21-én, Árpád halálának ezredik évfordulóján rendezett ünnepségében.

Ünnepi ülések keretében felújította a kör irodalmi nagyjaink emlékezetét is. Így november 25-én Mikes Kelemennek, II. Rákóczi Ferenc hű kísérőjének s a Leveles-könyv szerzőjének tiszteletére tartott gyűlést. Műsora:

1. Ünnepi beszéd. Mondta Molnár József VII. o. k. r. n. p.
2. Sütő I.: Rákóczi visszatér. Szavalta Szimon István VIII. o. k. r. n. p.
3. Czinka Panna nótája, 1735. Előadták Szivós Béla VIII. és Perlfaster Ervin VII. o. t.
4. Pósa L.: Mikes levele. Szavalta Sántha Gábor VIII. o. t.
5. Mikes Kelemen élete és művei. Felolvasta Bellai Máté VIII. o. k. r. n. p.
6. Lévay József: Mikes. Szavalta Zajacz János VIII. o. t.

Ányos Pál születésének 150-ik évfordulójára dec. 8-án rendezett emlék-ünnepet, a következő műsorral:

1. Megnyitó beszéd. Mondta Serényi Tivadar elnök.
2. Ányos Pál élete. Felolvasta Molnár József VII. o. k. r. n. p.
3. Ányos: Egy boldogtalan panasza. Szavalta Mezei Sándor VIII. o. t.
4. Ányos Pál költészete. Felolvasta Csomor Lajos VII. o. k. r. n. p.
5. Ányos: Kalapos király. Szavalta Szelezky József VI. o. t.

Révai Miklós halálának százados és Verseghy Ferenc születésének százötvenedik évfordulóját március 17-én:

1. Ünnepi beszéd. Mondta Serényi Tivadar elnök.
2. Révai M. élete és költészete. Felolvasta László Imre VIII. o. t.
3. Révai: A kikeletről. Szavalta Szimon István VIII. o. k. r. n. p.
4. Verseghy F. élete és költészete. Felolvasta Ö. Gyenes József VIII. o. t.
5. Verseghy: Búcsúzás. Szavalta Szentgyörgyi Ede VII. o. k. r. n. p.

Az Önképzőkör munkásságáról általánosságban a következő kimutatás adhat számot. A gyűléseken összesen 90 tárgy adatott elő, mely a megfelelő írásbeli bírálattal egyetemben 118-ra emelkedett. Prózai dolgozat 41 érkezett be; ünnepi beszéd 5, élet-, illetőleg jellemrajz 7, értekezés 10, párhuzam 2, ismertetés 4, esztétikai fejtegetés 4, beszéd 1; olajfestmény 2. Költemény 5, elbeszélés 2.

Érdemfokozat szerint az összes dolgozatok közül jegyzőkönyvi dícséretben 2, dícséretben 14, jóban 18, elismerésben 5, megemlítésben 1 részesült; 1 elvetettetett.

A rendes gyűléseken elhangzott 49 szavalat; 43 komoly, 6 vidám. Ezek közül jegyzőkönyvi dícséretben 1, dícséretben 16, jóban 18, elismerésben 11, megemlítésben 3 részesült.

Az ünnepi felolvasásokról, beszédekről és szavlatokról a vezető tanár felügyelete alatt a tiszti gyűlés határozott.

Az Önképzőkör szavalóversenye a tanári kar tagjainak jelenlétében február 24-én folyt le, amikor 12-en mérték össze erejüket.

A szabadon választott komoly tárgyú versenyben az elsőséget Sántha Gábor VIII. o. t. vívta ki, jutalma dr. Tóth György főgimn. igazgató 10 koronája volt. Dícséretben részesült Szabó Lajos VII. o. t. szavalata.

A kötött tárgyú szavalatnál (Temérdek: A szökevény) az Önképzőkör 10 koronás díját Szimon István VIII. o. k. r. n. p. érdemelte ki. Dícséretes fokozattal Szabó Lajos VII. o. t. szavalt.

A szabadon választott komikus tárgyú szavalásban Szelezcky József VI. o. t. „dícséretes“ jutalmat nyert.

A kör járatta a „Zászlónk“ s az „Uránia“ c. folyóiratokat. A könyvtár a jelen évben részben vétel, részben ajándékozás folytán 30 művel, 37 kötetben gyarapodott, összesen 110·98 korona értékben. Kötésre 21·90 K-t fordítottunk. Egész állománya 682 kötet. — A pénztári bevétel 186·40 K, a kiadás 146·88 K, a maradék 39·52 K, mely a takarékpénztárban levő és tőkésített összeghez csatoltatott. Az Önképzőkör vagyona 296·52 korona.

Szavaló-kör. Az intézet igazgatója ez iskolai évben is megengedte, hogy a gimnázium alsó osztályainak tanulói az előadóképesség fejlesztésére, a biztos fellépés elsajátítására megalakítsák maguk közt a Szavaló-kört. Ez szeptember 30-án történt, mely alkalommal Károsi Sándor vezető tanár a következőket nevezte ki tisztségviselőkké: Bäcker István IV. o. t. elnök, Sebesy Sándor IV. o. t. alelnök, Práger Sándor III. o. t. jegyző. Intézők lettek: Egeli Ernő IV., Repesik Géza III., Király Dezső II. osztályú tanulók.

A bíráló bizottság elnökévé és jegyzőjévé Egeli Ernő IV. o. tanuló jelölte ki.

A tisztségviselőkön kívül a bíráló bizottság még a következő tagokból állt: Csósz László, Csik István, Kovács Sándor, Szabó József, Dallos Kálmán, Fehér Lőrinc, Kerekes Tibor.

Az év folyamán Sebesy Sándor alelnöknek egy időre történt távozása következtében helyét Szabó József IV. o. tanuló foglalta el; Práger Sándor jegyző pedig hivatalát állandó betegségére való tekintettel kénytelen volt letenni s azt Kerekes Tibor III. o. tanuló vette át.

A kör rendes tagjai a gimnázium IV. és III. osztályának tanulói voltak, míg a II. osztály növendékei mint pártoló tagok vettek részt a gyűléseken.

A kör céljának megvalósítása végett a tagok komoly és vig szavaltokkal léptek fel s azonkívül olvasmányaik tartalmának saját szavaikkal való előadásával igyekeztek magukat a stilizálásba begyakorolni. Az egyes szavaltokat maguk a tagok bírálták meg rögtönözve, míg a dolgozatok előnyeit és hibáit írásba foglalt bírálat ismertette.

A Szavaló-körnek 12 gyűlése volt 63 szavallattal és 19 dolgozattal; az előbbieket közül 12 részesült dícséretes fokozatban, az utóbbiakból pedig 7.

A rendes gyűléseken kívül, melyekről az igazgatói irodában elhelyezett jegyzőkönyvek tanúskodnak, egyes tagok az intézet nyilvános ünnepélyein is szerepeltek.

A Szavaló-kör legszorgalmasabb szereplője az idén is Sebesy Sándor IV. o. t. volt, amiért könyvjutalomban részesült.

—*—

IX.

Gyorsíró-kör.

Az 1887. év óta fennálló Gyorsíró-kör a jelen tanévben Zimányi Gyula tanár vezetése alatt 1906. szeptember 23-án alakult meg, amely alkalommal előadók lettek: a haladóknál Szimák Ferenc VIII. o. k. r. n. p., a kezdőknél Uitz Máttyás VIII. o. k. r. n. p., könyvtáros pedig Csomor Lajos VII. o. k. r. n. p.

A Gyorsíró-kör tagjai voltak a VIII. osztályból 7-en, a VII-ből 16-an, a VI-ből 7-en, összesen 30-an.

A tagok hetenkint jöttek össze s az előadók vezetése és a felügyelő tanár ellenőrzése mellett gyakorlatilag képezték magukat a Gabelsberg—Markovits-féle gyorsírásban.

A körnek jövedelme a tagsági díjakból 122 korona volt; kiadása (folyóiratokra, könyvekre, kötésre, jutalmakra) 100·70 korona. A 21·30 korona maradék takarékpénztárba helyeztetett.

A kör vagyona jelenleg 739 korona 82 fillér, mely összeg takarékpénztárban van elhelyezve.

A kör könyvtára dr. Tóth György főgimn. igazgató úr szíveségéből a Gyorsírászi Lapok és az Orsz. Gyorsíró Közlöny ez évi folyamával gyarapodott; előfizetett még a kör az Orsz. Gyorsíró Közlönyre 2, a Szegedi Gyorsíróra 3 példányban s végül, mint az Orsz. Magyar Gyorsíró Egyesület tagja, 1—1 példányban kapta annak hivatalos lapjait.

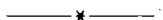
Versenyrást két ízben tartott a kör. Először január hó végén 150 és 130 szótagos sebességgel percenkint. Az előbbinél Szira Béla, Antalfi Sándor, Ocskó Lajos VII. o., az utóbbinál Ocskó Lajos, Antalfi Sándor, Toppler István, Bárdi István VII. o. k. r. n. papok és Gömörly Sándor VI. o. t. tünnek ki munkálatukkal.

A második versenyírás április 28-án volt. Ekkor a 160 szótagos versenyben Ocskó Lajos és Antalfi Sándor VII. o. k. r. n. papok adtak be sikertelt munkát.

A 130 szótagos diktátumnál Gömörly Sándor VI. o. t. és Bárdi István VII. o. k. r. n. p. dolgoztak szép sikerrel.

A kezdők 110 szótagos versenyében Söjtöri Károly VII. és Dankovits Béla VIII. o. k. r. n. p. tűntek ki.

Valamennyien részint pénz-, részint könyvjutalomban részesültek.

X.

Segélyező-egyesület.

A Segélyező-egyesület tőkájének kamataiból 147 korona 89 fillér értékben 69 drb könyvet szereztünk be a jelen iskolai évben. Beköttetett 72 drb könyv 36 korona értékben.

A Segélyező-egyesület alaptőkéje ezen évben változatlanul maradt.

Az Egyesület könyvtára azonban ez iskolai évben ajándékozás útján a következő tankönyvekkel szaporodott:

1. Szent-István Társulat adománya: Bartha József: Nemzeti irodalomtörténet I. rész 2 példány.

2. A Lampel Róbert-Franklin Társulat adománya: Huszka József: Geometria I. rész 4 pld.; ugyanaz II. rész is 4 pld. Szabó Ignác dr.: Rendszeres magyar nyelvtan 3 pld. és Magyar olvasókönyv III. rész is 3 pld. Wirth Gyula: Szemelvények Vergilius Aeneiséből 3 pld. Dr. Lóky Béla: Mértan II. rész 1 pld. Dr. Titz Antal: Egyháztörténelem (régí) 1 példány.

Hálás kötelességünknek tartjuk ez alkalommal is őszinte köszönetünket nyilvánítani a t. könyvkiadóhivataloknak szíves adományaikért.

Ajándékozás útján a könyvtár 21 drb könyvvel gyarapodott a lefolyt tanévben.

Az osztályok és tanulók száma szerint a segélyezés következőleg oszlott meg:

I. osztályban	7	tanuló	kapott	44	darab	tankönyvet,
II.	"	4	"	27	"	"
III.	"	6	"	39	"	"
IV.	"	2	"	19	"	"
V.	"	3	"	37	"	"

VI. osztályban	5	tanuló	kapott	39	darab	tankönyvet,
VII.	4	„	„	45	„	„
VIII.	2	„	„	24	„	„
<hr/>						
I—VIII. osztályban	33	tanuló	kapott	274	darab	tankönyvet.

A Segélyező-egyesület könyvtárában jelenleg van 647 darab tankönyv.

A Segélyező-egyesület összes vagyona 2448 korona 35 fillér, amely a főgimnázium igazgatóságának kezelése alatt van.

—*—

XI.

Jegyzőkönyv

a kecskeméti róm. kath. főgimnáziumnál rendszeresített pályázatok elbírálása végett folyó évi május 17-én tartott gyűlésről.

A tétéleket megállapító bizottság az 1906. évi november 30-án tartott gyűlésben 9 tételre tűzött ki pályadíjakat.

A határidőre 15 pályamunka érkezett be; bírálói:

Bagi László h. polgármester, Dömötör Sándor kir. közjegyző, Gyenes István nyug. árvaszéki ülnök, Hajagos József városi főszámvevő, Hanusz István c. prépost, főreáliskolai igazgató, Kada Elek polgármester, Kovács Sándor földbirtokos, takarékpénztári igazgató, Stipl Károly törvényszéki elnök, Szegedi György városi tanácsos, Tóth István h. anyakönyvvezető, Tóth György dr. főgimn. igazgató, Gombos Antal, Hannig István, Járvás Mihály, Károsi Sándor dr., Német Károly, Niklos János, Olejovics János, Schandl Miklós, Szalay István, Szepesi Bódog, Tóth Sándor, Zimányi Gyula főgimn. tanárok.

1. Kecskemét város közönségétől alapított „Széchenyi-díj“-ra 60 korona, melyért csakis kecskeméti születésű ifjak pályázhatnak, e magyar történeti tétel volt kitűzve: „A magyar alkotmányos élet sülyedése a szatmári béke után 1790-ig.“

E tételre két pályamunka érkezett be. A 2. sz. „Romlásnak indult hajdan erős magyar“ jeligéjű szerzője nagy szorgalommal gyűjtötte össze az anyagot és elismerést érdemlő gondossággal dolgozta fel azt. Intézmények szerint szakaszokra osztja művét és e szakaszokban iparkodik kimutatni a tényezőket, amelyek az

alkotmány hanyatlását előidézték, miközben a korszaknak úgy-szólván egész közéletét ismerteti. Stílusa megfelelő s egészben véve a dolgozat elég jó tanulmány a nemzetietlen korszakról. Jutalmazásra érdemes.

Szerzője: Gömörý Sándor VI. o. t.

Az 1. sz. „Él magyar, áll Buda még“ jeligéjű helyesen fogja föl a tételt és tudja, hogy mi a földolgozandó anyag; de mivel vagy rövidsége törekszik, vagy nincs elegendő ideje a behatóbb földolgozásra, forrásaiból az adatokat csak nagyjából állítja egybe. Mindazonáltal megfejteti a tételt és ezért 10 korona jutalmat és 2 kötet könyvet kap.

Szerzője: Zajacz János VIII. o. t.

2. Kecskeméti Kaszinó 40 korona jutalmára kitűzetett: „Rákóczy Anna Mária“ regényes elbeszélés.

A beérkezett két pályamunka közül a 4. sz. „Álmodtam szépet, gyönyörűt“ jelige alá rejtelkedő szerző nem elégítette ki egészen a várakozást; de leleményessége s regényesebb meseszövése feledteti az előadásban előforduló hiányosságot. Jutalomra érdemes.

Szerzője: Csomor Lajos VII. o. t.

A 3. sz. „Hit nyugtat és boldogít“ jeligés dolgozat szerzője alacsony szárnyalású képzelettel s nem készséges elbeszélői tehetséggel primitív szerelmi mesét ad, melynek hőse nincs egyénitve s az illető kornak megfelelőleg rajzolva. Lélektani ellentmondások, anachronizmusok és bosszantó kifejezések zavarják az olvasót.

3. A néhai Zsiga Lajos k. r. tanár alapítványának 32 korona kamata tek. Dömötör Sándor kir. közjegyző úr bőkezűségéből kiegészítve 50 koronára, az úgynevezett „Zsiga-díj“-ra ezt a valláserkölcsi tételt tűzte ki a bizottság: „A kath. istentisztelet hatása az erkölcsi életre.“

E tételre egy pályamunka érkezett be, az 5. sz. e jeligével: „Aki megvall engem az emberek előtt, én is megvallom őt Atyám előtt.“ Szerzője feladatát általában sikerrel oldotta meg, szerkezete ügyes, nyelvezete gondos, helyenkint emelkedett; kár, hogy fejtegetése néhol nem eléggé mélyreható. Jutalomra érdemes.

Szerzője: Ocskó Lajos VII. o. t.

4. A „Horváth Döme“ díjra (2000 korona tőkájének kamata) kitűzetett: „Vas Gereben regényei alapján a 40-es és 50-es évek társadalmi és művelődési rajza“ c. tétel.

A pályázatra két munka érkezett be. A 6. számú „Én hiszek a jelenben, remélem a jövőt, s szeretem a multat“ jeligés munka szerzője lelkiismeretes szorgalommal olvasgatta Vas Gereben idevágó műveit, s azokból helyes érzéssel rajzolta meg a kort a maga eseményeivel, alakjaival s összes életmozgalmaival. Ügyes csoportosítása, élvezetes, jól folyó előadása jutalomra méltatja.

Szerzője: Szimák Ferenc VIII. o. t.

A 7. sz. „Borúra derü“ jeligés dolgozat szerzője fölöleli Vas Gereben munkáit, de nem tud világos képet adni a korról. Dolgozata nem annyira a társadalomnak, mint inkább a mult idők egyes tipikus alakjainak rajza. Előadása nehézkes, mondatszerkezetei idegenszerűek, nem magyarosak. Szorgalma Hornyik János: „Kecskemét város története“ c. 4 kötet és „Pusztaszer“ c. 1 k. könyvvel jutalmaztatik.

Szerzője: Csomor Lajos VII. o. t.

5. Esztetikai tételül: „Keresztény középkori legendaköltészetünk“ volt kitűzve.

A beérkezett két pályamű közül a 8. sz. „Boldogok a szenvedők“ jeligéjű szerzője komoly és tartalmas munkát végzett. Sok oldalról szerzett ismereteit áttekinthető szerkezetben, ügyes fejtegetésekkel, folyékony s lendületes előadásban tárja elénk. Dícséret mellett jutalma 25 korona.

Szerzője: Szimák Ferenc VIII. o. t.

A 9. sz. „A költészet a megnemesített élet“ jeligével pályázó csak annyiban maradt hátrább, hogy megfigyelése nem oly mély s feldolgozási modora felszínes. 10 kor. jutalomra azért ez is érdemes.

Szerzője: Molnár József VII. o. t.

6. Költői tárgyul ki volt tűzve: „Árpád, a honszerző emlékezete.“ A kitűzött tételre pályamunka nem érkezett be.

7. Németből magyarra való fordításul kitűzetett: Schiller Über Egmont, Trauerspiel von Goethe.

A beérkezett két fordítás közül első helyen áll, s messze fölülmúlja a másikat a 10. sz. „Es irrt der Mensch so lang er strebt“ jeligéjű dolgozat. Szerzője a szöveget megértette és könnyed, hibátlan magyarsággal adja vissza. Jutalma 15 korona.

Szerzője: Szimák Ferenc VIII. o. t.

A 11. sz. „Wie klopft mir das Herze, wie wallt mir das Blut“ jeligés dolgozat nagy felületességgel készült, a mértéket nem üti meg.

8. Természettani tételre kitűzetett: „A látás és eszközei.“

Beérkezett két dolgozat. A 12. sz. „A látás a Teremtő legszebb ajándéka“ jeligés dolgozat a rendelkezésére álló forrásmunkákat céltudatosan és kimerítően fölhasználja. Beosztása áttekinthető; stílusa — eltekintve a kissé fellengős bevezetéstől és befejezéstől — elég gördülékeny, nyelvezete több helyen nem eléggé magyaros; kiállítása gondos. Jutalma 25 korona.

Szerzője: Bellai Máté VIII. o. t.

A 13. sz. „Scientia ornat“ jeligés dolgozat szerzője az anyag összegyűjtésével komoly munkát végzett. A dolgozat beosztása áttekinthető, tartalma kielégítő, bár tárgyi tévedésektől nem ment; több helyen nagyon ragaszkodik a fölhasznált forrásmunkák szövegéhez, stílusa nehézkes, nem magyaros; kiállítása gondos. Jutalma 10 korona.

Szerzője: Dankovits Béla VIII. o. t.

9. A „Kada-dij“-ra kitűzetett: „A madarak az ember szolgálatában s azok védelme“ c. tétel.

Két pályamunka érkezett be, melyek közül a 14. sz. „Dalolj, dalolj kis madárka, védnek már az emberek“ jeligés dolgozat nagy szorgalommal sok adatot gyűjtött össze, melyet áttekinthető, világos szerkezettel ad elő. Stílusa szép, lendületes és folyékony. Jutalma 25 korona.

Szerzője: Bellai Máté VIII. o. t.

A 15. sz. dolgozat, melynek jeligéje: „Amennyi örömet nekem ezen madarak szereznek!“, szerkezete nem oly egységes, mint az előbbie, tárgyalása is nehézkes, de azért a kívánt mértéket megüti. Jutalma 15 korona.

Szerzője: Toppler István VII. o. t.

A pályamunkák jutalmazásához az alapítványokon kívül nagylelkűen hozzájárulni kegyeskedtek:

Bagi László h. polgármester és főgondnok 20 kor., Dömötör Sándor kir. közjegyző 38 kor., Gyenes István ny. árvaszéki ülnök 10 kor., Hajagos József városi főszámvevő 20 kor., Kada Elek polgármester 25 kor., Szegedy György városi tanácsos 10 kor., Tóth István h. anyakönyvvezető 10 kor., Vágó László főerdész 20 kor. Ezenkívül Dömötör Sándor kir. közjegyző 5 kötet, Gyenes István nyug. árvaszéki ülnök 2 kötet könyvet is ajándékoztak.

A jutalomra fordított összeg: 357 korona és 7 kötet könyv. Fogadják a nemesszívű adakozók e helyen is a tanuló ifjúság nevében a tanári kar hálás köszönetét.

NB. A Kecskemét th. város által alapított „Rákóczi“-díjra a jövő 1907/8. tanévre kitűzött tétel: „II. Rákóczi Ferenc szabadságharca az ónodi országgyűlésig.“ (Történelmi értekezés.)

XII.

Ösztöndíjak, jutalmak, segélyek.

1. *A Váci Mária Terézia-féle alapítványból* Havrillay Jenő VII. o. t. 240 korona ösztöndíjat élvez. (Vallás- és közokt. Min. 18,682/1905. május 9.)

2. *Néhai Némethy Ignác nagyváradi kanonok magán családi alapítványából* Bárany Ervin II. oszt. tanuló 120 korona ösztöndíjat kap. (Nagyváradi egyházmegyei főhatóság 863/1902. aug. 16. sz.)

3. *Néhai Horváth Döme 2000 koronás alapítványának* 72 korona kamatait a tanári kar Zajacz János VIII. oszt. tanulónak juttatta.¹⁾

4. *Ugyancsak néh. Horváth Dömének Cyril testvére nevére tett 2000 koronás alapítványának* 72 korona kamataival a tanári kar Benecik László VI. oszt. tanulót jutalmazta.¹⁾

5. *Hoffmann János volt kecskeméti plébános alapítványának* 30 korona 24 fillér kamatait a tanári kar Fehér Lőrinc III. oszt. tanulónak ítélte.

6. *A Csomák Gábor-féle alapítvány* 36 korona kamatait a tanári kar Csik István IV. oszt. tanulónak juttatta.

7. *Pollák Ede volt főgimn. igazgató alapítványának* 7 korona 20 fillér kamatait Barmos József I. oszt. tanuló kapta.

8. *H. Kovács Anna alapítványának* 14 korona 40 fillér kamataival Nagy Mihály II. oszt. tanulót jutalmaztuk.

9. *A Fektor-féle alapítvány* 48 korona kamait Riedl Richárd VII. oszt. tanulónak juttatta a tanári kar.

10. *A Peitler-féle 2000 koronás alapítvány* 72 korona kamatait a tanári kar Poberaj István VI. oszt. tanulónak ítélte.

11. *Néhai Bogyó Pál kecskeméti apát-plébános 1000 koronás alapítványának* 36 korona kamataival Sárosi Ferenc II. oszt. tanulót jutalmaztuk.

12. *A Beke-féle alapítvány* 47 korona 52 fillér kamatait Fehér Albert IV. oszt. tanuló kapta.

13. *Néhai Lipthay Pál alapítványának* 32 korona kamatait Repesik Géza III. oszt. tanulónak juttatta a tanári kar.

14. *A Kovács László-féle alapítvány kamataiból* (57 kor. 50 fill.) Kis Pál V. és Bátri Géza IV. oszt. tanulók 15—15 koronát, Tóth Mihály III. és Huszár Antal II. oszt. tanulók 10—10 koronát, Nagy Imre I. oszt. tanuló 7 korona 50 fillért kaptak.²⁾

¹⁾ Ezen jutalmat csak kecskeméti születésű tanulók nyerhetik el.

²⁾ Ezen alapítvány kamatait a végrendelet értelmében 5 szegénysorsú, jöviseletű és szorgalmas tanuló közt kell felosztani.

15. *A Ferenczy-féle alapítvány* kamataiból 16 koronát, — a *Zimmermann-féle*ből 4 koronát, — a *Major-féle*ből 3 korona 20 fillért, — a *Biró-féle*ből 8 koronát, összesen 31 korona 20 fillért Keleti Kálmán VII. oszt. tanulóknak juttatott a tanári kar.

16. *A Szabó László-féle alapítvány* 8 korona kamataival a tanári kar Danics Károly I. oszt. tanulót jutalmazta meg.

17. *Csösz Imre alapítványának* 9 korona 60 fillér kamatait Váczi József I. oszt. tanuló kapta.

18. *V. Kiss József és neje Ruza Rozália alapítványának* 24 korona kamatait a tanári kar Szelezky József VI. oszt. tanulóknak adományozta.³⁾

19. *Horváth Döme 400 koronás alapítványának* 16 korona kamatait Márkus Jenő V. oszt. tanulóknak juttatta a tanári kar.

20. *Csáky József és neje Tóth Juliánna 800 koronás alapítványának* 32 korona kamatait a tanári kar Kocsák Dezső III. oszt. tanulóknak adta.⁴⁾

21. *Özv. Dömötör Istvánné, szül. Bencsik Terézia 800 koronás alapítványának* 32 korona kamataival a tanári kar Andreaszky Imre V. oszt. tanulót jutalmazta meg.

22. *Néhai Sántha Gábor 1000 koronás alapítványának* 40 korona kamatait a tanári testület Dallos Kálmán III. oszt. tanulóknak adományozta.

23. *A Vince-féle alapítvány* (200 korona) 7 korona 20 fillér kamatait Madari József I. oszt. tanuló kapta.

24. *A „Szilágyi Ignác és neje Witz Teréz“ jutalomdíj alapítvány* 20 korona kamatát Szabó László II. oszt. tanuló kapta.

25. *A „Gusztó bácsi alapítvány“* (néhai Arányi Ágost kegyesrendi tanár emlékére) kamatait, 20 koronát, a tanári kar Király Dezső II. oszt. tanulóknak adta.

26. *A Koháry-féle alapítvány* kamataiból (107 korona 59 fillér) Bende Sándor IV. oszt. tanuló 30 koronát, Salamon Dezső V. oszt. tanuló 20 koronát, Tóth Lajos III. oszt. tanuló 40 koronát és Tóth László II. oszt. tanuló 17 korona 59 fillért kapott.

27. *Tek. Farkas Ignác* gyógyszerész 2 szegénysorsú, törekvő tanulóknak jutalmazására 20 koronát adott, melyet a tanári kar Virág Antal II. és Nagy Imre I. oszt. tanulóknak adományozott.

28. *Tek. Ottó Sándor* városi mérnök 10 koronát adott egy felső osztályú jó matematikus jutalmazására; e jutalmat Gömöri Sándor VI. o. t. kapta.

29. *Tek. dr. Szivós Ignác* orvos 30 koronát adományozott tetszés szerinti jutalmazásra; ebből Mezei Pál V. és Gulyás Imre I. oszt. tanulók 15–15 koronát kaptak.

³⁾ Ezen jutalmat mindig VI. oszt. tanuló kapja.

⁴⁾ Ezen jutalmat csak kecskeméti születésű, róm. kath. vallású tanuló kapja.

30. A *Kecskeméti Takarékpénztár-Egyesület* 50 korona ajándékát a tanári kar Reisz Ödön VIII. oszt. tanulónak adományozta.

31. A *Kecskeméti Iparhitelezet és Népbank* 50 korona adományával a tanári testület Niklos János VI. oszt. tanulót jutalmazta.

32. A *Kecskeméti Leszámitoló és Pénzváltó Bank* 30 korona ajándékát Egeli Ernő IV. oszt. tanuló kapta.

33. A *Kecskeméti Központi Takarékpénztár* 30 koronát adományozott a kirándulási alapra.⁵⁾

34. *Tek. Dömötör Sándor* kir. közjegyző 30 koronával jutalmazta a kegyesrendi papnövendékek énekkarának vezetőjét, Ocskó Lajos VII. oszt. tanulót.

Könyvjutalmat kaptak: Huschitt Mátyás, Juhász Kálmán, Kolb Ernő, Szent-Gály Gyula I., Aág Endre, Kerekes Emil II., Berta Mihály, Kerekes Tibor, Zsigmond Ferenc III., Bäcker István, Sebessy Sándor IV., Bodócs Gyula, Stein Miklós V., Gömörly Sándor, Orbán János VI., Molnár József, Ocskó Lajos, Szabó Lajos VII. és Szivós Béla, Tihanyi Béla VIII. oszt. tanulók.

NB. Tek. dr. Szivós Ignác és neje Steiner Fáni, annak emlékére, hogy fiuk, Béla ez évben jó érettségi vizsgálatot tett, ezer koronát adtak a főgimn. igazgatójának, hogy azt, mint jutalmi tőkét kezelje s annak kamataiból évenként egy, esetleg két jöviseletű, szorgalmas, de szegénysorsú tanulót jutalmazzon a tanári kar. E tőke kamatai az 1907/8. tanévben fognak először kiadatni.

Megjegyzés. Az alapítványok közül a 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12. és 23. sz. a. jelzettek a róm. kath. egyházközségnél vannak elhelyezve; a 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 24. és 25. sz. alattiak a róm. kath. főgimnázium igazgatójának kezelése alatt vannak; végül a 26. számú az esztergomi főkáptalan kezelése alatt van.

— * —

⁵⁾ Ezen összeg a múlt évi 30 koronával egyelemben takarékpénztárba helyeztetett; az összeg jelenleg 60 korona.

XIII.

A tanulók érdemsorozata.

Az érdemsorozatban használt jegyek jelentménye s a rövidítések magyarázata.	
Előmenetel :	1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, 4 = elégtelen.
Magaviselet :	1 = jó, 2 = szabályszerű, 3 = kevésbé szabályszerű, 4 = rossz.
	Rövidítések : g. k. v. = görög-keleti vallású, gör. kath. = görög-katholikus vallású, ev. ref. = evangélikus református vallású, ág. ev. = ágostai evangélikus vallású, izr. = izraelita, fm. = felmentezett, k. r. n. p. = kegyes-tanítórendi növendékpad, ö. d. = öszlőndijas, ism. = ismétlődő. NB. A róm. kath. vallású tanulók vallása jelezve nincs.

I. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak			
	Magaviselet	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	Szépirodalom	Művészet	Zene	Rendkívüli tantárgyak	
Barmos József	1	1	2	3	3	2	3	2	2	3	3	3		
Bäcker György	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1		
Buczko Mihály	1	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3	3		
Csertő Gábor, ism.	1	2	2	2	3	2	3	2	2	3	3	3		
5 Csillag Ferenc	2	3	3	4	3	3	4	4	2	3	2	2		
Csillag Sándor	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3		
Danics Károly	1	1	2	2	2	2	2	2	2	1	3	3		
Deák László	1	3	4	4	3	4	4	4	3	3	3	3		
Deák László, ev. ref.	2	4	4	4	4	4	4	4	2	3	4	4		
10 Faragó László, izr.	1	2	2	3	2	1	3	3	1	2	2	2		
Farkas Antal Mihály	1	1	3	3	3	3	3	3	2	3	2	2		
Fekete Dezső	1	1	2	2	1	1	3	2	3	2	1	1		
Golarits Pál, ism.	1	3	4	4	3	3	4	4	3	2	3	3		
Gulyás Imre	1	1	1	1	1	1	2	1	2	2	1	1		
15 Gyenes Bertalan, ism.	1	2	3	3	4	2	4	3	2	2	3	3		
Horváthy Lajos	1	3	3	3	3	3	4	3	2	3	3	3		

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	Szépirod.	Művészet	Rendkívüli tantárgyak	
												Zene	
Huschitt Mátyás	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Huschitt Miklós	1	2	3	3	2	2	3	2	2	1	3		
Jeruska János, ism.	2	3	4	4	4	4	4	4	2	2	3		
20 Juhász Kálmán	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
Kasza Balázs	1	3	4	4	3	3	4	4	2	2	3		
Kis László	1	3	4	4	4	3	4	4	2	2	3		
Kolb Ernő	1	1	1	2	2	1	2	2	2	3	2		
Konczi Dezső	2	2	3	4	3	2	3	3	2	3	3		
25 Zs. Kovács Gergely	1	2	2	2	2	3	2	2	2	3	2		
Kovács Pál	1	3	4	4	4	3	4	4	3	2	3		
Kovácsévits Kálmán	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2		
Kovács István	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2		
Králl Ervin	2	1	2	2	3	2	3	2	2	2	1		
30 Kundrat Gyula	2	2	3	3	2	3	3	3	2	3	3		
Madari József	1	1	3	3	2	2	3	2	2	2	2		
May János	1	1	2	1	3	1	3	1	1	2	2		
Milleker Sándor	1	2	3	2	3	2	3	3	2	2	2		
B. Nagy János, ism.	1	2	2	2	2	2	3	2	3	1	3		
35 Nagy Imre	1	1	2	3	2	2	3	3	1	3	3		
Nagy István	1	2	2	3	3	2	3	2	3	3	3		
Nyúl Balázs, ism.	2	3	4	4	3	3	4	3	3	3	3		
Perlfaster Leó, izr.	1	2	2	2	2	1	2	2	fm	2	1		
Rada Miklós	1	2	3	3	3	3	3	3	3	1	3		
40 Rapcsányi Kálmán	2	1	2	2	2	1	2	2	1	1	1		
Rizinger János	1	1	2	2	1	1	3	2	1	2	3		
Sándor Elek	2	3	3	3	4	3	4	4	2	3	3		
Stein Gyula, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1		
Steiner Antal, izr.	1	2	2	2	1	1	2	2	2	2	1		
45 Szabó Árpád	2	2	3	3	2	2	3	3	2	3	1		
Szabó István	1	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2		
Szabó Vendel	2	1	3	3	4	2	4	3	3	3	3		
Szent-Gály Gyula	1	1	1	2	1	1	2	2	2	1	1		
Tokár Sándor	1	3	4	4	3	3	4	4	2	3	3		
50 Torma János	1	2	2	3	2	2	3	3	3	3	2		
Tót Károly	2	3	3	4	4	3	3	4	2	3	3		
Váczai János	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2		
Vágó Sándor	1	1	3	3	3	2	3	3	2	2	3		

Kimaradtak: Beke Ferenc, Bodor Jeremiás, Elek Andor, ism., Farkas Gábor, Kovács Árpád, cv.ref. – *Betegek:* Skultéti Gyula, ism., Szelezcky Gergely.

Összesen: 60.

II. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak	
		Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számít.	Rajzoló mértan	Tornázás	Szépíráás	Műének	Zene	
Aág Endre, ev. ref.	1	2	2	2	2	1	2	1	2	1	2	2	2
Balog Imre	1	3	3	3	2	1	3	3	3	3	3	3	3
Bárány Ervin, ö. d.	1	2	2	3	3	2	3	3	2	3	2	2	2
Bencsik Antal	1	1	3	4	3	1	4	3	2	2	2	2	2
5 Bencsik Elek	1	1	1	2	1	1	2	1	1	2	2	2	2
Bencsik Gyula	1	2	3	3	3	2	3	1	2	3	2	2	2
Berente Pál	1	1	2	3	3	1	3	1	2	2	2	2	2
Bíró István, ism.	1	2	3	3	3	2	3	2	3	3	3	2	2
Bunzlau Ferenc, izr.	2	3	4	4	4	3	4	4	3	2	2	2	2
10 Burghardt József	1	3	4	4	3	2	4	4	2	2	3	3	3
Deák István, ev. ref.	1	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3
Faragó Antal	1	1	3	3	3	2	3	3	2	3	2	2	2
Farkas István	1	3	4	4	3	3	3	4	2	1	3	3	3
Fehér Sándor	2	1	3	3	2	1	2	3	2	3	1	3	3
15 Fekete István, izr.	2	2	2	2	2	2	2	3	2	2	2	1	1
Fenyő Lajos, izr.	2	3	3	4	2	2	3	3	1	2	2	2	2
Ferentzy László, ág. ev.	1	1	3	4	3	2	4	4	3	4	3	3	3
Götz Mátyás	1	2	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Hajagos Elek	1	1	3	3	3	1	1	1	3	3	1	3	3
20 Homoki Gyula	1	1	3	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2
Huszár Antal	1	1	1	2	3	2	3	2	2	2	2	2	2
Kerekes Emil	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kerekes Géza	1	2	3	3	3	2	3	4	2	3	1	3	3
Király Dezső	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
25 Kovács Gyula	1	1	2	3	1	1	1	2	1	2	2	2	2
Sz. Kovács József	1	1	2	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2
S. Kovács Sándor	1	2	3	4	3	3	4	4	2	3	3	3	3
S. Kovács Zoltán	2	1	2	3	2	1	3	3	2	2	2	2	2
Kuczka István, ism.	1	2	2	3	2	2	3	3	2	2	2	3	3
30 Leszkovszky Károly	1	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
May Mihály	1	1	2	3	2	1	2	2	1	2	2	2	2
Nagy Mihály	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	3	3	3
Nyúl Bertalan, ism.	1	1	3	3	2	2	3	3	3	3	3	3	3
Palotás Imre	1	2	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3
35 Pesti László	1	2	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3
Pintér István	1	2	2	3	2	1	2	1	1	1	2	2	2
Róth Béla, izr.	2	3	3	3	3	2	3	3	3	2	1	1	1
Sárosi Ferenc	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1

A tanulók nevei		Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak				
		Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	Szépirod.	Művészet	Zene	Rendkívüli tantárgyak		
														Művészet	Zene	
	Skultéti Sándor, ism.	1	3	4	4	4	3	4	3	3	3	3	3	3		
40	Supka Kálmán	2	1	3	4	2	2	3	3	1	2	2	1	1		
	Szabó László	1	1	2	3	3	2	1	1	2	2	2	1	1		
	Szeibel Géza	1	2	3	3	2	3	3	3	2	3	3	1	1		
	Tóth Gergely	2	3	4	4	4	3	3	3	2	2	3	1	1		
	Tóth Lajos	2	2	3	3	2	2	1	2	2	2	2	1	1		
45	Tóth László	1	1	2	2	3	1	2	3	3	2	2	2	2		
	Vajda Ferenc	2	2	3	4	4	2	3	2	3	3	3	2	2		
	Varga István, izr.	1	1	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1		
	Virág Antal	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2		
	Zsubori Károly	1	2	3	3	1	1	3	3	3	3	3	2	2		

Kimaradtak: Almássy László, Wittmann József.

Összesen: 51.

III. OSZTÁLY.

A tanulók nevei		Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak			
		Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	Művészet	Gyorsírás	Francia ny.	Zene
	Balog László	2	3	4	4	4	4	4	4	2					
	Bencsik Elek, ism.	1	3	3	3	3	2	3	2	1					
	Berta Mihály	1	1	2	2	3	1	2	2	3					
	Bodócs Lajos	1	1	2	3	2	2	1	2	3					
5	Bón Mihály, ism.	2	2	3	2	3	2	2	2	2					
	Csomák Jenő	1	2	3	4	3	4	3	4	1	1	2			
	Dallos Kálmán	1	1	1	1	1	1	1	1	2		1			
	Divényi Károly	1	3	4	4	4	3	3	4	3					
	Fehér Lőrinc	1	1	1	1	1	1	2	3	2					
10	Fekete István, ism.	2	2	4	3	4	4	3	4	2					
	Fekete Sándor	2	1	3	4	3	3	2	3	4					
	Fridrik Rudolf	1	2	3	4	3	3	2	2	2		2			

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak									Rendkívüli tantárgyak				
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Tornázás	Műének	Gyorsírás	Francia ny.	Zene
Garzó Gyula	2	2	3	4	3	3	2	3	4	2				
Gyarmathy László	1	2	3	4	4	3	2	3	3	2				
15 Hunyadi László	2	2	3	4	4	3	3	4	2	3				
Huszovszky Lajos	1	1	2	2	2	2	2	2	3	2	1			
Kabók Sándor	1	2	3	3	3	3	2	3	2	2				
Kalocsai István	1	1	2	2	3	3	1	2	2	2		1		
Kapallay Miklós	1	1	2	2	3	3	2	2	2	2				
20 Kerekes Tibor	1	1	1	1	2	2	1	1	1	2				
Kocsák Dezső	1	1	2	2	3	2	1	1	2	3				
Koráb Antal	2	1	2	2	3	2	1	2	3	2				
Kovács József	2	1	3	3	4	2	1	2	3	2		2		
Laik Aurél	1	1	3	2	3	3	1	2	3	3				
25 May János	1	2	2	2	3	2	1	2	3	1	1			
Nagy Imre	1	1	2	2	3	2	1	2	2	3				
Nobilis Tibor	2	2	2	3	3	2	2	2	3	3	1	2		
Orbán Lajos	1	2	3	3	3	1	2	3	1	1				
Pataki Dezső, ism.	1	3	3	3	4	3	3	3	3	2				
30 Pataki Ferenc	1	2	3	3	3	2	1	3	1	2				
Pataki István	2	2	3	4	4	3	3	3	3	2				
Porga András	2	3	3	4	4	4	3	3	3	2				
Repsik Géza	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Repka Gyula	1	2	3	3	3	3	2	2	3	2				
35 Repka József	1	2	3	3	3	2	2	2	2	1				
Révay Béla	2	2	2	3	3	3	2	3	3	1	1			
Scsevák László	1	1	2	3	3	2	2	3	3	1	1			
Szabó Gergely	1	2	3	3	3	3	2	3	3	2	1			
Szelei Zsigmond, ism.	2	2	3	3	3	3	1	2	3	1				
40 Tóth Lajos	1	1	2	3	2	2	2	2	3	2		2		
Tóth Mihály	1	2	2	2	3	2	3	3	3	2				
Zavaczky István	1	3	3	3	3	4	3	3	3	3				
Zsigmond Ferenc	1	1	1	3	3	2	2	3	2	2	1			

Beleg: Práger Sándor.

Összesen: 44.

IV. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak								Rendkívüli tantárgyak				
		Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség	Rajzoló mértan	Tornázás	Művészet	Gyorsírás	Francia ny.	Zene
Bátri Géza	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1		
Bäcker István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
Bencsik Elek	1	3	3	3	4	3	2	3	2	2	1			
Bende Sándor	1	1	2	3	2	1	1	2	2	2	3	1		
5 Csáki István	1	1	3	3	3	1	3	3	2	2				
Csik István	1	1	1	1	2	1	2	3	1	1		2		
Csorba Mihály	1	1	3	3	3	2	2	3	1	2				
Csösz László	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	2			
Egeli Ernő	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1				
10 Fehér Albert	1	1	2	3	2	1	1	2	2	2	1	1		
Fekete Sándor	1	2	3	4	4	4	3	4	3	2				
Gágyor István	1	2	3	4	3	3	3	3	3	2				
Gressai József	2	1	3	2	2	3	2	3	2	3		1		
Hévizy József	1	1	2	3	3	3	3	2	2	2	1			
15 Kauzler Sándor	1	1	2	3	2	2	2	3	2	2		1		
Kálóczy József	2	2	3	3	3	3	2	3	2	2				
Kovács Sándor	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2		1		2
Kudják Lajos	1	1	2	3	3	3	1	3	3	2				
Kürti István	1	2	2	3	3	2	3	3	2	2				
20 Maár László	1	1	3	3	3	2	2	3	1	2				
Milleker Géza	2	2	3	3	3	3	2	3	2	3		2		
Mirossay Elek, gör. kath.	1	1	2	2	2	1	1	3	2	1				
Múth Károly, izr.	1	2	3	3	3	3	3	4	3	2		1		
Paksi István	1	2	4	4	4	4	3	4	4	2				
25 Pócsy László	1	2	3	3	3	3	3	3	2	2				
Schira László	1	1	3	2	2	3	1	3	2	2				
Schmitz Károly	1	1	3	3	3	2	2	3	1	2				
Scevak Mihály	1	1	2	2	3	2	2	2	2	1				
Sebesy Sándor	1	1	1	1	2	2	2	1	2	2				
30 Szabó József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1		
Szányi Endre	1	2	3	4	3	2	2	3	3	2				
Szivós József, izr.	2	2	3	2	2	1	2	2	2	3		1	1	
S. Tóth János	1	2	3	4	3	3	3	3	3	2				
Wéber Ádám	1	1	2	1	2	2	1	2	1	2				

Kimaradt: Irzsabek Bódog.

Összesen: 35.

V. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak				
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Tornázás	Rendkívüli tantárgyak				
											Művészet	Gyorsírás	Francia ny.	Zene	
Andreánszky Imre	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1				
Bäcker Béla	2	2	2	3	3	3	2	3	3	2	1	2			
Becker Sándor	1	2	3	3	3	3	3	3	4	2					
Bencsik János	1	1	3	3	3	3	2	3	4	1					
5 Berente István	1	1	3	3	4	2	3	3	3	2					
Berkovics Rudolf, izr.	1	2	1	1	2	2	1	1	3	2		1			
Bodócs Gyula	1	1	1	3	3	2	1	2	2	2			2		
Csomák Béla	1	2	3	4	4	3	3	3	4	fm		2			
Faller Dezső	2	2	3	2	4	3	3	3	4	fm					
10 Fantó Lipót, izr.	1	2	3	3	4	3	3	3	3	3				3	
Farkas István	1	2	3	3	3	3	2	3	3	2					
Fitos Pál	2	2	3	3	3	3	2	3	4	2	1				
Gyenes István	1	2	3	3	3	3	3	3	3	2					
Kerekes Gyula	1	2	2	3	3	2	1	2	3	2					
15 Kis Pál	1	2	2	3	3	3	1	2	3	2	1				
Kovács József	1	1	3	4	4	3	2	3	3	3					
Márkus Jenő	1	2	3	3	3	2	3	2	3	2		2			
Mócza Ferenc, ism.	1	2	2	3	3	1	3	2	3	2		1			
Pataky Károly	1	3	2	4	4	4	2	3	4	2					
20 Révész Sándor	1	3	3	3	3	3	1	2	3	2					
Salamon Dezső	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2		2			
Stein Miklós, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
Török Géza	1	1	1	2	2	2	2	1	2	1	1				
Magántanuló: Molnár Antal		1	2	1	2	2	1	1	2						

Kimaradt: Dékány Antal. — *Vizsgálatlan maradt:* Fekete József, magántanuló.

Összesen: 26.

VI. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak											Rendkívüli tantárgyak				
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görögpótló olv.	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Rajz	Tornázás	Művészet	Gyorsírás	Francia ny.	Zene
Bátri Ferenc	1	2	2	4	3	4		3	2	3	1	1				
— Bencsik László	1	1	2	2	2	2		1	1	2		1				
Berényi Jenő, k. r. n. p.	1	1	2	2	2	1		1	1	2		fm				
Bujár Károly, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1		1	1	1		fm				
5 Buttinger Árpád	2	2	3	3	3	4		3	2	4		2				
Gömöry Sándor	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1		1	1	1
Kis Kálmán, k. r. n. p. . .	1	1	1	1	2	1		1	1	1		fm		1		
— Kovács Ferenc	1	3	3	4	3		3	4	3	4	1	1	1			
Köves István, izr.	1	2	1	1	1	2		1	4	3	1	2		1	1	
10 Kuna Elek	1	2	3	3	3		3	3	3	3	1	1				
Liesko Andor, ág. ev. . . .	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1				
May Mátyás	1	2	3	2	3	3		3	2	3	1	2		1		
— Mezei Pál, izr.	2	2	2	2	3	2		3	2	3		3				
Mikes János, k. r. n. p. . .	2	1	2	2	1	2		2	2	1		fm		1		1
15 Móczár Antal	2	2	3	4	3		2	3	3	3	1	2				
Niedermüller Béla	1	2	2	3	2	3		1	1	3	2	2				
Niklos Ferenc	1	1	2	2	3	3		2	1	2		1		1		
— Obert Ferenc, k. r. n. p.	1	1	1	2	2	2		2	1	2		fm		1		1
Orbán János, k. r. n. p. . .	1	1	2	2	2	2		1	1	3		fm		1		
20 Poberaj István	1	1	1	2	2	2		2	2	2		2		1	1	
I. Szabó Ferenc	1	2	3	3	3	2		3	2	3		2		1		
— Szedélyi Lajos	2	2	3	3	4	4		3	3	4		2		2		
Szelezcki József	1	1	2	2	2	3		1	1	3		2		2		
— Tóth András	2	3	3	4	3		2	2	3	4	1	3		2		
25 Várady Gyula, ism. ev. ref.	2	3	3	3	3	3		3	3	3		3		2		
Magántanuló:																
Gábrriel Pál		3	3	3	3		3	3	3	3	3					

Kimaradt: Rátskay Vilmos.

Összesen: 27.

VII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak			
	Magaviselet	Vallástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Műének	Gyorsírás	Francia ny.	Zene
Antalfi Sándor, k. r. n. p.	1	1	2	1	1	1	1	2	1	fm	1			
Ballus Tódor, ág. ev., ism.	2	1	3	3	3	2	2	3	3	2				
Bárdi István, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	2	1	1	1	fm				1
Bencsik Sándor	1	1	3	4	3	3	3	3	3	1	1			
5 Benkes Mihály, ism.	1	3	3	4	4	3	3	3	2	2	1			
Bernát József, k. r. n. p.	1	1	1	2	2	2	1	2	2	fm	1			
Chiovini Béla	2	2	3	3	3	3	2	3	3	1	1			
Csomor Lajos, k. r. n. p.	1	1	2	2	1	2	1	1	1	fm				
Falta Béla, ág. ev.	1	1	1	3	3	2	1	3	3	2		1		
10 Fekete László.	2	3	3	4	3	3	2	4	3	2				
Flóznik Lajos, ism.	2	2	3	3	3	3	2	3	3	fm				
Fodor János, izr.	2	2	2	2	3	2	2	3	3	fm				
Havrillay Jenő, ö. d.	1	1	1	1	2	1	1	2	1	2				
Hunyadi János	1	2	3	4	3	3	3	3	3	fm				
15 Kajtár István, k. r. n. p.	1	1	2	3	3	3	1	2	2	fm	1			
Karl János	2	2	2	3	3	2	1	3	3	1	1			
Keleti Kálmán	1	1	1	3	2	2	1	2	2	1				
Koplik Ferenc, k. r. n. p.	1	1	2	2	2	1	2	2	2	fm	1			
Kurfürst Sándor, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1			
20 Medgyesy Ferenc	1	1	2	3	3	3	1	3	2	3				
Molnár József, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			1
Nyári István, k. r. n. p.	1	1	2	2	2	2	1	2	2	fm	1			
Ocskó Lajos, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1			1
Paleta Frigyes	2	3	3	1	3	3	3	3	3	1	1		1	2
15 Pap Mihály, ism.	1	2	3	3	2	1	1	2	2	3				
Perlfaster Ervin, izr.	1	1	2	2	2	2	1	2	1	fm				1
Riedel Rikárd	1	1	2	2	3	2	1	3	2	fm	1			
Schwenda Ede, k. r. n. p.	1	1	1	1	2	2	1	1	1	fm	1			1
Sőjtöri Károly, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	2	1	2	1	fm	1			
30 Sujánszky Zsigmond, k. r. n. p.	1	2	3	3	3	2	3	3	3	fm	1			
Szabó Lajos	2	1	1	2	2	1	1	2	2	2	1	1	1	
Szabó Mihály	2	2	3	3	4	3	3	3	3	2				
Szentgyörgyi Ede, k. r. n. p.	1	1	1	1	2	2	1	2	2	fm	1			1
Toppler István, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	fm				

Kimaradt: Sz. Tóth László. — Beteg: Szira Béla.

Összesen : 36.

VIII. OSZTÁLY.

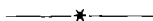
A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Bölcsészet	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Műének	Zene
Bellai Máté, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	
Dankovits Béla, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	1
Dömötör Gergely	1	1	2	3	3	4	2	3	3	3	3	1	
Fazokas Kálmán, k. r. n. p.	1	1	1	2	2	2	1	1	2	2	fm		
5 Ö. Gyenes József	1	1	2	3	3	3	3	2	3	3	3		
László Imre, izr.	1	2	2	3	2	3	1	2	2	2	3		
Márkus Ferenc	1	1	3	3	3	4	2	3	1	1	2		
Mezei Sándor, izr.	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3		
Rapcsányi István	1	2	3	3	3	2	2	2	2	3	1		
10 Reisz Ödön	1	1	2	2	2	3	2	1	1	2	2		
Sántha Gábor	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	3		1
Serényi Tivadar	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3		
Szimák Ferenc, k. r. n. p.	1	1	1	2	2	1	1	2	1	2	fm		
Szimon István, k. r. n. p.	1	1	1	2	2	2	1	1	2	2	fm	1	
15 Szivós Béla, izr.	1	1	1	2	2	2	2	1	1	2	3		1
Tihanyi Béla, k. r. n. p.	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	fm	1	1
Uitz Mátyás, k. r. n. p.	1	1	1	2	2	1	1	1	2	2	fm	1	
Zajacz János	1	1	2	3	3	3	2	2	3	3	3	1	
Önkéntes ismétlők:													
Pintér Elemér, ev. ref.													
20 Steinbach János													
Magántanulók:													
Hornung Gyula		1	3	3	1 ¹	3	3	1	3	3	2 ²		
Schmogrovits Ernő, ág. ev.		2	2	3	2 ¹	1	2	2	2	3	1 ²		
<i>Magántanulásra tért: Kerekes József.</i>													
<i>Vizsgálatlan maradt: Ritli János, magántanuló.</i>													
												<i>Összesen : 24.</i>	

1 Görögpótló irod. olv.

2 Görögpótló rajz.

*Az 1906/907. tanév végén érettségi vizsgálatot tett ifjak
névsora.*

Bellai Máté, jelesen érett.	Sántha Gábor, jelesen érett.
Bende János, érett.	10 Serényi Tivadar, jelesen érett.
Dankovits Béla, jelesen érett.	Szimák Ferenc, jól érett.
Fazokas Kálmán, jól érett.	Szimon István, jelesen érett.
5 László Imre, érett.	Szivós Béla, jól érett.
Mezei Sándor, érett.	Tihanyi Béla, jelesen érett.
Rapcsányi István, érett.	15 Uitz Mátyás, jól érett.
Reisz Ödön, jól érett.	Zajacz János, érett.

XIV.

Statisztikai adatok.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
	o s z t á l y								
a) A tanulók (nyilvános és magántanulók) összes száma:									
Felvétetett az egész év folyamán . . .	60	51	44	35	26	27	36	24	303
Vizsgálatot tett . . .	53	49	43	34	24	26	34	22	285
A vizsgálatot tett magántanulók száma .	—	—	—	—	1	1	—	2	4
A vizsgálatot tett nyilvános és magántanulók közül ismétlő volt . . .	6	4	5	—	1	1	4	2	23
A vizsgálatot tett nyilvános és magántanulók közül a görög nyelv helyett választott tárgyakat tanulta . . .	—	—	—	—	—	4	—	2	6
A tanulók közül:									
a) egész tandíj fizető volt . . .	40	35	29	24	16	13	13	12	182
b) felmentetett egészen . . .	11	11	11	10	5	11	22	9	90
c) felmentetett részben . . .	2	3	3	—	2	1	—	1	12
b) A tanulók közt vallásra nézve volt:									
Róm. kath.	47	41	43	31	21	22	30	17	252
Gör. kath.	—	—	—	1	—	—	—	—	1
„ kel. (román)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ (szerb)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ág. evang.	—	1	—	—	—	1	2	1	5
Év. reform.	1	2	—	—	—	1	—	1	5
Izraelita	5	5	—	2	3	2	2	3	22
Összesen:	53	49	43	34	24	26	34	22	285
c) A tanulók közt anyanyelvre nézve volt:									
Magyar	48	46	41	33	23	23	31	20	265
Német	5	3	2	1	1	3	3	2	20
Román	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tót.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen:	53	49	43	34	24	26	34	22	285
d) A tanulók nyelvismerete:									
Csak magyarul beszél	38	45	39	31	21	17	26	14	231
Magyarul és németül	10	4	3	3	3	7	5	5	40
Magyarul és románul	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Magyarul, németül és tótul	—	—	1	—	—	1	1	2	5
Magyarul és tótul	1	—	—	—	—	1	1	1	4
Magyar, német, román és szerbül	4	—	—	—	—	—	—	—	4
Összesen:	53	49	43	34	24	26	34	22	285
e) A tanulók szülei közt polgári állásra nézve volt:									
1. Östermelő:									
a) Önálló nagybirtokos és bérlő	—	2	—	—	—	1	1	1	5
b) Önálló kisbirtokos és bérlő	18	12	8	4	2	3	2	6	55
c) Alkalmazott	—	1	1	—	1	—	3	—	6

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
	o s z t á l y								
2. Iparos:									
a) Önálló nagyiparos	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Önálló kisiparos	7	3	8	2	3	3	6	3	35
c) Alkalmazott	—	2	1	—	—	—	—	—	3
3. Kereskedő és vállalkozó:									
a) Önálló nagykereskedő	1	1	1	1	—	—	—	—	4
b) Önálló kiskereskedő, szatócs stb.	4	3	1	3	4	3	2	4	24
c) Alkalmazott	—	1	—	—	—	—	2	1	4
4. Tisztviselő:									
a) Köztisztviselő	4	7	4	3	3	1	6	5	33
b) Magán vagy társ. tisztviselő	2	4	3	6	6	3	4	—	28
5. Katona	1	—	—	3	—	1	—	—	5
6. Más értelmiségi	3	5	8	3	2	3	—	2	26
7. Személyes szolgálatot tevő	1	5	3	2	1	5	—	—	17
8. Magánzó	12	3	5	7	2	3	8	—	40
Összesen:	53	49	43	34	24	26	34	22	285
f) A tanulók életkora:									
9. életévét betöltötte	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. " "	6	—	—	—	—	—	—	—	6
11. " "	25	7	—	—	—	—	—	—	32
12. " "	9	20	2	—	—	—	—	—	31
13. " "	8	15	19	4	—	—	—	—	46
14. " "	4	6	12	15	4	1	—	—	42
15. " "	1	1	8	11	9	4	—	—	34
16. " "	—	—	2	4	5	9	9	—	29
17. " "	—	—	—	—	3	8	9	2	22
18. " "	—	—	—	—	2	2	8	5	17
19. " "	—	—	—	—	—	1	6	9	16
20. " "	—	—	—	—	1	—	1	4	6
21. " "	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Több " "	—	—	—	—	—	1	—	1	2
Összesen:	53	49	43	34	24	26	34	22	285
g) A tanulók illetősége.									
Kecskemét városi	32	37	29	26	14	9	12	8	167
Pestmegyei	8	4	4	4	4	6	2	1	33
Budapest székesfővárosi	1	1	—	1	1	1	3	3	11
Arad megyei	—	1	—	1	—	—	—	—	2
Bács-Bodrog megyei	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Bars " "	—	—	1	—	1	1	—	—	3
Bihar " "	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Csanád " "	1	—	1	—	—	—	—	—	2
Csongrád " "	1	—	—	—	—	—	2	—	3
Esztergom " "	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Fehér " "	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Heves " "	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Jász-Nagykún-Szolnok megyei	—	—	—	—	—	1	3	—	4
Komárom megyei	1	—	—	—	—	1	—	—	2
Kolozs megyei	—	1	—	—	—	—	1	—	2

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
	osztály								
Krassó-Szörény megyei	1	—	1	—	2	—	2	—	6
Máramaros	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Moson	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Nógrád	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Pozsony	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Sáros	—	—	1	1	1	—	1	1	5
Sopron	1	—	—	—	—	1	2	—	4
Szatmár	—	1	1	—	—	—	—	—	2
Szepes	—	—	1	—	—	1	—	1	3
Temes	4	3	2	—	—	2	—	1	12
Torontál	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Trencsén	—	—	1	—	—	—	—	1	2
Ung	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Vas	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Veszprém	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Zala	1	—	—	—	—	—	2	—	3
Zemplén	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Horvátországi	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Összesen más megyebeli	12	7	10	3	5	11	17	10	75
Összesen:	53	49	43	34	24	26	34	22	285
h) A tanulók egészségi állapota:									
Könnyű betegségű eset	89	58	66	32	41	48	58	19	411
Súlyos betegségű eset	5	1	1	3	2	1	1	—	14
Járványos betegségű eset	3	—	—	9	—	4	—	1	17
Halállal végződő	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen:	97	59	67	44	43	53	59	20	442
i) A tanulók magaviselete:									
Jó	40	39	30	30	19	18	25	19	220
Szabályszerű	13	10	13	4	4	7	9	1	61
Kevésbé szabályszerű	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rossz	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen:	53	49	43	34	23	25	34	20	281
j) A fegyelmi esetek száma:									
Igazgatói megrovásban részesült	—	—	—	—	—	—	4	—	4
Tanárkari megrovásban részesült	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tanács folytán eltávolított	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Kizárattott	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen:	—	—	—	—	—	—	5	—	5
k) A tanulók mulasztása:									
Igazolt mulasztott órák száma	817	654	546	643	516	726	443	210	4560
Igazolatlan mulasztott órák száma	—	—	—	—	—	5	—	—	—
Összesen:	817	654	546	643	516	731	443	210	4560
Hány tanuló nem mulasztott	15	13	11	10	5	4	9	3	70
Hány tanuló mulasztott igazolatlanul	—	—	—	—	—	1	—	—	—

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
	o s z t á l y								
l) A tanulásban tett előmenetel:									
1. A rendes tantárgyakból:									
Minden tárgyból jeles eredménnyel	3	2	2	2	1	3	3	3	19
Minden tárgyból legalább jó eredménnyel	12	7	2	6	3	6	13	7	56
Minden tárgyból legalább elégs. eredm.	21	28	25	19	11	10	13	8	135
Egy tárgyból elégtelen	3	3	4	5	5	2	3	2	27
Két tárgyból elégtelen	2	2	4	—	2	3	2	—	15
Több tárgyból elégtelen	12	7	6	2	2	2	—	—	31
Összesen:	53	49	43	34	24	26	34	20	283
2. A rendkívüli tantárgyakból:									
A francia nyelvet tanulták	—	—	1	2	2	3	2	—	10
A rendkívüli rajzot tanulták	—	—	—	—	—	6	—	—	6
Az éneket tanulták	53	49	9	4	6	8	17	7	153
A gyorsírást tanulták	—	—	8	10	7	9	3	—	37
A zenét tanulták	1	2	—	2	—	3	8	4	20
Az Önképzőkör tagjainak száma:									
Pártolók	—	—	—	—	22	25	—	—	47
Rendes tagok	—	—	—	—	—	—	34	18	52
m) Különféle adatok az év végén:									
Beteg (és nem vizsgázott)	2	—	1	—	—	—	1	—	4
Kimaradt az éven át	5	2	—	1	1	1	1	—	11
Meghalt	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vizsgálatlan maradt	—	—	—	—	1	—	—	2	3
Osztályozásban nem szerepelt	7	2	1	1	2	1	2	2	18
<p>Jegyzet. Az óramulasztásnál és magaviseletnél csak a nyilvános tanulók vétetnek számba. Az illetőségnél a szülők vagy gyámok lakóhelye a mértékadó. Egy hélig a betegség könnyű, ha annak természetéből a megállapítás egyébként nem lehetséges. Súlyos baleset külön említettik. Az ünnepi mulasztások nem számíthatnak. (Más vallásúaknál.)</p>									

XV.

Értesítés az 1907—908. tanévre.

Augusztus 30-án (pénteken) lesznek a pótló-, javító- és fölvételi vizsgálatok; ugyancsak 30-ikán lesznek a magántanulók írásbeli vizsgálatai, 31-ikén pedig a magántanulók szóbeli vizsgálatai.

Szeptember hó 3 első napján d. e. 8—12 óráig lesznek a beiratások; ezen túl egy hétig csak oly tanulókat vehet föl az igazgató, kik elmaradásukat elfogadható okokkal igazolni tudják. A még későbben jelentkezők fölvételét a főgimn. igazgatója útján benyújtott s egy koronás bélyeggel ellátott folyamodvány alapján egész tanéven át a tanker. kir. főigazgató úr engedheti meg.

Az első osztályba 68 nyilvános tanuló vehető föl és pedig első sorban szeptember 1-én csakis helybeli róm. kath. vallásúak; 2. és 3-ikán pedig a vidéki róm. kath. vallásúak, s amennyiben a jelzett szám be nem telik, más vallásúak is.

A II—VIII. osztályú tanulók ily korlátozás alá nem esnek.

Az első osztályba csak oly tanulók vétetnek föl, kik az elemi osztályokat legalább is elégséges eredménnyel bevégezték, vagy ennek hiányában a fölvételi vizsgálatot jó sikerrel kiállják, továbbá életük 9-ik évét betöltötték és 12 évnél nem idősebbek; 12 évnél idősebb tanuló fölvétele fölött *(az első osztályba)* a tanári testület hoz határozatot.

Beíráskor minden tanuló tartozik magával hozni az előző évről szóló iskolai bizonyítványát; *az első osztályba beíratkozók, vagy más tanintézetből jövő felsőbb osztályú tanulók pedig ezen felül születési bizonyítványt (hiteleset, bélyeggel ellátottat) és újraoltási bizonyítványt is kötelesek magukkal hozni.*

Minden tanuló kivétel nélkül fizet a beíratáskor 4 korona beíratási díjat, egy koronát az ifjúsági könyvtárra, egy koronát a végértéssítőre, 50 fillért az országos tanári nyugdíjintézet céljaira és 20 fillért tintára, összesen 6 koronát és 70 fillért.

Ezen díjak fizetése alól senki sem menthető föl.

Az iskolapénzt (u. n. tandíjat) illetőleg a következőket kell tudni: az 1907—908. tanévtől a helybeli róm. kath. vallású tanulók *30 koronát fizetnek* egész évre; a vidéki róm. kath. vallásúak és más vallásúak, akár helybeliek, akár vidékiek, *48 koronát fizetnek*. Az iskolapénz fele a beíratáskor, fele február hó első felében fizetendő le. (A róm. kath. egyházközségnek 1907. január 27-ikén 160. sz. alatt hozott határozata.)

Megjegyzendő, hogy szegénysorsú, jó viseletű és jó előmenetelű tanulók tandíjmentességért folyamodhatnak. Az eljárás a következő: A folyamodványt a kecskeméti róm. kath. egyházközséghez kell címezni (bélyeg nélkül); mellékelni kell hozzá a folyó évről kiállított szegénységi bizonyítványt s az így fölszerelt folyamodványt legkésőbb szeptember 25-ig a főgimnázium igazgatójánál kell beadni.

Később folyamodni nem lehet.

Ha a tandíj fizetése alól fölmentett tanuló az első félév végén (január 31-én) csak egy tárgyból is elégtelen osztályzatot kap, vagy viselete nem megfelelő, tandíjmentességét elveszti és a második félévi tandíjat meg kell fizetnie.

Azon tanulónak, ki a tanév végén egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, a tanári testület megengedheti, hogy a következő tanév kezdetén (augusztus 30-ikán) javító vizsgálatot tehessen.

Aki pedig két tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot, annak egy koronás bélyeggel ellátott és a Budapest-vidéki tankerület kir. Főigazgatóságához címezett folyamodványt kell benyújtania a főgimnázium igazgatójánál legkésőbb július 8-ig.

Aki kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, javító vizsgálatra nem bocsátható.

Bukott ismétlő tanuló középiskolába többé nem járhat.

Javító- és pótló vizsgálatot csak azon intézetben lehet tenni, amelyben az illető tanuló az elégtelen osztályzatot kapta, vagy a vizsgálatot fontos okból, pl. betegség miatt volt kénytelen elmulasztani.

A szeptemberi javító- és pótló érettségi vizsgálatokra való jelentkezés határideje augusztus 15-ike; ez időre az illetők okmányait a főgimnázium igazgatójánál nyujtsák be.

A beiratások alkalmával a vidéki szülők vagy gyámok kötelesek oly helyettest bemutatni, kire gyermekük vagy gyámoltjuk gondos felügyeletét átruházzák.

Kecskemét, 1907. június 29.

Dr. Tóth György
főgimn. igazgató.

AZ 1907—908. TANÉVBEN HASZNÁLANDÓ TANKÖNYVEK

JEGYZÉKE.

I. osztály.

- Kis Katekizmus XLIII. k. Budapest, 1896.
Szabó: Magyar nyelvtan, mondattani alapon.
 Budapest, 1903. eng. sz. 3391/1903.
Szabó: Magyar olvasókönyv I. rész. Bpest,
 1904. e. sz. 1605/1904.
Pirchala I.: Latin nyelvtan. Pozsony, 1901.
 e. sz. 456/1902.
Pirchala I.: Latin olv. és gyakorlókönyv I. r.
 Pozsony, 1901. e. sz. 1088/1901.
Kőrösi A.: Földrajz. Bpest, 1900. eng. sz.
 5094/1900.
Ormándy M.: Természetráajz. Bpest, 1904.
 e. sz. 3568/1904.
Lutter N.: Közönséges számtan. Bpest, 1902.
 e. sz. 3427/1902.
Huszka J.: Rajzoló geometria I. r. Bpest,
 1903. e. sz. 2011/1902.
Szepesi I.: Imák és énekek.

S e g é d k ö n y v :

Kogutowitz: Iskolai térkép.

II. osztály.

- Adjutus Secundus: Az ó-szövetségi bibliai tör-
 ténetek magyarázata I. r. Szatmár, 1901.
 Kis Katekizmus XLIII. k. Bpest, 1896.
Szabó I.: Magyar nyelvtan II. r. Budapest,
 1904. e. sz. 5455/1904.
Szabó I.: Magyar olvasókönyv II. r. Bpest, 1903.
Pirchala I.: Latin nyelvtan. Pozsony, 1901.
 „ Latin olv. és gyakorlókönyv I. r.
 Pozsony, 1901.
Kőrösi A.: Földrajz II. r. Bpest, 1900. e. sz.
 3233/1900.
Ormándy M.: Természetráajz II. r. Bpest,
 1900. e. sz. 2832/1900.

Lutter N.: Közönséges számtan. Bpest, 1903.
 e. sz. 3596/1903.

Huszka I.: Rajzoló geometria II. r. Bpest, 1903.

Szepesi I.: Imák és énekek.

S e g é d k ö n y v :

Kogutowitz: Iskolai térkép.

III. osztály.

- Adjutus Secundus: Az új-szövetségi bibliai
 történetek magyarázata II. r. Szatmár, 1902.
 Kis Katekizmus XLIII. k. Budapest, 1896.
Szabó Ignác dr.: Rendszeres magyar nyelv-
 tan. Budapest, 1906. e. sz. 3169/1905.
Szabó Ignác dr.: Magyar olvasókönyv III. r.
 Budapest, 1906.
Albrecht J.: Német nyelvtan. Pozsony, 1904.
 e. sz. 1722/1904.
Albrecht J.: Német olvasókönyv I. rész.
 Pozsony, 1900. e. sz. 3106/1900.
Pirchala I.: Latin nyelvtan. Pozsony, 1904.
 „ Latin olvasókönyv a III. és IV.
 oszt. számára I—II. k. Pozsony, 1902. e.
 sz. 457., 458/1902.
Varga O.: A magyarok története és Magyar-
 ország a jelenben. Budapest, 1900. e. sz.
 3537/1900.
Kőrösi A.: Földrajz II—III. r. Bpest, 1900.
 e. sz. 3233/1900.
Vörös Cyrill: A fizikai és math. földrajz
 elemei. Bpest, 1902. e. sz. 1547/1902.
Lutter N.: Közönséges számtan. Bpest, 1903.
 e. sz. 3596/1903.
Huszka J.: Rajzoló geometria III. r. Bpest,
 1903.
Szepesi I.: Imák és énekek.
 S e g é d k ö n y v e k :
Schmidt J.: Latin-magyar és Magyar-latin
 szótár I—II. k. Bpest, 1901.

Kelemen B.: Német-magyar és Magyar-német szótár. Bpest, 1900.

Kogutowitz: 10 térkép a magyarok tört.

„ Iskolai térkép.

IV. osztály.

Pokorny: R. kath. kisebb szertartástan. 1906. Kis Katekizmus XLIII. k. Bpest, 1896.

Lehr A.: Arany Toldija XII. k. Bpest, e. sz. 51922/1892.

Bartha—Prónai: Stiliztika. Bpest, 1903. e. sz. 1529/1903.

Pirchala I.: Latin nyelvtan. Pozsony, 1901.

„ Latin olvasókönyv a III. és IV. oszt. számára I—II. k. Pozsony, 1900.

Albrecht J.: Német nyelvtan. Pozsony, 1904.

„ Német olvasókönyv II. rész. Pozsony, 1901. e. sz. 3023/1901.

Varga O.: A magyarok története II. r. Bpest, 1901. e. sz. 4348/1901.

Pintér P.: Növénytan. Bpest, 1902. e. sz. 3209/1901.

Borossay D.: Algebra középiskolák számára. Bpest, 1901. e. sz. 3557/1901.

Gerevich M.: Rajzoló geometria IV. rész. Bpest, 1900.

Szepesi I.: Imák és énekek.

S e g é d k ö n y v e k :

Mint a III. osztályban.

V. osztály.

Titz A.: Katholikus hittan a középiskolák V. oszt. számára III. k. Bpest, 1904.

Bartha—Prónai: Retorika. Bpest, 1904. e. sz. 2659/1904.

Albrecht J.: Német nyelvtan. Pozsony, 1904.

„ Német olvasókönyv I. r. II. kiad. Bpest, 1902. e. sz. 2607/1902.

Kapossy L.: Ciceronis pro A. L. Archia poëta. (J. T. 61.) Bpest, 1899. e. sz. 4084/1899.

Schambach Gy.: Cic. de imp. Gnaei Pompei. (J. T. 27.) Bpest, 1901. e. sz. 3756/1901.

Csengeri J.: Ovidius-szemelvények. (J. T. 64.) Bpest, 1903. e. sz. 4052/1903.

Maywald J.: Görög nyelvtan IV. kiad. e. sz. 42478/1893.

Maywald J.: Görög gyakorló és olv. könyv az V. oszt. számára. e. sz. 51108/1890.

Szölgvény J.: Világtörténelem I. r. Bpest, 1902. e. sz. 5121/1902.

Pintér P.: Állattan. Budapest, 1903. eng. sz. 3425/1902.

Borossay D.: Algebra I. kiad. Bpest, 1901. e. sz. 3551/1901. (Új.)

Lóky B.: Geometria. Budapest, 1904. eng. sz. 3774/1904.

Szepesi I.: Imák és énekek.

S e g é d k ö n y v e k :

Molnár S.: Latin stílusgyakorlatok. Baja, 1901.

Horváth B.: Római régiségek III. kiad. Bpest, 1900. e. sz. 5292/1900.

Schmidt J.: Latin-magyar és Magyar-latin szótár I—II. Bpest, 1901. e. sz. 4610/1901.

Kelemen B.: Német-magyar és Magyar-német szótár. Bpest, 1900. e. sz. 486/1900.

Kogutowitz: Történelmi atlasz.

Sebestyén K.: Irodalomtörténet. Bpest, 1903.

G ö r ö g p ó t l ó t a n k ö n y v e k :

Badics F.: Magyar irod. olvasókönyv I. rész. Bpest, 1901. e. sz. 4355/1901.

Kempf: Homéros Iliása. Bpest, 1902. e. sz. 3963/1902.

Kempf: Homéros Odyssea-ja. Bpest, 1902. e. sz. 31845/1892.

Geréb J.: Szemelvények Herodotos történeti műveiből. Bpest, 1901. e. sz. 3842/1901.

VI. osztály.

Titz A.: Erkölcstan. Bpest, 1905.

Bartha—Prónai: Poetika és olvasókönyv. Bpest, 1904. (Új.)

Albrecht J.: Német nyelvtan. Pozsony, 1904.

„ Német olvasókönyv II. r. II. k. VI. oszt. számára. Budapest, 1903. eng. sz. 2336/1903.

Kalmár E.: Szemelvények F. Livius római történetéből. Bpest, 1900. e. sz. 3165/1900.

Wirth Gy.: Szemelvények P. Vergilius M. Aeneiséből. Bpest, 1905. e. sz. 3279/1905.

Maywald J.: Görög nyelvtan IV. kiad.

„ Görög gyakorló és olv. könyv II. r. III. kiad. Budapest, e. sz. 127/1902.

- Szölgvényi J.:** Világtörténelem II. r. Bpest, 1902. e. sz. 10290/1902.
Pintér P.: Ásványtan. Bpest, 1903. e. sz. 3132/1903.
Borossay D.: Algebra. II. k. Bpest, 1905.
Lóky B.: Geometria I. kiad. Bpest, 1904. e. sz. 3774/1904.
Szepesi I.: Imák és énekek.

Segédkönyvek:

- Az V. oszt. segédkönyvein kívül:
Pirchala I.: Jegyz. Verg. Aeneiséhez. Bpest, 1882. e. sz. 19990/1882.
Lutter M.: Szorszámí táblák II. k. Bpest, 1892.

Görögpótló könyvek:

- Badics:** Magyar irod. olvasókönyv II. kiad. Athaeneum, 1903.
Csengeri I.: Aischylos Oresteiája. Kisfaludy-Társaság, e. sz. 20025/1894.
Csiky G.: Sophokles Antigonéja. Jeles I. 20. sz. II. kiad. e. sz. 22424/1883.
Kemenes (Kempff) I.: Euripides Iphigenéja. Jeles I.
Wagner—Horváth: Görög régiségek II. k. e. sz. 2876/1900.

VII. osztály.

- Titz A.:** Kath. egyháztört. (Új.) Bpest, 1906.
Bartha I.: A magyar nemzeti irodalom története I. k. Bpest, 1905. e. sz. 4390/1905.
Szinnyei J.: A magyar nyelv III. kiad. Bpest, 1902. e. sz. 5125/1901.
Bartal—Malmosi: C. Sallusti Cr. libri de coniuratione Cat et de bello Jugurthino. Bpest, 1891. e. sz. 10968/1891.
Ince J.: Cicero in Verrem. Bpest, 1902. e. sz. 2522/1902.
Wirth Gy.: Szemelvények P. Vergilius M. Aeneiséből. Bpest, 1905. e. sz. 3279/1905.
Albrecht J.: Német nyelvtan. Pozsony, 1904.
 „ Német olvasókönyv a VII. oszt. számára. e. sz. 4936/1903.
Heinrich: Wilhelm Tell. Budapest, (J. T.) e. sz. 4682/1903.
Weber: Herm. u. Dorothea. Budapest, 1903. (J. T.) e. sz. 8716/1890.

- Geréb J.:** Görög prózai szemelvények Herodotos, Xenophon és Platon irataiból. Bpest, 1902. e. sz. 3606/1902.
Csengeri J.: Homeros Odysseiája. Budapest, 1898. e. sz. 5632/1888.
Csengeri J.: Homerosi realiak. Bpest, 1903. e. sz. 43151/1898.
Szölgvényi J.: Világtörténelem III. r. Bpest, 1903. e. sz. 25266/1893.
Vörös Cyrill: Kísérleti természettan. Bpest, 1901. e. sz. 2572/1901.
Borossay D.: Algebra. Budapest, 1905.
Dr. Lóky B.: Geometria I. k. II. r. Bpest, 1904.
Szepesi: Imák és énekek.

Segédkönyvek:

- Mint a VI. osztályban.
Orosz M.: Német stílusgyakorlatok. eng. sz. 1515/1903.
Elischer—Fröhlich: Szótár Homeros két eposához. I. k. Budapest, 1888.

Görögpótló tankönyvek:

- Badics F.:** Magyar irod. olvasókönyv III. k. II. kiad. Bpest, 1902. e. sz. 3668/1902.
Földi I.: Demosthenes válogatott beszédei. Budapest, 1903. e. sz. 2480/1903.
Szilasi M.: Szemelvények Thukydidesből. Budapest, 1899. e. sz. 4578/1899.
Wagner—Horváth: Görög régiségek II. k. e. sz. 2876/1900.

VIII. osztály.

- Schütz A.:** Ker. Kath. Hitvédelem.
Bartha I.: A magyar nemzeti irodalom története II. k. Bpest, 1906. (Engedélyezésre betherjesztve).
Albrecht J.: Német nyelvtan, Pozsony, 1904.
 „ Német olvasókönyv a VII. és VIII. oszt. számára. Budapest, 1903.
Maywald J.: Goethe Iphigeniája. eng. sz. 3613/1902.
Dávid—Pozder: Tacitus műveiből való szemelvények II. kiad. 1901. e. sz. 413/1901.
Wirth Gy.: Szemelvények Horatius műveiből. Bpest, 1902. e. sz. 2863/1902.
Csengeri J.: Homeros Iliása II. kiad. Bpest, 1898. e. sz. 1175/1898.

- Csengeri J.:** Homerosi realiak. Bpest, 1903.
e. sz. 43151/1889.
- Geréb J.:** Görög prózai szemelvények Herodotos, Xenophon és Platon irataiból. Bpest, 1902. e. sz. 3606/1902.
- Jászai R.:** Magyar oknyomozó történet. Bpest, 1904. e. sz. 3323/1904.
- Lutter N.:** Betűszám tan XII. kiad.
„ Szorszámi táblák XII. kiad. e. sz. 24284/1892.
- Dr. Lóky B.:** Geometria III. r. Budapest, 1904.
- Vörös Cyrill:** Kísérleti természettan. Bpest, 1901. e. sz. 2572/1901.
- Szitnyai E.:** Lélektan és logika. Bpest, 1903.
e. sz. 3822/1903.
- Szepesi:** Imák és énekek.
S e g é d k ö n y v e k :
Mint a VII. osztályban.

Rendkívüli tárgyak.

- Bódogh János:** A magyar gyorsírás kime-
ritő tankönyve I. és II. r. Szeged, 1904.
- Bartos Fülöp és Chovancsák István dr.:**
Francia nyelvtan. Budapest, 1906. eng. sz.
841/1906.
- Erődy—Szent-Gály:** Módszeres énektan.
e. sz. 29478/1906.

TARTALOM.

~~~~~

I. Octavius. Irta M. Minucius Félix. Ford. dr. Károsi Sándor	3—49
II. Tanári kar	50—52
III. Előadott tananyag, tankönyvek	52—66
IV. Írásbeli feladatok	66—68
V. A főgimn. történet az 1906—907. tanévben	68—72
VI. A főgimnázium külső viszonyai	72—73
VII. Könyv- és szertárak	73—78
VIII. Önképző kör	78—82
IX. Gyorsíró-kör	82—83
X. Segélyző-egyesület	83—84
XI. Jegyzőkönyv a pályázatokról	84—87
XII. Öszlőndíjak, jutalmak, segélyezések	88—90
XIII. A tanulók érdemsorozata	91—101
XIV. Statisztikai adatok	102—106
XV. Értesítés az 1907—908. tanévre	107—108

Az 1907/908. tanévben használandó tankönyvek jegyzéke.

— * —

